— *Каго любіш?*
— *Люблю Беларусь!*

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

16 ЖНІЎНЯ 1996 г. № 33 (3857) Кошт 2 500 руб.

ГЭТА "ЗОРАЧКІ" НАШЫ!

Міжнародны конкурс у Варне для артыстаў балета тое ж, што Алімпіяда для спартсменаў. Сёлета 120 спаборнікаў было тут у малодшай узроставай групе (да 19 гадоў): 40 чалавек — з Балгарыі, 22 — з Украіны, 15 — з Расіі, па 10 — з Японіі, Францыі, Бразіліі... Упершыню была прадстаўлена Беларусь — навучэнкамі харэаграфічнага каледжа Ірынай Цымбал і Астай Базявічутэ. У III тур выйшлі чацвёра, усе сталі лаўрэатамі: залаты медаль "паехаў" у ЗША, "срэбра" — на Кубу, а "бронзай" узнагародзілі абедзвюх нашых дзяўчат. Іх педагог Галіна Сінельнікава адзначыла, што на прадстаўнічым конкурсе ўсіх уразіла іх высокая культура, музычнасць. І калі б не траўма, з якой Іра адважылася ехаць на конкурс, яна паказала б ускладнёную праграму і магла прэтэндаваць на "золата". Апроч класікі, конкурсанты рыхтавалі сучасныя нумары, для пастановкі якіх Г. Сінельнікава абрала музыку М. Радзівіла і Я. Паплаўскага. "Срэбра" ў старэйшай узроставай групе заваяваў выпускнік Беларускага харэаграфічнага каледжа Андрэй Іваноў. Маральна падтрымліваў земляком Валянцін Елізар'еў — наш майстар быў чыннікам журы.

С. Б.

КОЛА ДЗЁН

Прэзідэнту Беларусі зноў удалося ўскалыхнуць грамадства. Адышлі на другі план "бітва за ўраджай" ды іншыя надзённыя клопаты. Рэ-фе-рэн-дум... У тым, што ён адбудзецца — амаль ніхто не сумняваецца. І няважна, якія там будуць пытанні. Важна ўсвядоміць галоўнае: па сутнасці, пытанне на рэферэндуме будзе стаяць адно — адабраеце вы палітыку прэзідэнта альбо не? Прэзідэнт разлічвае на чарговую перамогу, аднак ён выдатна разумее, на які рызыкоўны крок адважваецца, ён блефуе, як вопытны "картачны ігрок", выкідваючы свой апошні козыр. Бо іншага шляху захаваць уладу ў яго сёння няма... Мажліва, як і страціць...

ПРАКОЛ ТЫДНЯ

Падрыхтоўка да візіту прэзідэнта Беларусі ў Маскву на ўступленне ў пасаду прэзідэнта Расіі Б. Ельцына шырока рэкламавалася ў беларускім друку. Надзеі на паездку і на сустрэчу з узаконеным прэзідэнтам былі вялікія. Але, мяркуючы па ўсім, яны не спраўдзіліся. Б. Ельцын так і не змог прыняць А. Лукашэнку (хоць на сустрэчу з прэзідэнтам Украіны Л. Кучмам час у яго знайшоўся). Не адбылося і пасяджэння кіраўнікоў чатырох дзяржаў Супольніцтва, якое ўзначальвае наш прэзідэнт. Сустрэчы з іншымі вядомымі расійскімі палітыкамі Я. Строевым, Я. Прымаковым, А. Лебедзем ды з В. Чарнамырдзіным насілі хутчэй чыста кансультатыўны характар. Сам прэзідэнт так падвёў вынікі візіту: "Палітыкі за межамі нашай дзяржавы ўспрымаюць, прымаюць, разумеюць і падтрымліваюць Лукашэнку. Асабліва тут, у Расіі". Своеасаблівым адказам на гэтае сцвярджэнне А. Лукашэнкі стаў непрыезд у сталіцу Беларусі мэраў Масквы і Санкт-Пецярбурга на сустрэчу, што планавалася на 11-12 жніўня. Стварэнне трохкутніка "Санкт-Пецярбург—Масква—Мінск", які "эфектыўна дзейнічаў у савецкія часы" пакуль давядзецца адкласці на восень.

ПОДПІС ТЫДНЯ

Віктар Чарнамырдзін зноў абраны старшынёй урада Расійскай Федэрацыі. Павіншаваў з гэтым яго і наш прэзідэнт. І падпісаўся: "Старшыня Вышэйшага Савета Супольніцтва Беларусі і Расіі, Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь". Сціпла і дакладна.

ЦЫТАТКІ ТЫДНЯ

"Паспешнае складванне новага саюза дзяржаў Беларусі і Расіі — штучны працэс з пункту погляду гістарычных часовых рамак... Да пытання пра штучнае і натуральнае варта дадаць толькі тры штрыхі: ні адна імперыя не адрадзілася; ні адзін палітык не змог падавіць натуральнае імкненне народаў быць самастойнымі; нікому ў гісторыі не ўдалося стварыць новую дзяржаву за пару дзён кулуарных перамоваў".
(Дзмітрый Булахаў, газета "Народная воля", N 72)

"Я не хачу, каб мае дзеці і ўнукі жылі ў дзяржаве, дзе ўсё залежала б ад аднаго чалавека, ад яго здароўя, настрою, уласных якасцей..."
(Уладзімір Ганчарык, газета "Звязда", 14 жніўня г. г.)

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

Цэнтрвыбаркам Беларусі праявіў прынцыповасць і прызначыў дату правядзення давыбараў у Вярхоўны Савет краіны. Паводле яго пастановы паўторныя выбары па 61 акрузе павінны адбыцца 24 лістапада, у апошнюю нядзелю месяца. Такім чынам, дата прапанаванага прэзідэнтам рэферэндуму — 7 лістапада — і давыбараў у парламент ужо не супадаюць. Але апошняе слова за абранымі раней дэпутатамі.

СУПРАЦОЎНІЦТВА ТЫДНЯ

Судовы працэс над затрыманымі ў час "Чарнобыльскага шляху" ў Мінску сябрамі УНА-УНСО адбудзецца 21 жніўня. Паводле прад'яўленых абвінавачванняў сямёра ўкраінцаў могуць атрымаць ад грашовага штрафу да трох гадоў пазбаўлення волі. Між тым, пакуль беларускія ўлады рыхтуюцца да суда над украінскімі нацыяналістамі, землякі прэзідэнта паказваюць усім прыклад выгаднага супрацоўніцтва з імі. Паводле паведамлення газеты "Свабода", магілёўскае арэнднае прадпрыемства "Магатэкс" нядаўна выканала заказ на камуфляжную форму для байцоў УНА-УНСО.

ПАРАЛЕЛІ ТЫДНЯ

На мінулым тыдні адбылося два пікетаванні. Адно з іх наладзілі сябры БНФ ля будынка рэспубліканскай пракуратуры з патрабаваннем даць адказ на даўно дасланы запыт аб тым, якія санкцыі могуць быць прыняты ў дачыненні да З. Пазняка і С. Навумчыка. Другое — прадстаўнікі СС "Белая Русь" і Беларускага патрыятычнага руху ля будынка амерыканскага пасольства з мэтай абараніць свайго прэзідэнта ад "происков ЦРУ". Пікет БНФ міліцыя разагнала, а арганізатара яго арыштавала, пікет сабораўцаў міліцыя ахоўвала. Пэўна, ад амерыканскіх дыпламатаў, сярод якіх, як піша "ЗЮ" — "по единодушному мнению собравшихся, как минимум половину" складаюць агенты ЦРУ.

ЖОРСТКАСЦЬ ТЫДНЯ

7 ліпеня г. г. на тэрыторыі геастанцыі "Заходняя Бярэзіна", што ў Валожынскім раёне, адбылася трагедыя: падчас бойкі паміж студэнтамі геафака БДУ і жыхарамі Мінска загінуў студэнт геафака А. Жылінскі. Служба кантролю прэзідэнта Беларусі разабралася ў прычынах трагічнага здарэння і паводле яе даведкі прэзідэнт прыняў рашэнне. Першае ўжо знаёмства з ім у газеце "Советская Белоруссия" (13 жніўня г. г.) наводзіць на думкі пра неадэкватную здарэнню жорсткасць прынятых мер і тое, што пацярпелі ў выніку не зусім вінаватыя людзі. Так, прэзідэнт загадаў у месячны тэрмін вызваліць ад займаемых пасад старшыню Валожынскага райвыканкама, начальніка Валожынскага РАУС, галоўнага санурача Валожынскага раёна, начальніка Валожынскай РЭС, намесніка, дэкана геафака БДУ, в. а. прарэктара БДУ па адміністрацыйна-гаспадарчай частцы... Акрамя таго, папярэджаны міністр адукацыі і навукі В. Стражаў, указана міністру аховы здароўя І. Драбышэўскай і яе намесніку В. Філонаву, міністру паліва і энергетыкі В. Герасімаву... "СБ" у рэдакцыйным каментарыі выказвае надзею, што "беспрэцэдэнтна жорсткія меры, трэба думаць, рашуча зломяць сумную "традыцыю", пры якой кожнае лета студэнты-практыканты несуць страты..." Той жа, хто быў студэнтам, ездзіў на практыку ці ў будатрад, скажа, што ніякі міністр, дэкан ці начальнік РАУС ніколі не зможа прадугледзець усе "няштатныя" сітуацыі, што могуць здарыцца, як жорстка за іх потым ні карай... Жорсткасць прэзідэнта наводзіць і на іншыя думкі, але пра іх пакуль не будзем.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

"Звязда" паведаміла, што ў нядзелю, 11 жніўня, у 19.35 прэм'ер-міністр Беларусі М. Чыгір трапіў у аўтакатастрофу. На 28-м кіламетры Мінскай кальцавой дарогі "Мерседэс" прэм'ер-міністра сутыкнуўся з аўтамабілем "Шкода", якім кіравала дырэктар аднаго з камерцыйных прадпрыемстваў. Здарэнне было выпадковым, а не загадзя некім спланаваным. Ні М. Чыгір, ні іншыя ўдзельнікі аварыі значных пашкоджанняў не атрымалі. Аднак літаральна назаўтра БЕЛТА без аніякіх каментарыяў, адным сказам, паведаміла, што з 12 жніўня прэм'ер-міністр М. Чыгір "адбыў у адпачынак".

З нагоды

ГІСТОРЫЯ ПАЎТАРАЕЦЦА

Неяк па дарозе з Бараўлян, дзе жыву, у Мінск, дзе працую, у аўтобусе я быў сведкам цікавай размовы двух не старых ящчэ дзядзькоў. Перакажу яе літаральна няма ніякай магчымасці, бо ў гаворцы пераважалі словы, якія навука моваэнаўства вывучае ў раздзеле "арго". А ў адаптаваным варыянце дыялог быў такі. "Вось, бачыш, катэджаў панаставілі! За нашы за табою грошы пабудавалі..." — "Зразумела, за нашы. А вунь, бачыш, "мерседэс" паехаў, а вунь — "форд". Гэта на нашых машынах ездзяць, за нашы грошы". — "Ну, мы хоць пажыць паспелі. Памятаеш, колькі гарэлка каштавала. А я на нафтабазе працаваў. Грошы трэба — каністру загоніш. А цяпер..." Яговы суразмоўца ў адказ прыгадаў, як ён краў нешта ў калгасе. "Якую краіну развалілі! Гэтыя — у Віскулях". — "Тры дні пілі і прапілі". — "Не. Тыдзень пілі". — "І зубра з'елі". Цікава было паслухаць размову да канца, але трэба было выходзіць.

Прыгадаў я гэтых "палітолагаў" з нагоды чарговага "рэферэндуму". Агульнавядома, што дасканаласці ў свеце няма. Чалавецтва пакуль не прыдумала нічога лепшага за дэмакратыю, але і дэмакратыя мае заганы. Напрыклад, той, чый інтэлект не сягае вышэй "адабраць і падзяліць", хто ўспрымае гістарычны працэс на ўзроўні формулы "прапілі ў Віскулях краіну і зубра з'елі", і чалавек адукаваны, дасведчаны, маюць на выбарах і рэферэндумах аднолькавыя правы. Маюць па аднаму голасу. І чым большая ступень люмпенізацыі грамадства, тым больш небяспечнай можа быць для грамадства дэмакратыя. Тым больш шанцаў, што дыктатура ўсталюецца менавіта "дэмакратычным" шляхам. Галасы люмпенаў пераважаюць галасы інтэлектуалаў. Таму і няма ў развітых краінах "чыстай" дэмакратыі. Абмяжоўваючы ў пэўнай ступені дэмакратыю, люмпена не пускаюць у вялікую палітыку. Што бывае, калі наадварот, бачна на прыкладзе Беларусі... У мінулую пятніцу А. Лукашэнка перадаў у Вярхоўны Савет праект пастановы аб "рэферэндуме". Калісьці прэзідэнт збіраўся вынесці на народ пытанне аб праблеме пашырэння НАТА на ўсход, але зараз у спісе прапанаваных пытанняў Паўночна-Атлантычны альянс не прыгадваецца. Затое ёсць ідэя скасаваць Дзень Незалежнасці, а замест яго надаць досыць дзіўны статус дню, які вядомы як "Дзень вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў". Але галоўнае, што пра дапаўненні Канстытуцыі, якія могуць скасаваць самую Канстытуцыю, гаворыцца агулам, без канкрэтыкі. Можа атрымацца, як з тым "навым" гербам: вельмі многія пабачылі яго ўпершыню на плакаце на выбарчым участку ў дзень "рэферэндуму"...

Два пытанні з чатырох — абавязковыя, два — кансультатыўнага характару. Але калі на кансультатыўныя пытанні насельніцтва адкажа так, як трэба Лукашэнку, кансультатыўнае можа стаць абавязковым.

Я асцярожны аптыміст і ўпэўнены, што ніякія "рэферэндумы" не здольныя спыніць гістарычны працэс. Памятаеце, як вясною 1991 года грамадзяне СССР дружненька прагаласавалі за "обновленный союз", а ўвосень 1992 год сустрэлі грамадзянамі пятнаццаці розных краін. Але ж часу шкада... Бо жыццё кароткае, каб яго марнаваць час на глупствы. Хочацца верыць, што ў парламентарыяў хопіць здаровага сэнсу ці хоць бы разумнага эгаізму, каб зразумець, што ім у адрозненне ад класічных "пралетарыяў", ёсць што на гэтым рэферэндуме губляць.

Калісьці славуты Талейран, пачуўшы песімістычнае меркаванне пра Нацыянальны сход Францыі: "Няўжо гэтакі "сход" выратуе краіну?", сказаў: "А чаму б і не? Выратавалі ж калісьці гусі Рым?"

Можа, гісторыя ў чарговы раз паўторыцца? Цяпер ужо ў нас...

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

АД ПАДКАМІТЭТА ПА ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І АРХІТЭКТУРЫ

Падкамітэт па Дзяржаўных прэміях Рэспублікі Беларусь у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры паведамляе, што да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўных прэмій Рэспублікі Беларусь 1996 года дапушчаны наступныя работы:

У галіне літаратуры:

1. МАКАЛОВІЧ І. П. Кніга публіцыстыкі "О, как далёка нам яшчэ да Беларусі".

Прадстаўлена Беларускім камітэтам міру.

2. САБІНА П. І. Экалагічная дылогія "Плач вады".

Прадстаўлена Беларускім фондам культуры.

3. КУПРЭЕЎ М. С. Кніга вершаў "Правінцыйныя фантазіі".

Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў Беларусі.

4. ЯГОЎДЗІК У. І. Кнігі апавяданняў для дзяцей і юнацтва "У царстве Вадзяніка" і "Дзівосны карабель".

Прадстаўлена Саюзам пісьменнікаў Беларусі.

5. ДАЛІДОВІЧ Г. В. Раман "Заходнікі".

Прадстаўлены Саюзам пісьменнікаў Беларусі.

6. КАЗЛОВІЧ А. М. Кніга мастацкай публіцыстыкі "Если бы да кабы".

Прадстаўлена Беларускім літаратурным фондам.

7. ЧАРГІНЕЦ М. І. Раманы "За секунду до выстрела" і "Илоты безумия".

Прадстаўлены Беларускім літаратурным фондам.

9. СТОМА В. І. Кніга для дзяцей і юнацтва "Гаспадар таямнічых віроў".

Прадстаўлена Пярвічнай арганізацыяй Беларускага Саюза журналістаў г. п. Карэлічы.

У галіне мастацтва і архітэктуры:

1. ЕЛІЗАР'ЕЎ В. М., МДЗІВАНІ А. Ю., ПРАВАТОРАЎ Г. П., ОКУНЕЎ В. А., ДУШКЕВІЧ І. А., ФАДЗЕЕВА К. Ю., ЗАХАРАЎ В. М., ДАЎПХ У. В. Балет "Страсці" (Рагнеда).

Прадстаўлены Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

2. ФІНБЕРГ М. Я. Канцэртныя праграмы 1992—1995 гадоў.

Прадстаўлены Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

3. ДАМАРАЦКІ У. А. Другі канцэрт для трубы з аркестрам.

Прадстаўлены Саюзам кампазітараў Беларусі.

4. ЗАЛЁТНЕЎ А. Б., БЕЛЬЦЮКОЎ С. П., ШУТ А. А. Канцэртная праграма беларускай духоўнай музыкі ("Усяночная" і "Літургія св. Іаана Златавуста").

Прадстаўлена ўпраўленнем культуры і інфармацыі Мінскага аблвыканкома.

5. ГАЯВАЯ В. І. Пастаноўкі "Па старонках Полацкага сшытка" і "Бывай 20-е стагоддзе". Прадстаўлена Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

6. ТАРАСАЎ С. В., ШАВЯЛЕВІЧ В. В., ВАСІНЕЎСКІ У. Ф., СІМАКОВІЧ Л. В. Мастацкія фільмы "Прыйдзі і віждзь", "Пастка для зубра. Ягайла", "Пастка для зубра. Вітаўт".

Прадстаўлены Цэнтралізаванай сістэмай дзяржаўных масавых бібліятэк г. Мінска.

7. БАСАЎ В. Р., ЗАЯЦ І. Ф. Дакументальны фільм "Імгненні радасці".

Прадстаўлены Беларускім Саюзам кінематаграфістаў.

8. ТУРАЎ В. П. Цыкл мастацкіх фільмаў "Высокая кроў", "Чорны бусел", "Шляхціц Завальня".

Прадстаўлены кінастудыяй "Беларусьфільм".

9. МАРЧУК Г. В., ЦІТОЎ В. А., СПАРЫШКОЎ У. П., ЗАЙЦАЎ Д. Я. Мастацкі фільм "Кветкі правінцыі".

Прадстаўлены грамадскасцю г. Давыд-Гарадка.

10. АРЦІМОВІЧ А. Я., ІНЬКОЎ М. М., КАНЦАВЫ М. П., РЫБАКОЎ В. В. Помнік Аляксандру Гараўцу ў г. Віцебску.

Прадстаўлены Беларускім Саюзам мастакоў.

11. КРЫВАБЛОЦКІ У. В. Мазаічнае пано "Дрэва жыцця" ў г. Салігорску.

Прадстаўлена Беларускім Саюзам мастакоў.

12. КІШЧАНКА А. М. Манументальны габелен "Габелен стагоддзя".

Прадстаўлены Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

13. САВІЦКІ М. А. Цыкл жывапісных твораў "Чорная быль".

Прадстаўлены Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

14. БАРАНОЎСКІ А. В. Цыкл жывапісных твораў "Далягляды бацькаўшчыны".

Прадстаўлены Беларускай акадэміяй выяўленчага мастацтва.

15. ІВАНЧАНКА Ф. М., САХНО В. І., КАЗАКОВА П. К., ЗОРЫН І. С., СЕРДЗЮКОЎ Ю. І., ВАРАБ'ЁЎ А. А., ПАТАПАЎ Ю. Ф., ЯРУШЫН А. І. Архітэктурны ансамбль цэнтра горада Салігорска.

Прадстаўлены Беларускім Саюзам архітэктараў.

Камітэт па дзяржаўных прэміях Рэспублікі Беларусь звяртаецца да кіраўнікоў навуковых устаноў, вышэйшых навучальных устаноў, творчых саюзаў і прафесійных аб'яднанняў, міністэрстваў і ведамстваў з просьбай правесці грамадскае абмеркаванне ўказаных работ і аўтарскіх калектываў.

Водзывы, матэрыялы абмеркаванняў, прапановы і заўвагі па работах і аўтарскіх калектывах просьба накіроўваць у Падкамітэт па Дзяржаўных прэміях Рэспублікі Беларусь у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры да 15 кастрычніка 1996 года па адрасе:

220072, Г. Мінск, вул. Сурганава, 1, корп. 2, пакой 412, тэл. 268-53-81.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

ЗНОЎ ВЫСТРЫГЛІ! І ЗНОЎ ПРАЎДУ

11 жніўня г.г. у 20 гадзін вечара па рэспубліканскім радыё прагучала перадача пра Васіля Быкава, у якой прынялі ўдзел І. Шамякін, Г. Бураўкін, З. Бугаёў і аўтар гэтых радкоў. Скарыстана і старая, 17-гадовай даўнасці размова з Быкавым пісьменніка У. Механа. Вёў перадачу паэт В. Макарэвіч.

Мушу гэтым лістом паведаміць грамадскасці, слухачам Беларускага радыё: я шкадую, што даў згоду ўдзельнічаць у гэтым "радыё-вечары". Чаму? А таму, што з майго слова пра Васіля Быкава выстрыглі тое, наконт чаго ў мяне было асабліва моцнае жаданне, каб яно прагучала. Вось гэтыя выразаныя з магнітнай стужкі і не пушчаныя ў эфір радкі: "Пра якія званні гаварыць, калі маральныя пігмеі публічна абліваюць брудам выдатных людзей нацыянальнай культуры. Дарэчы, грамадзянскае процістаянне Быкава свету пігмейства, халуйства і прыстасавальніцтва, свету злабы і подласці, хлусні і здрады — гэтаксама з'ява фенаменальная ў грамадскім жыцці-быцці Беларусі".

Пра што сказана ў выкінутых радках? Па-першае, пра тое, што сапраўды мае месца ў нашай рэчаіснасці — на ганьбу і сорам нібыта Еўрапейскай краіне Беларусь, а іменна, што ў многіх сродках масавай інфармацыі зневажаюцца, брыдзяцца, аплёўваюцца імёны тых, хто з'яўляецца гонарам беларускай культуры і сумленнем нацыі (дазвольце прыклады не прыводзіць). Па-другое, аб тым, што подламу кусліваму свету пігмейства, хлусні і нянавісці процістаяць такія асобы, як Васіль Быкаў. Толькі і ўсяго. І нічога больш. Што ў гэтых выразаных радках месціцца такое страшнае, такое шкоднае для грамадства, для яго маральнага здароўя, што іх нельга пускаць у эфір? Маркуйце, шаноўныя чытачы, самі.

Разглядаю гэты чарговы выпадак радыёэкзекуцыі як красамоўнае сведчанне наступу на свабоду слова. Пішу: чарговы, бо на пачатку года я ўжо выказваў у друку абурэнне, калі з маёй паэтычнай падборкі выстрыглі і не пусцілі да радыёслухачоў верш "Не падайце духам, хлопцы!"

Грамадзяне! Заклікаю да ўвагі і пільнасці. Бо вось так мы можам і не агледзецца, як у нашай дзяржаве зноў усталюецца жорсткая ідэалагічная цэнзура, і з першымі, яшчэ слабымі і кволымі парасткамі дэмакратычных свабод будзе пакончана. Там, дзе нельга адкрыта, уголас гаварыць людзям праўду, — там яе, гэтай праўды, не будзе і ў жыцці. Праўды і справядлівасці. Там будзе панаваць у грамадстве хлусня і ашуканства. Там не можа быць ніякіх перспектыў для нармальнага, здаровага развіцця арганізму нацыі, для маральнага і культурнага прагрэсу. Там застанецца толькі адна перспектыва — духоўнае і ўсякае іншае рабства.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Варункі

ПЕРАНІЦАВАННЕ

Мы ўжо ўсе, здаецца, пераканаліся, што ў беларускай палітыцы няма нічога немагчымага. Своеасаблівым рэкардсменам выступіў тут прэзідэнт. Ад самага выбрання яму ўдаюцца, здавалася б, цалкам неверагодныя рэчы.

Памятаю, як пасля першага агучвання пытанняў майскага рэферэндуму, не адзін мой знаёмы прыгаломшана казаў: ды не можа такога быць! Рэферэндум супраць нацыянальнай інтэлігенцыі, ды ён жа сам сабе яміну капае!

Наіўныя людзі. Чаму- чаму, а падлікам у саўгасе Аляксандр Рыгоравіч навучыўся. Ён добра ведае, што голас самага лепшага беларускага інтэлігента варты ўсяго толькі голаса Васі са школьнай піларамы. Ён даўно падрахаваў, каго болей у нашай дзяржаве — беларускіх інтэлігентаў ці Васяў.

І вось Аляксандрам Рыгоравічам акрэсленыя чатыры пытанні да наступнага рэферэндуму. Тое, што даўно вуркацела на нашым палітычным небасхіле, урэшце грымнула. Яшчэ адзін мой знаёмы зусім нядаўна казаў — вось з'ездзіць ён у Маскву да Ельцына і там ягоныя пытанні вылягчаюць. Будзе ён як шоўкавы рабіць тое, што ім патрэбна.

А хіба адное пярэчыць другому, здзівіўся я. Кепска тады ты ведаеш псіхалогію. Ён зменіць Канстытуцыю, "з'есць" гэты Вярхоўны Савет разам з усёй сістэмаю народаўладдзя, але ў той жа час дасць Маскве гарантыі на жыццёва важных для яе пытаннях. Яны дамовяцца. А мы будзем пацепваць плячыма і здзіўляцца — як гэта Масква прадала беларускую дэмакратыю.

Масква слязам не верыць. Яна верыць толькі сіле. А гэтая сіла, як альтэрнатыва ініцыятыве прэзідэнта, пачала яднацца на "круглым стале" палітычнай "сямёркі".

Склалася парадаксальная сітуацыя. Прэзідэнт здолеў пакрыўдзіць усіх. Нават у камуністаў ён хоча перахапіць ініцыятыву, "забраць" іхняе свята перавароту, правёўшы ў гэты дзень рэферэндум і ўчыніўшы сваё маленькае свята.

У гэтым сэнсе дастаецца і дэмакратам. Дзень незалежнасці, 27 ліпеня, маркуецца пераніцаваць на Дзень рэспублікі і прасунуць яго на 3-е ліпеня. Пэўна, надта ўжо не любіць Аляксандр Рыгоравіч нашу незалежнасць. Маркую, што трэці рэферэндум, калі, не дай Бог, да яго дойдзе справа, ён прызначыць на 25 сакавіка.

Але гэтае пытанне, як і два наступныя, — пра ўласнасць на зямлю і замену смяротнай кары хоць і з'яўляюцца даволі істотнымі, але мізарнеюць перад першым.

Зараз нейкія спадзяванні ўскладаюцца на Вярхоўны Савет. Спадзяванні, як падаецца, марныя. Такога Вярхоўнага Савета Аляксандр Рыгоравіч не баіцца. Прэзідэнт, як паказвае аналіз ягоных паводзінаў, паважае толькі сілу. Мабыць, яе паважаюць усе. Толькі яўнае паражэнне, як, напрыклад, правал рэферэндуму, можа псіхалагічна пераканаць у няслушнасці сваіх дзеяў і спыніць яго.

А гэты Вярхоўны Савет рэферэндум не адменіць. Адзінае спадзяванне на партыі, якія маюць пэўны ўплыў на нашае грамадства. "Сямёрка", нягледзячы на свой пярэсты склад, можа пазмагацца. Але толькі тады, калі будзе выступаць зладжана і разам.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Памяць

ПАКЛАНІЛІСЯ БАЦЬКУ І СЫНУ

13 жніўня на Вайсковых могілках адбылося ўскладанне вянкоў да магілы Якуба Коласа. Па ўспамінах сведкаў, роўна сорак гадоў таму, калі беларускі народ хаваў свайго волата, было такое ж сонечнае, цёплае надвор'е... На хвіліну здалося, што час — рэч вельмі ўмоўная, тым больш, што ля магілы песняра цяпер была яшчэ адна свежая магіла — сына Якуба Коласа, літаратуразнаўца, пісьменніка Данілы Міцкевіча, якая з'явілася амаль дакладна сорак дзён таму... Прысутныя адчулі містычную сувязь між гэтымі лічбамі, гэтымі журботнымі датамі, і, гаворачы пра бацьку, гаварылі і пра сына, аб'ядноўвалі іх імёны ў Вечнасці...

На цырымоніі прагучалі прамовы народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі імя Я. Коласа Сяргея Грахоўскага, віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук Радзіма Гарэцкага, паэтаў Міколы Аўрамчыка, Рамана Тармолы-Мірскага, дацэнта Белдзяржуніверсітэта Вольгі Казловай... Прамоўцы ўспаміналі выдатныя чалавечыя якасці Канстанціна Міхайлавіча і Данілы Канстанцінавіча Міцкевічаў, іх разнабаковую дзейнасць на карысць свайго народа... Зноў гучалі знакамітыя словы паэта, яго жыццёвае крэда і запавет: "Мой родны кут, як ты мне мілы, забыць цябе не маю сілы..." Старое, незабыўнае гора — смерць бацькі і нядаўняе — смерць сына ўзрушылі і прымусілі задумацца над сённяшнім днём Беларусі... Бо менавіта па такіх волатах, якім быў Якуб Колас, звярае народ сваё жыццё і верыць ім больш, чым палітыкам.

Сорак гадоў не знікаюць кветкі на магіле Якуба Коласа, сорак дзён у кветках магіла Данілы Міцкевіча... І справа, якой бацька і сын прысвяцілі жыццё, працягваецца — жыве Беларусь.

Н. К.

Адгалоскі

ЧУЖАЯ БЯДА — БЛІЗКА

Дзіўнае супадзенне: як толькі ў Маскве дзеляць партфелі, у Чачні абвастраецца ўзброены канфлікт. Так было ў сакавіку, калі з пасадамі вызначаліся дэпутаты, так і зараз, калі перавыбранне Б. Ельцына на другі тэрмін дало шанц трапіць ва ўрад тым з аднадумцаў і проста дэмакратаў, хто пакуль не ўзлятаў высока.

Яшчэ адно дзіва дзіўнае: што б ні адбывалася ў шматпакутнай Чачні, прызнаны Масквой лідэр Даку Заўгаеў гаворыць адно і тое ж і без намёка на пачуцці: расійскае войска будзе выведзена з Чачні.

Няўжо яму так цвёрда паабяцалі? А ён у такім разе куды "выведзецца"? Ахвочы да ўлады Даку пражывае выключна або ў сталіцы федэрацыі, альбо на расійскіх вайсковых базах у самой айчыне. Паабяцаць, калі разважыш, яму маглі наступнае: непакорная частка мужчынскага насельніцтва будзе альбо знішчана, альбо выцеснена за межы Чачні. Самыя гуманныя з расійскіх палітыкаў прадугледжваюць і такі варыянт: што "баевікам" дазволяць выехаць з сем'ямі і маёмасцю (!), выплацяць ім за нерухомасць і дадуць пенсіі, зробленыя пры Савецкім Саюзе (!!) Ну проста навуковая фантастыка ці "фэнтэзі" без усялякай меры. Пры любым варыянце застанецца цараваць лжэ-лідэр Даку, а значыць, мірны зыход з перамовамі і ўзаемнымі кампрамісамі яму проста нявыгадны. А пра кааліцыйны ўрад у Чачні не асмеліцца марыць ніводзін у свеце летуценнік.

У тым, каб "не адпускаць Чачню", зацікаўлены і буйны прамысловы капітал РФ, у тым ліку сам В.Чарнамырдзін. У яго голасе апошнім часам загучалі металічныя ноткі. Па ўсёй бачнасці, ён рабіў спробы навядзення мастоў з непрымірымай апазіцыяй — і спробы няўдалыя. Як ні круці, застанецца адно: варыянт 1 (наяве) і варыянт 2 (у галовах вальнадумцаў).

У дачыненні да Рэспублікі Ічкерыі цяжка чакаць прыгожых жэстаў. Вялікая руская душа праяўляецца адно ў канкрэтных асоб, прыватным чынам, і не закранае міждзяржаўных, міжнародных адносінаў. Бо якая ж дзяржава — Чачня? Хто яе ў свеце прызнаў? А пра народ і ўвогуле расійскія СМІ не згадваюць; усё больш — "бандыты", у лепшым выпадку — "сепаратысты".

А іх у Грозным ужо некалькі тысяч. Гэта яшчэ адна сенсацыя апошніх дзён. Падобна, што за зброю ўзяліся ўсе, хто здольны яе трымаць. Прасачыліся звесткі, што ў штурме адной з марыянетачных устаноў прымалі ўдзел былыя міліцыянеры Даку. Ён, вядома ж, раскалоў свой народ не менш, чым акупацыйная, як зараз кажуць, армія. Міжволі вяртаюся ў думках да падзей не такіх і аддаленых у часе, калі ваеннае ведамства спрабавала само "наладзіць мір". І выкарыстоўвала пры гэтым сродкі спецыфічныя: "выкручвала рукі" змучаным вайной старэйшынам і жанчынам, патрабавала або знайсці і выставіць з пасёлка баевікоў, або... Што можа быць страшней гэтай дылемы: прагнаць сваіх сыноў і мужоў — і вам пакінуць дах над галавой.

Называўся маральны гвалт "мірным урэгуляваннем", і з усёй чачэнскай вайны гэта, мабыць, адна з самых ганебных і няправедных акцый расійскага боку. Перад намі разгортваецца драма, якую мы, беларусы, наўрад ці здольны ўсвядоміць. Гэты народ ставіць волю і сваю нацыянальную адметнасць (чытай — душу) вышэй за інстынкт самазахавання. Гэты народ рызыкуе: ён паставіў на карту сваё фізічнае існаванне. Бывае наадварот: народ прыстасоўваецца, паддаецца ціску, дагаджае і, самазахоўваючыся... траціць сябе. У псіхалогіі ёсць прынцып, які мае назву "нага ў дзвярным праеме". Згодна з ім, чалавек ідзе на штосьці непажаданае для яго шляхам дробных саступак. Так, мабыць, і з народам. Ці варта, як той казаў, паказваць пальцам?..

...Неяк пазванілі ў дзверы дзве чарнявыя жанчыны з дзяўчынкай гадоў чатырох. Сказалі, што бежанкі. Прасілі адзення, посуду, пасцельнай бялізны. Сабраўшы ладны пакет, здагадалася спытаць — адкуль. Аказалася, з Шалі. Так яно і здараецца: далёкая, чужая бяда раптам наблізіцца і націсне кнопку званка...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

АЦЭНЬВАЦЬ МУЖНА І СУМЛЕННА

ЗАЯВА ВЫКАНКАМА ФРАКЦЫІ ПА ЗАХАВАННІ ГРАМАДЫ (БСДГ)

У некаторых сродках масавай інфармацыі Беларусі распачата кампанія па дыскрэдытацыі першых тамоў Энцыклапедыі гісторыі Беларусі, Энцыклапедычнага аднатомніка "Беларусь", падрыхтаваных і выдадзеных пад кіраўніцтвам светлай памяці Міхася Ткачова і светлай памяці Барыса Сачанкі. Выканкам Фракцыі па захаванні Грамады выказвае рашучы пратэст супраць спроб абылгаць навуковую, выдавецкую, грамадскую і палітычную дзейнасць першага старшыні БСДГ Міхася Ткачова і яго пераемніка на пасадзе Галоўнага рэдактара "Беларускай энцыклапедыі" Барыса Сачанкі. Заклікаем навукоўцаў, выдаўцоў, журналістаў, радавых чытачоў да мужнай і сумленнай ацэнкі зробленага беларускімі адраджэнцамі канца 80-х — першай паловы 90-х гадоў XX стагоддзя. Фракцыя выказвае ўпэўненасць, што імёны Міхася Ткачова і Барыса Сачанкі — выдатных беларускіх энцыклапедыстаў — назаўсёды застануцца ў памяці нашчадкаў.

Меркаванне

БЕГ У АДЗІНОЦЕ

У нядзелю па "БТ" ішла праграма "Асілак", прысвечаная сустрэчы з беларускімі алімпійцамі. Праўда, вядучы, які вёў перадачу па-руску, падкрэслена называў яе "Силач". Увогуле ў зале, дзе сабраліся спартсмены, трэнеры, камерсанты, дзеячы ад спорту, беларускае слова не чулася. Пасля ж таго, як той жа вядучы назваў выступленне беларусаў у Атланце "героическим почином", а стройную, маладую Кацю Хадатовіч некалькі разоў "упрыгожыў" цяжкаватым і пашлаватым: "Екатерина Великая", глядзець далей расхацелася.

...У гастраноме, куды пайшоў па хлеб, праз вітрыну ўбачыў, як да сметніцы нахілілася дзяўчынка гадоў пяці, нешта выцягнула з яе і запіхнула ў рот. "Гляди, Маня, гляди,— захвалявалася побач касірка. — Она ж в мусорку полезла..." "А чаво тут такова?" — адмахнулася яе калега Маня. — І не таво ешчо увидиш..."

Так, сёння мы бедныя. Бедны народ, бедная краіна... Але паслалі ў Атланту амаль 160 чалавек, каб прывезці 1 (адзін) залаты медаль. На мінулай Алімпіядзе беларусы, дарэчы, узялі 9. Як тады называць сёлетняе выступленне: "героический почин" ці "самае няўдалае выступленне за апошнія сорак гадоў"? Маркуйце самі. Прэса Ангельшчыны (а каманды Англіі і Беларусі па выніках апынуліся побач) назвала выступленне сваіх землякоў ганебным.

Шматлікія спартыўныя журналісты адзначылі, што ў Атланту за кошт дзяржавы паехала зашмат функцыянераў ад спорту ды "прыліпалаў". А гэта ж — сотні тысяч у валюце. Якраз тое, што, магчыма, недаатрымалі спартсмены... Але кранае іншае. Толькі Анатоль Квяткоўскі, трэнер Каці Хадатовіч, успомніў на тым "Асілку" пра Дзень незалежнасці і пра тое, што менавіта ў гэты дзень яго выхаванка прынесла нам залаты медаль.

Шмат думак нарадзіла мінулая Алімпіяда. Хіба не блыталі нашу сімволіку то з балгарскай, то з мадагаскарскай? А гімн? Чаму спартыўныя газеты выходзяць у нас на мове суседняй дзяржавы? Чаму спартыўная тэрміналогія вядзецца па-расійску? Ёсць жа свая, дакладна распрацаваная. Гулец, а не ігрок, заўзятар, а не балельшчык, дужанне, а не барацьба і г.д. Сорамна, браткі... Перад тымі ж украінцамі сорамна.

У паражэннях у Атланце нельга абвінавачваць спартсменаў. Тым больш такіх, як Курловіч з Тараненкам. Яны ні ў чым не вінаватыя. Каб стаць алімпійскім чэмпіёнам сёння мала толькі таленту. На падрыхтоўку трэба каля 100 000 даляраў у год. Больш таго, уласна спорт карысны толькі да 2-га разраду. Далей ідзе — фармакалогія, якая вядзе, часам, і да страты здароўя.

... Застаюцца ў ЗША В. Шчэрба, С. Багінская, едзе ў Фінляндыю, на этнічную радзіму, Э. Хамялайнен. Ходзяць чуткі, што гэта толькі пачатак. Бо там, на Захадзе, даюць грошы не толькі на трэніроўкі, але і на жыццё, дастойнае жыццё.

Мы ўбачылі на Алімпійскіх гульнях не толькі магутнасць і заможнасць Амерыкі і не толькі яе праблемы (а іх і там хапае, Захад няма чаго ідэалізаваць). Мы ўбачылі, як кожны пераможца літаральна "крычаў" пра гонар за сваю краіну. Мы ўбачылі на гэтай апошняй у 20-м стагоддзі Алімпіядзе і спартсменаў, у якіх адабралі гордасць за свой род і племя, гордасць за сваю краіну, далі ў рукі сцяг, якога, падобна, яны саромеліся... Усе мы ведаем, пра каго гаворка.

...Шмат гадоў таму давялося прачытаць таленавітае апавяданне А. Сілітоу: "Адзінота бегуна на далёкую дыстанцыю". Чамусьці тое апавяданне ўспомнілася зараз. Там, па сюжэце, знявольны, якога начальнік турмы скіраваў на спаборніцтвы, бяжыць на далёкую дыстанцыю. Ён фанатычна любіць бег і ведае, што можа стаць першым. Але ведае і іншае: выйграе ён, ці прайграе — зноў вернецца ў тую ж турму.

Юры СТАНКЕВІЧ

ДУША "ХАРОШАК"

У мінскім Доме афіцэраў адбыўся творчы вечар народнай артысткі Беларусі Валянціны Гаявой. Віншавалі і з юбілеем, і з 40-годдзем творчай дзейнасці. Віншавалі калегі, сябры, прыхільнікі таленту. Віншавалі "Харошкі" — знаны сёння ва ўсім свеце Дзяржаўны фальклорна-харэаграфічны ансамбль, з якім Валянціна Гаявая — ад першых дзён яго стварэння... Мастацкага кіраўніка "Харошак" павіншаваў прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка. І неўзабаве падпісаў указ аб узнагароджанні Валянціны Іванаўны Гаявой медалём Францыска Скарыны.

С. Б.

НАВАГРАДАК, ЛЮБЧА, ЛАЎРЫШАВА...

Дзень беларускага пісьменства і друку, як вядома, у нашай краіне адзначаецца ў першую нядзелю верасня. Сёлета ён прыпадае акурат на першае чысло. Само ж свята будзе праходзіць трэці раз. Мяркуецца, што напярэдадні яго, ад Свята-Духава кафедральнага сабора ў Мінску возьме старт спецыяльная навукова-творчая экспедыцыя, што даставіць Нязгасны агонь, запалены ля труны Гасподняй на Навагрудчыну, дзе і пройдуць асноўныя мерапрыемствы. Тым самым Навагрудак прымае эстафету ад старажытных Полацка і Турава, дзе праводзіліся папярэднія Дні беларускага пісьменства і друку.

У праграме свята яшчэ магчымы і пэўныя ўдакладненні, але паводле планаў сёлетняга аргкамітэта, 1 верасня ў Навагрудку мяркуецца правесці гісторыка-мастацкае шэсце, арганізаваць кніжны кірмаш, паказаць спектакль "Цар Максіміліян", а таксама наладзіць выступленні як беларускіх артыстаў, так і гасцей з іншых краін. Вялікі канцэрт на Замкавай гары і стане апафеозам мерапрыемстваў.

Не будзе абыдзены ўвагай і пасёлак Любча. Тут, дзе калісь працавала адна з першых на тэрыторыі нашай дзяржавы друкарняў, урачыстасці пройдуць пад дэвізам "З мінулага ў сёння і з сёння ў будучыню вядзе нас друкаванае слова". А яшчэ госці наведаюцца ў вёску Лаўрышава, у якой некалі нарадзілася славутае Лаўрышаўскае Евангелле. Факсіміле яго, а само яно, дарэчы, цяпер знаходзіцца ў Кракаве, будзе перададзена на радзіму.

ЗАЗІРНЁМ І Ў ГОД НАСТУПНЫ

А зрабіць гэта можна дзякуючы адрыўному календару на 1997 год, які ўжо выйшаў у выдавецтве "Беларусь". Застаецца толькі парадавацца, што ў параўнанні з годам мінулым сёлета гэта зроблена своечасова і, думаецца, перавагу "Роднаму краю" (а так, як вядома, і называецца гэтае выданне) аддадуць многія з тых, хто звычайна карыстаецца рускамоўнымі календарамі.

Рэдактары-складальнікі Валянціна Балвановіч, Святлана Панько, Валянціна Кудзіна паклапаціліся, каб задаволіць самыя розныя густы. Пры гэтым захоўваецца тое лепшае, што дазволіла "Роднаму краю" вызначыць свой твар. Прынамсі, указваюцца узыход і заход Сонца, даўжыня дня, фазы Месяца. Падаюцца багатыя і разнастайныя звесткі па гісторыі, культуры і прыродзе Беларусі, можна даведацца, як лепей весці хатнюю гаспадарку, прыводзяцца рэцэпты народнай медыцыны, ёсць парады ўрача, а таксама прыадкрываюцца асобныя сакрэты для садаводаў і агароднікаў. Знайшлося месца анекдотам, юрыдычным даведкам, сустрэнеш на старонках "Роднага краю" і гараскоп. І, канечне ж, не абыдзены ўвагай юбілейныя і памятныя даты 1997 года. А будзем адзначаць мы — 115-годдзе з дня нараджэння народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа, 110-годдзе з дня нараджэння Ц. Гартнага, А. Гаруна. Спаўняюцца 440 гадоў з дня нараджэння выдатнага дзяржаўнага дзеяча Л. Сапегі, 150-годдзе — з дня нараджэння Я. Наркевіча-Ёдкі, які ў вынаходніцтве радыё апярэдзіў А. Папова...

Дык зазірніце ў год наступны, а для гэтага паспяшайцеся набыць каляндар "Родны край"!

Прэзентацыя

БЫЎ, ЁСЦЬ І БУДЗЕ

Дасведчаны чытач, пэўна, здагадаўся, што ў загаловак вынесена крыху зменeная назва апошняй кнігі Уладзіміра Караткевіча "Быў. Ёсць. Буду". Аднак гэтым разам гаворка зусім не пра Уладзіміра Сямёнавіча, а пра яшчэ аднаго найвыдатнейшага беларуса — Браніслава Тарашкевіча. Да асэнсавання яго надзіва багатага, шматграннага жыцця, а таксама яго кіпучай рэвалюцыйнай дзейнасці, прасякнутай найперш клопатам аб нацыянальным разняволенні беларускага народа, даследчыкі па-сапраўднаму толькі падступаюцца. І тут больш пакуль зроблена ў суседняй Польшчы. Дзякуючы гэтаму, ужо цяпер можна прыйсці да высновы: "У працэсе выяўлення ўсё новых матэрыялаў з архіваў НКУС яшчэ многа чаго даведаемся. Але з усяго таго, што ведаем ці, можа, яшчэ даведаемся пра турэмную долю Тарашкевіча перад яго расстрэлам, — нішто не можа прынізіць яго вялікай ролі ў ахвярным змаганні за адраджэнне Беларусі і развіцці яе нацыянальнай культуры. Ён быў адным з найбольш выдатных сыноў беларускага народа ў XX веку. Памяць аб ім ніколі не згасне — ён быў, ёсць і будзе". Менавіта гэтымі словамі завяршае сваю прадмову да кнігі "Слова пра Браніслава Тарашкевіча", што нядаўна выпушчана выдавецтвам "Мастацкая літаратура", яе аўтар, вядомы польскі гісторык і публіцыст, у мінулым актыўны ўдзельнік камуністычнага руху ў даваеннай Польшчы і Заходняй Беларусі Аляксандра Бергман. Прадмова датавана снежнем 1992 года. Акурат тады рыхтавалася гэтае важнае выданне. На жаль, па розных прычынах выпуск кнігі затрымаўся. Не лішне для параўнання сказаць, што ў Варшаве яна выйшла яшчэ ў 1977 годзе. Ды, нездарма кажуць: лепш позна, чым ніколі...

Прэзентацыя кнігі А. Бергман адбылася днямі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, дзе ўжо стала традыцыяй праводзіць прэм'еры найбольш значных кніг. Найбольшая заслуга ў гэтым — дырэктара бібліятэкі Г. Алейнік. Гэтым разам Галіна Мікалаеўна арганізоўвала згаданае мерапрыемства разам з ініцыятарам яго правядзення Дзяржаўным камітэтам Рэспублікі Беларусь па друку і выдавецтвам "Мастацкая літаратура".

Прэзентацыю адкрыў галоўны рэдактар "Мастацкай літаратуры" С. Андраюк. Коратка расказаўшы пра структуру выдання, Серафім Антонавіч адказаў на пытанне, якое сам і паставіў перад прысутнымі: "Чаму менавіта гэтую кнігу было вырашана сёння прэзентаваць". Першая прычына ў тым, што яна адно з тых выданняў, якія сведчаць аб агульнасці гістарычных лёсаў беларускага і польскага народаў, нагадваюць пра супольнасці іх духоўнага жыцця, агульнасць культур. Гэтая духоўнасць доўгі час праяўлялася і ў выдавецкіх узаемасувязях. Былі часы, калі "Мастацкая літаратура" штогод выпускала па некалькі кніг польскіх аўтараў, адпаведна беларускія кнігі рэгулярна выходзілі ў Польшчы. На жаль, цяпер колькасць перакладных выданняў зменшылася па ўсіх дзяржаўных выдавецтвах. Тым больш не павінны знаходзіцца па-за ўвагай кнігі, падобныя "Слову пра Браніслава Тарашкевіча". Другая прычына ў тым, што сёння праяўляецца вялікая ўвага і цікавасць да нацыянальнай гісторыі, да найбольш важных і значных падзей яе, імкненне як мага больш аб'ектыўна, не палітызавана, а ўсебакова асэнсаваць іх. Нарэшце, сама постаць Браніслава Тарашкевіча, — вучонага, мовазнаўцы, грамадзяніна, грамадскага і культурнага дзеяча, патрыёта-інтэрнацыяналіста, чалавека гераічнага, драматычнага, трагічнага лёсу, які дзеля адраджэння Бацькаўшчыны аддаў усё, прыцягвае да сябе ўвагу. Падобныя людзі сёння для нас з'яўляюцца прыкладам, асабліва натхняюць яны моладзь. Нарэшце, не будзем забываць і пра самога аўтара кнігі, пра Аляксандру Бергман, працягваў С. Андраюк. Яна таксама асоба гераічная і яна ж мэтанакіраваны, па-добраму апантаны даследчык. Працуючы над кнігай пра Б. Тарашкевіча А. Бергман выкарыстала ўсе матэрыялы, што тычацца яго жыцця і рэвалюцыйнай дзейнасці, якія можна было знайсці ў архівах Варшавы, Вільнюса, Масквы, Мінска, каб стварыць як мага больш аб'ектыўны і праўдзівы яго партрэт. Як зазначыў Серафім Антонавіч, дзеля ўвекавечвання памяці Б. Тарашкевіча і праводзіцца прэзентацыя кнігі. Праводзіцца, каб яшчэ раз нагадаць, што Б. Тарашкевіч быў, ёсць і будзе. Яго прысутнасць у нацыянальным жыцці пастаянная.

Слова да чытача ў кнізе пра Б. Тарашкевіча напісаў вядомы знаўца сацыяльна-палітычнага і літаратурна-культурнага жыцця Заходняй Беларусі А. Ліс. Арсень Сяргеевіч, выступаючы перад прысутнымі, адзначыў тую добрую захопленасць жыццём Б. Тарашкевіча з боку А. Бергман. Менавіта дзякуючы гэтаму ёй і ўдалося так праўдзіва расказаць пра аднаго з самых выдатных беларускіх адраджэнцаў. А. Ліс нагадаў пра тое, якую вялікую ролю выканала "Граматыка беларускай мовы" Б. Тарашкевіча ў фарміраванні нашай асветы, нават у фарміраванні нашай інтэлігенцыі. Па сведчанні акадэміка С. Некрашэвіча, яна ў беларускім мовазнаўстве вызначае цэлую эпоху. А. Ліс падрабязна прасачыў шлях Б. Тарашкевіча, асаблівую ўвагу засяродзіў на яго дзейнасці ў польскім Сейме, у арганізацыі Беларускай сялянска-работніцкай Грамады, якая за нейкія паўтара года згуртавала вакол сябе 100 тысяч чалавек.

"Я з асаблівым хваляваннем пазнаёміўся з рукапісам А. Бергман, перакладзеным на беларускую мову не прафесійным перакладчыкам, а настаўнікам Яраславам Касцюком, можна сказаць, чалавекам, які ў сваім лёсе таксама судакрануўся са сцежкамі Б. Тарашкевіча і быў захоплены яго грамадскай дзейнасцю", — засведчыў рэдактар кнігі "Слова пра Браніслава Тарашкевіча" М. Мятліцкі. — Гэтае свайго роду паяднанне героя, аўтара, перакладчыка дало магчымасць мне, як рэдактару, пільна і ўважліва прыглядзецца да таго, што зроблена гэтымі трыма чалавекамі ў гісторыі і нашай нацыянальнай культуры". На думку М. Мятліцкага, гэтая кніжка пра Б. Тарашкевіча і выйшла ў Польшчы значна раней, чым у нас, таму, што і працэсы дэмакратызацыі ў жыцці грамадства там таксама пачаліся значна раней, а гэта дало магчымасць прытрымлівацца цывілізаванага падыходу да асэнсавання падзей гісторыі і цывілізаванага аналізу іх.

Высокую ацэнку кнізе даў і першы сакратар Рэспублікі Польшча ў Беларусі па пытаннях культуры і навукі П. Пшэчышэўскі. Ён гаварыў аб неабходнасці далейшага пашырэння культурных кантактаў паміж двума нашымі народамі.

Н. К.

Пошта

"НАРОД ПУГАЧЕВА ЕЩЕ НЕ ЗАБЫЛ..."

Гэты ліст прыйшоў у рэдакцыю амаль паўгода назад. Быў ён падрыхтаваны да друку, ды па розных прычынах, у тым ліку і з пачуцця такту, так і не трапіў на газетную паласу. Мінуўся час, і аказалася, што чытацкі допіс не толькі не страціў сваёй актуальнасці, а набыў, бадай, яшчэ большую вастрыню, загучаў яшчэ больш горка і балюча.

Шаноўны "ЛіМ"! Дапамажы хоць ты зняць цяжар з душы. Я ўжо не маю сілы маўчаць, не магу знайсці душэўнага спакою ад таго, што робіцца ў нашай Айчыне. Я — карэнны беларус, ведаю свой радавод ад прапрадзеда, які быў "куплен в 1809 году" панам Лышкевічам, толькі не ведаю, дзе і за які кошт, адчуваю сябе, як тая апошняя прадстаўніца папуляцыі выбітых у Белавежскай пушчы тураў. Яна, адчуўшы, што засталася адна, ашалела бегала, рыкаючы, з урочышча ва ўрочышча, шукаючы сваіх суродзічаў, а натыкалася то на статак зуброў, то на ласіную сям'ю, то на купку пудлівых аленяў. І ў выніку, знямогшыся, у адчаі павалілася на зямлю і здохла...

Як жа так? У суверэннай Беларусі — усё рускае: да кіёска з газетамі падыдзеш — адна "Звязда" ды "ЛіМ", рэшта ўсё рускамоўнае; на кніжныя прылаўкі глянеш — аніводнай беларускай назвы; выступленні чыноўнікаў паслухаеш — ад прэзідэнта беларускай дзяржавы да старшыні калгаса — усе па-руску; на Авальную залу настроішся — ад старшыні парламента да інжынера па камп'ютэрнай тэхніцы — усе па-руску. Тое ж і на вуліцы, і ў навучальных установах і школах, ва ўсіх дзяржаўных і недзяржаўных канторах і арганізацыях.

А 7 лютага з дапамогаю "Звязды" пазнаёміўся з найшчырэйшым беларусам, новым міністрам культуры рэспублікі А. Сасноўскім. З асаблівай цікавасцю прачытаў і перачытаў ягоны адказ на 8-ае пытанне, дзе журналістка пацікавілася: "... чым небяспечна для беларускай нацыі паступовае выцясненне беларускай мовы з ужытку, з сістэмы навучання, якое пачало ажыццяўляцца на дзяржаўным узроўні пасля рэферэндуму 1995 года?" Само пытанне адлюстроўвае сапраўднае становішча канчаткова дабіваемай, вынішчаемай нашай мовы, а паважаны міністр кажа, што такая пастаноўка пытання — некарэктная. Паважаны Аляксандр Уладзіміравіч! Калі б вы думалі гэтак, як сфармулявала сваё пытанне Т. Антонава, то ці былі б прызначаны на гэтую пасаду? Наш прэзідэнт вельмі тонка адчувае, дзе шчыры беларус, а дзе "расійскі", каб запрасіць першага на адказную пасаду паслужыць народу беларускаму, роднай нацыі, справе яе адраджэння. Аляксандр Уладзіміравіч, скажыце: гэтае "рэальнае двухмоўе" склалася, стварылася ў нас "рэальна" ці штучна, прымусова? Няўжо вы забыліся пра 1696 год, няўжо вам нічога не гаворыць год 1836-ы? А "клопаты" аб росквіце нашай мовы ў савецкі час? Чаму ж вы забыліся пра гэта? Чаму ж вы забыліся, што беларускай дзяржаве ў сферы кіравання і навукі кожны другі — расіец? Чаму ж вы забыліся, што ў 1989 годзе на 100000 дарослага насельніцтва ў Беларусі дактароў навук-беларусаў было ажно 6, а рускіх — толькі 33? Чаму ж вы забыліся, што ў 1980—81 навучальным годзе на 10000 дарослага насельніцтва Беларусі беларусаў-студэнтаў было ажно 169, а рускіх толькі 326? Што, гэта "рэальна склалася"?

Аляксандр Уладзіміравіч, дык што, не скарацілася колькасць беларускамоўных класаў і колькасць дзяцей, якія вучацца па-беларуску, пасля рэферэндуму? Ці прапарцыянальная колькасць гэтых класаў колькасці беларускага насельніцтва?

Аляксандр Уладзіміравіч, вы не бачыце небяспекі для беларускай нацыі ва ўмовах так званага двухмоўя? Падмацуйце гэта навуковымі дадзенымі. Чаму ж тады выдатнейшыя вучоныя-філолагі і філосафы, гісторыкі, нашы і замежныя, перад майскім рэферэндумам пераканаўча даводзілі, што двухмоўе — пагібель не толькі для беларускай мовы, а і для самой нацыі ў блізкай ужо перспектыве? І ініцыятары рэферэндуму не выступілі зноў-такі з навуковымі доказамі карыснасці гэтага мерапрыемства. Можа, вы гэта зробіце? Вы кажаце, што ў дзяржаве створаны ўмовы для нармальнага функцыянавання дзвюх моў. Тады скажыце, ці аднолькавая колькасць у нас у Мінску пішучых машынак з рускім і беларускім шрыфтам? А ці аднолькавая колькасць рускамоўных газет і газет на мове карэннай нацыі?

Сказалі б вы сумленна, што беларуская культура, як і мова, стаялі, стаяць і будуць стаяць на мяжы жыцця і смерці. Бо хто іх будзе падтрымліваць? Прэзідэнт родную мову зганьбіў на ўвесь свет. Дык няўжо ён "такое дзярмо" будзе падтрымліваць (хоць публічна і абяцаў)?

Абразліва-крыўдна за дзяржаву, за яе ўладу, якая адмаўляецца ад нацыянальных святынь невядома дзеля чаго. Але думаецца, што калі не праз дзесяцігоддзі, дык праз стагоддзі, насыціўшыся расійскім раем, знойдуцца на нашай зямлі Сыны і Дочкі, якія ў энцыклапедыях і архівах адшукаюць звесткі пра характэрныя рысы вынішчанай беларускай нацыі, пра яе культуру, мову, багацейшую гісторыю і адродзяць гэта ўсё да жыцця, як селекцыянеры адрадзілі белавежскіх зуброў, як яўрэі адрадзілі сваю мову і краіну. А мы, "временщики", нацыянал-здраднікі, нацыянал-нігілісты, манкурты, будзем асуджаны на ганьбу і праклясце.

Памятаеце: "Народ Пугачева еще не забыл, а Бирона нет и в помине"...

В. СКАРАХОД, пенсіянер

г. Мінск

Напрыканцы траўня, слухаючы на рэгіянальнай канферэнцыі ў Варшаве спрэчкі наконт фактараў бяспекі і небяспекі ў рэгіёне Беларусь — Польшча — Украіна, я міжволі звярнуў ўвагу на аднаго з польскіх удзельнікаў канферэнцыі — такія абвостраныя былі яго рэплікі, у тым ліку і на выказванні афіцыйных асоб беларускай дэлегацыі. Ім аказаўся пісьменнік і перакладчык Ежы Памяноўскі, вядомы ў Еўропе таксама і як філосаф, палітолаг і грамадскі дзеяч.

Прапаную ўвазе чытачоў гутарку з панам Ежы ПАМЯНОЎСКІМ, які пераклаў на польскую мову “ўсяго Салжаніцына”. З аўтарам “Архіпелага ГУЛАГа” польскі пісьменнік пачаў супрацоўнічаць яшчэ ў 1969 г., жывучы ў Італіі. Тады, у Рым, яму і перапраўляліся рукапісы Салжаніцына. Пасля 26-гадовай эміграцыі пан Ежы толькі што вярнуўся на жыхарства ў Польшчу.

ПРА БЕЛАРУСЬ І НЕ ТОЛЬКІ...

ГУТАРКА З ПОЛЬСКІМ ПІСЬМЕННІКАМ І ПЕРАКЛАДЧЫКАМ ЕЖЫ ПАМЯНОЎСКІМ

— Польская літаратура заўсёды кармілася паветрам, традыцыяй, легендамі Беларусі. Само прозвішча “Міцкевіч” значыць, што ён быў беларусам, бо паходзіць ад “Міцька”. І ў сучаснай польскай літаратуры ўсё гэта, як і сустрэчы з людзьмі, што паходзяць з Беларусі, адыгрывае велізарную ролю. Сярод маіх сяброў нямала ўлюбёных у вашы мясціны, выхадцаў з цудоўнага беларуска-польска-літоўскага памежжа. Тадэвуш Канвіцкі, што нарадзіўся ў Ваколіцах Вільні, апісвае краявіды, вядомыя вам дасканала з творчасці не толькі Коласа, але і Багдановіча. Хацеў бы вам нагадаць, што ў другой палове XIX ст. у Польшчы найпапулярнейшы быў не хто іншы, як Уладзіслаў Сыракомля. Пісьменнікам, які стварыў своасаблівы від літаратуры, што спалучыла рэпартаж з гістарыясофіяй, стаў Рышард Капусціньскі, родам з Пінска, які пра Пінск піша, які закаханы ў Палессе.

Успамінаю, што і я дзіцём быў у Беларусі, насіў стрэльбу за маім стрыечным братам Мечыславам, якога запрасілі ў Давыд-Гарадок на паляванне да Радзівілаў. Тое, што з тых часоў памятаю, гэта перш за ўсё пачуцці паляўнічага, якія я зведаў сярод багнаў Прыпяці, на беларускай зямлі. І з тых часоў я заўзяты паляўнічы, з чым жонка ніяк не змірыцца.

Ёсць у мяне сябар — Мар’ян Брандыс, аўтар апавядання “Каралеўства Беларусь”. Гэта ён, поўны спачування, поўны любові да Беларусі, апавёў аб трагедыі тых барацьбітоў за незалежнасць Беларусі, якія пад кіраўніцтвам генерала Булак-Балаховіча змагаліся ў 1920 г. на польскім баку. Мар’ян Брандыс і яго брат Казімеж, два буйныя сучасныя польскія пісьменнікі — мае сябры, і я гэтым ганаруся. Яны нарадзіліся на маёй радзіме — у Лодзі. Старэйшы брат, Мар’ян, лепш памятае тыя часы, калі ў іх кватэры знаходзіліся салдаты і афіцэры беларуска-літоўскай дывізіі. Ён апісвае іх, паўтаруся, з любоўю, вялікай сімпатыяй, якую ўвогуле беларусы абуджаюць. На шчасце, не было паміж нашымі народамі тых жахлівых сутычак і разні, як гэта было, напрыклад, на Украіне, на мяжы польска-ўкраінскай,аб чым дагэтуль шкадуюць і ўкраінцы, і мы.

Але пагаворым не пра гісторыю, на якую мы ўжо ўплыву не маем, а пра сучаснасць і пра будучыню. Я расказаў пра тыя літаратурныя і гістарычныя традыцыі толькі дзеля таго, каб мае беларускія чытачы зразумелі, што я адзін з многіх польскіх пісьменнікаў, які, па сутнасці, вашай зямлі, вашых краявідаў амаль не ведае, тым не менш з самых ранніх гадоў быў насычаны тымі самымі ўспамінамі, традыцыямі і літаратурнымі ўражаннямі, якія былі блізкія душы кожнага свядомага беларуса.

Тое, што я гавару аб Беларусі як аб нечым асобным, тое, што традыцыі ВКЛ мне вельмі дарагія, не азначае, што я не разумею, што дамінацыя Польшчы ў даўняй Рэчы-Паспалітай была несправядлівая. Мае вочы не замутненыя таксама нянавісцю да Расіі, і таму я ўсё жыццё мог перакладаць рускую літаратуру. У сваёй краіне я не менш вядомы як перакладчык, чым як аўтар уласных кніжак. Праз колькі дзён у вялікім варшаўскім выдавецтве “Чытэльнік” адбудзецца прэзентацыя адразу некалькіх маіх кніжак. Побач з томам эсэ “Магнітны полюс” будуць прадстаўлены і мае пераклады — новыя выданні твораў А. Салжаніцына, якога я перакладаў яшчэ тады, калі тое было крыміналам — і ў Польшчы і ў Саюзе. Я быў тады ў эміграцыі ў Рыме і на заклік Ежы Гедройца, рэдактара парыжскай “Культуры”, найлепшага выдання, якое ў гісторыі нашага народа існавала, замест таго, каб думаць аб сваіх уласных кніжках і універсітэцкай кар’еры, узяўся за пераклад кантрабандна вывозімых з Расіі твораў Салжаніцына. Было гэта ў 1969—70 гг. І на працягу 5 гадоў я не рабіў нічога, апрача перакладаў “В круге первом”, “Архипелага ГУЛАГа”, публіцыстычных матэрыялаў. Потым былі творы Шаламава, а таксама артыкулы Андрэя Сахарава, гэтага вялікага неадшкадаванага чалавека, які з пэўнасцю б вітаў вольнасць і незалежнасць Беларусі і Украіны.

— Ці давялося вам чытаць кніжку Францішка Яноўха “Феномен Андрэя Сахарава”, выдадзеную нядаўна ў Празе?

— Канешне, ведаю гэтую кніжку. Вельмі цаню і люблю чэхаў і славакаў, і ў найменшай меры з-за нацыянальна этнічных прычын, больш з-за агульных карэнняў культуры і агульнага чытання. Нічога так людзей не звязвае, як разам прачытаныя кнігі.

— Вы, вядома ж, чытаеце па-чэшску, па-славацку?

— Па-славацку лягчэй, але затое па-чэшску мае творы больш перакладаліся. Напрыклад, у часопісе “Стржэдні Эўропа” месяцы два назад з’явілася маё эсэ “Як дапамагчы Расіі”. Так, Расіі, а не Савецкаму Саюзу. Хацелася, каб мае беларускія чытачы ведалі, што, разам са многімі палякамі, я лічу, што ў Польшчы няма антаганістычных адносінаў да Расіі, але ёсць антаганістычныя адносіны да Савецкага Саюза. Гэта трэба зразумець. Але мяне турбуе, што ў Расіі, на жаль, захавалася адна пагібельная ідэя. Гэта ідэя не расійская, а нямецкая, гітлераўская — ідэя Lebensraum’a, ідэя, паводле якой для магутнасці дзяржавы патрэбныя захопы жыццёвых прастораў чужых зямель, пашырэнне межаў, распіхванне локцямі. Ідэя гэта засталася толькі ў Расіі. У іншых месцах яе выкінулі. Французы благаслаўляюць Дэ Голя за тое, што ён загадаў ім выйсці з Алжыра. А яшчэ нядаўна крычалі, “Алжыр павінен быць французскім!” Гінулі за гэта. Зараз яны шчаслівыя, што там іх няма. Англічане з гонарам пакінулі Індыю, і горш ад таго ім не стала.

— Мне спадабалася, як вы адрэагавалі на яхідную рэпліку намесніка міністра замежных спраў Беларусі Івана Антановіча: сам бы, маўляў, уступіў у НАТА, так яго тут хваляць.

— Я з усёй павагай стаўлюся да віцэ-міністра Антановіча. Ён вельмі прафесійна абараняў сваю справу. Шкада толькі, што справа несправядлівая. Але з адным яго палажэннем я зусім згодны, нават яго запісаў: “У 1973 г. у французаў не было ні золата, ні сыравіны. Але ў іх была ідэя, і яны перамаглі”. Людзі, якія думаюць як я, лічаць, што Беларусі, каб выйсці з дэпрэсіі, з эканамічных запазычанасцяў, не трэба разлічваць на Расію і чакаць дапамогі толькі ад Расіі, як гэта было ў савецкія часы. Не буду тут гаварыць пра мову і культуру, пра нацыянальную годнасць. Я не магу асуджаць беларусаў за тое, што многія з іх не ведаюць уласнай мовы. Ірландцы размаўляюць па-англійску, а не на сваёй, кельтскай мове. Але ў іх ёсць пачуццё нацыянальнай годнасці, яны ваююць за незалежнасць, асабліва ў Паўночнай Ірландыі. Хаця іх спосаб барацьбы і годны асуджэння, як усякі тэрарызм.

Якія слабыя пункты я бачу ў пазіцыі Антановіча ў адносінах з Расіяй? Па-першае, яму не шкада расіян. Ён не разумее, што ўзяць Беларусь на ўтрыманне азначае павелічэнне на 10 працэнтаў знешняга доўгу збяднелай Расіі. Расіяне з гэтым не захочуць пагадзіцца, бо зусім не мараць, каб расійскі рубель курсіраваў замест “зайчыка”. Зараз яны ў абмен на сыравіну, нафту, машыны атрымліваюць з Беларусі драўніну, жыўнасць, сыр, масла, часам зерне, цяжкагрузныя аўтамабілі... А што будзе тады? Свае ўласныя папяровыя рублі. Можа, спачатку гэта ім і спадабаецца, але потым перастане, і яны пачнуць беларусаў праклінаць. І зноў будуць чэргі. Хто вінаваты? Беларусы. А ў чым? Ды ні ў чым. Яны таксама хочуць жыць.

Другая памылка яшчэ горшая. Яна заключаецца ў тым, што віцэ-міністр Антановіч, замест таго, каб даць беларусам вуду, хоча даць ім рыбу... Адкажыце на пытанне: што вы робіце з зямлёй? Хіба беларускія сяляне бяруць зямлю? Не.

— Не бяруць, бо псіхалогія ўжо не тая.

— Прабачце, Маркс меў рацыю: псіхалогія залежыць ад эканомікі. Калі чалавек убачыць, што ўласная зямля яму на карысць, дык ён яе возьме.

— Якраз з гэтым і цяжкасці. Дзяржава ж — за калгасы, трыльённыя падачкі ім для падтрымкі дае.

— Калгасы — для людзей без ініцыятывы і без будучыні, для людзей запалоханых. Беларускі селянін будзе ў калгасе дагэтуль, пакуль не будзе ўпэўнены, што атрымае зямлю ва ўласнасць. У Польшчы ў 1956-м Гамулка, які быў склеротыкам і сатрапам, але часам розум меў, аддаў зямлю сялянам ва ўласнасць, ліквідаваў калгасы. Польскі селянін заўсёды быў самадзельны, за выключэннем 4 альбо 5 гадоў. І гэта вельмі важна. Беларуская сельская гаспадарка, калі б аказалася ў прыватных руках, была б не горш за скандынаўскую. Упэўнены, калі б я паразмаўляў з віцэ-міністрам з тыдзень, — а гэты пан мне асабіста спадабаўся, — я яго б пераканаў.

— Так, у вас для гэтага ёсць неабходныя якасці.

— Я прывёз бы яго да сваіх сяброў-паляўнічых. Ён бы ўбачыў, што селянін наш не дасць зямлю адабраць. Яшчэ пры камунізме я гаварыў аднаму з іх: “Антэк, чаго гэта ты так глотку рвеш на людзях? Не баішся?” А ён: “З селяніна ж мяне не знімуць”.

— Але міністра ці яго намесніка знімуць, калі будзе выказваць “не тыя” погляды. Што ж да Антановіча, дык ён вельмі інфармаваны, колькі гадоў быў дырэктарам Белінфармпрагноза, не горш нас разумее, што робіцца нешта не тое. Пераконваць яго — пустая справа.

— Без пэўнай адвагі, аднак, не абысціся. У 70-х гадах дзеячы “Салідарнасці”, пачынаючы страйкі, усведамлялі, што не толькі працу могуць страціць, а і ў турму трапіць. Але спыніла сваю дзейнасць верф, а за ёю і іншыя прадпрыемствы. І вось прэм’ер Ярашэвіч — блаславі Гасподзь яго душу! — прыехаў у Лодзь на вялікую ткацкую фарбрыку, спытаўся: “Чаго вы бастуеце?”, а яго там закрылі разам з ткачыхамі на трое сутак, хлебам і малаком кармілі, пакуль ён не паабяцаў адмяніць павышэнне цэн на хлеб, што і было зроблена. Гэта была нармальная забастоўка, не злачынства, не разня. Крыху адвагі трэба мець. І сяляне на такое здольныя. Калі возьмуць зямлю, Беларусь праз тры гады будзе самадастатковай краінай. Па меншай меры ў адносінах да харчавання. І з’явяцца сыр, каўбаса і ўвогуле што хочаце. Прычым без чаргі.

— Праблема ў нас не чарга, а грошы, каб купляць тое, што ёсць у крамах.

— А якой вытворчасці тавары і прадукты?

— У асноўным не беларускай, канешне.

— Ведаю якія. Я толькі што з Масквы. Снікерсы-крэкерсы. Галандскія сыры і іспанскія каўбасы.

— У Маскве такога больш, у нас менш, але сітуацыя падобная.

— Я скажу, чаму так. Таму, што селянін не працуе толькі на сябе. Належыць да калгаса, на сваім корпаецца ўчастку — толькі каб мець кавалак хлеба. Гарбачоў адчыніў межы, адкрыў шлях рэформам. Але справа не толькі ў гандлі, але і ў вытворчасці.

Аб тым, што адбываецца на Беларусі, я ведаю ад майго сябра, самага галоўнага ў Польшчы прапагандыста беларускай культуры. Яго імя Земавіт Фядэцкі. Ён — рэдактар лепшага ў Польшчы літаратурнага часопіса “Творчасць”, вядзе там аддзелы паэзіі і аглядаў славянскага друку. Асаблівую схільнасць ён мае да беларускай літаратуры і беларускага фальклору. Ягоная кніжка аб беларускім фальклоры — “Цёплыя вечары” — надрукавана і кірыліцай, і лацінкай. Гэты чалавек — сын польскага перадваеннага селяніна, які меў участак зямлі пад Лідай і быў інспектарам працы. Інспектар Фядэцкі займаўся тым, што абараняў беларускіх батракоў і вытворцаў ад самавольства падатковых чыноўнікаў, такая была ў яго функцыя. І ён гэтую функцыю так шчыра выконваў, што калі прыйшлі немцы і ягонага сынка Земку хацелі забраць на работы ў Германію, то што зрабіў стары пан Фядэцкі? Ён аддаў свайго сына беларускім сялянам, каб яны яго ў сябе схавалі. І Земек правёў чатыры гады ў беларускай вёсцы, размаўляў па-беларуску. І што тады Земек рабіў? Ён запісваў беларускія прыпеўкі, песні, прымаўкі — якія і выдаў нядаўна ў Польшчы.

Што было далей? Нядаўна лідчане запрасілі пана Земавіта Фядэцкага да сябе, каб адзначыць яго юбілей. Яны там хацелі ў яго гонар арганізаваць свята. Таму, што такой кнігі, як “Цёплыя вечары”, ніхто дагэтуль не напісаў. Яна выйшла, тут яе людзі чыталі, хвалілі, ён атрымліваў пісьмы ад беларусаў, з Беластока і іншых месцаў Польшчы. Канешне, лідчане былі яму ўдзячныя.

І вось толькі што я даведаўся ад майго сябра, што па распараджэнні з Мінска гэта свята было адменена і ў месца свайго дзяцінства ён не паедзе. Не дазволілі адзначыць юбілей паляка ў Беларусі.

Будзеце пісаць, абавязкова скажыце аб Земавіце Фядэцкім. І перадайце мае пытанне кіраўнікам Беларусі: “Чаму Беларусь не хоча мець сяброў? Хіба ў яе іх так многа, што больш не трэба?”

Гутарку правёў
Уладзімір ГРАЦЦЯКОЎ

ВОДГАЛАС СЛАВЫ РАТНАЙ

Тэматычным атрымаўся чарговы выпуск зборніка гістарычнай літаратуры "Бацькаўшчына", які не першы год выходзіць у выдавецтве "Юнацтва". Гэтым разам ён прысвячаецца ратным подзвігам беларусаў у розныя часы, яскрава сведчыць, як нашы продкі баранілі родную зямлю ад чужынцаў, як марылі жыць у свабоднай, незалежнай дзяржаве. На гэтым момантце акцэнтуе ўвагу ў прадмове "За волю і славу" ўкладальнік кніжкі С. Панізнік. У прыватнасці, ён прыводзіць вытрымку з артыкула Я. Купалы "Незалежнасць", упершыню апублікаванага 28 лістапада 1919 года ў газеце "Беларусь": "А Беларусь, як і кожная іншая дзяржава, мае права і даб'ецца раней ці пазней гэтага права стаць роўнай і вольнай дзяржавай паміж сваімі суседзямі.

Што яна павінна такой стацца, за гэта гаворыць не мінуўшчына, а цяперчына.

Нікому не сакрэт, што жыць на свеце беларусам было і ёсць найцяжэй, як усім іншым народам, і ўсё дзякуючы няшчаснай залежнасці ад нашых мацнейшых суседзяў". Канечне, знайшлося ў выпуску месца і самому артыкулу народнага песняра. Поруч з іншымі ўзорамі яркай, прасякнутай нацыянальнай ідэяй публіцыстыкі Я. Купалы 1919—1920 гадоў "Незалежнасць" прадстаўлена ў адным з раздзелаў, што называецца "Для Бацькаўшчыны-маці буду йграць!" А назву яму, як няцяжка здагадацца, даў верш Я. Купалы "Для Бацькаўшчыны", калі канкрэтней, яго заключны радок. Тут жа вершы Я. Купалы "Маладая Беларусь", "Бацькаўшчына", "Свайму народу". Змешчаны вершы Я. Коласа, А. Зязюлі, А. Салаўя, У. Жылкі і іншых аўтараў, у тым ліку і "Мы выйдзем шчыльнымі радамі..." М. Краўцова, а таксама апавяданне Ц. Гартнага "На руінах", аповесць В. Ластоўскага "Лабірынтцы" і эсэ С. Панізніка "Разам з абуджанай памяццю", са старонак якога паўстаюць вобліկі саміх Ц. Гартнага і В. Ластоўскага. Адкрывае ж "Бацькаўшчыну" раздзел "Жыве Беларусь!". У ім прапануюцца ўзоры вуснапаэтычнай творчасці нашага народа — гістарычныя, рэкруцкія, ваяцкія, партызанскія песні. Адны з іх існуюць ужо не адно стагоддзе, як, для прыкладу, "Беларуская песня пра Касцюшку", іншыя з'явіліся параўнальна нядаўна, у час усеагульнай барацьбы з фашызмам. Тым не менш тэматыка іх блізкая — услаўленне герояў, заклік да барацьбы з чужынцамі і ўпэўненасць, што родная зямля абавязкова будзе свабоднай.

У асобны раздзел вынесены "Летапіс вялікіх князёў літоўскіх" (прадмова і пераклад В. Чамярыцкага). А гэта, як сведчыць В. Чамярыцкі, "цікавы помнік беларускай гістарычнай прозы позняга Сярэднявечча, першая спроба стварыць палітычную гісторыю Літвы і Беларусі таго часу. Няпроста ішло будаванне Літоўска-Беларускага гаспадарства, у якім наша мова была дзяржаўнай... Найвышэйшай ваенна-палітычнай магутнасці і міжнароднага аўтарытэту гэтая дзяржава дасягнула пры вялікім князе Вітаўце. Ён і стаў галоўным героем першага беларуска-літоўскага летапісу".

Дарэчы, шмат якія слаўныя сыны Бацькаўшчыны — героі гэтай кнігі. Найперш вобліկі іх узнаўляюцца ў раздзеле, што так і называецца — "Постаці". Вось толькі асобныя матэрыялы: "Даўмонт" і "Апошні бой князя Вячкі" В. Чаропкі, "Слова пра дружыну нясвіжскую" І. Масляніцынай, "Як случакі ваяваць вучыліся" і "Беларусь у войнах XV—XVII стагоддзяў" М. Ткачова, "Бітва пад Оршай" А. Грыцкевіча...

Не менш багатыя па змесце і раздзелы "...У нягодах няспынных паходаў" і "Пакланёмся любіць наш край!.." А да ўсяго выпуск добра ілюстраваны. У прыватнасці, ёсць аблічча Усяслава Чарадзея, Жыгімонта Вазы, вялікага князя Аляксандра Казіміравіча, Цёткі, В. Ластоўскага...

А. М.

ЯШЧЭ АДЗІН МАГАЗІН

Магчыма, на гэта і не было б патрэбы звяртаць асаблівую ўвагу, калі б гаворка не ішла пра магазін Мінскага гарадскога аптова-рознічнага прадпрыемства "Белсаюздрук". Адчыніўся ён у падземным пераходзе станцыі "Пушкінская" Мінскага метрапалітэна. Ва ўтульным памяшканні можна набыць не толькі свежыя нумары газет і часопісаў, але і кнігі, альбомы, календары, розныя даведнікі, ёсць сувеніры, канцтавары. Прыемна і тое, што працуе магазін з сямі гадзін раніцы — а гэта самы час, калі людзі спяшаюцца на работу. І гэта лішні раз пераконвае, што, нягледзячы на ўсе цяжкасці, у "Белсаюздруку" памятаюць, што без друкаванага слова чалавеку не пражыць.

Эсэ

У РАКУ МІНУЛАГА...

Мы зусім розныя. Але пры ўсёй нашай неаднолькавасці ёсць нешта такое, што нас зблiжае. Інакш, мне здаецца, мы проста згубіліся б у гэтым свеце.

Вось і ў аповесцях Андрэя Федарэнкі, надрукаваных апошнім часам у часопісе "Полымя", — "Такое кароткае лета" (N 8, 1994) і "Вёска" (N 5, 1995), — зусім розныя людзі. Ён — састарэлы нямоглы мужчына, жыхар сталічнага горада ("Такое кароткае лета"), і Антон Васкевіч, учарашні студэнт, а сёння выключаны з інстытута сельскі хлопец ("Вёска). І першы, і другі ў цяжкую хвіліну едуць у вёску, у бацькоўскі кут, каб знайсці спакой для душы. Абодва як бы ўваходзяць у раку мінулага. Вось гэта — тая плынь, што на нейкі час злучае іх у мастацкай прасторы. Гэта — зыходны пункт, своеасаблівы вугал даследавання, які выбірае аўтар.

Едуць у вёску: Ён — каб, магчыма, знайсці апошні прытулак на бацькоўскім дворышчы, Антон Васкевіч — каб набрацца ў матчынай хаце сіл у часіну скрухі.

I

Дагарала лета, як лісток, што пакорліва жаўцеў на прыдарожнай бярозе, а Ён не заўважаў ніякіх перамен у прыродзе. Ён усё жыў тым, што было ў мінулым, якое спаткаў у роднай вёсцы, куды прыехаў на лета. Пара і збірацца, каб вяртацца назад, у горад, дзе засталася сям'я, аднак Ён шкадаваў, што трэба развітвацца з Лідай, якая зрабілася роднай, з новым укладам жыцця, што стаў звыклым...

Хачу разабрацца: чаму Ён, герой твора, нават не названы па імені, нямоглы стары чалавек, які наважваўся паміраць на родным падворку, моцна запаў у памяць? Чаму разам з ім перажываю? Чаму хочацца, каб Ён яшчэ і яшчэ на лета вяртаўся ў бацькоўскі кут?

Пісьменнік, даследуючы характар героя, ставіць яго ў такія умовы, каб, як кажуць, раскрыліся ўсе закуткі душы. Аўтар набліжае яго да нас, найперш — праз побытавыя дэталі. Выпісваюцца яны запамінальна, на іх кладзецца асноўная псіхалагічная нагрузка. Тут — і ўспаміны, афарбаваныя шкадобай, і апісанні падворка, у якіх шчымліва-трапяткая краса, і малюнкі дзяцінства, кранутыя светлым сумам. Сюжэтная лінія ледзь улоўліваецца. На першы погляд, яе і няма. Проста чалавек рэтраспектыўна аглядае той кавалак жыцця, што прайшоў на гэтай грэшнай зямлі.

Але гэта не так. Яна, сюжэтная лінія, высноўваецца, хай і не надта прыкметна, з успамінаў; яна трымаецца на настроях і перажываннях; яна сцягвае аповед у цэлае.

У лёсе героя мне ўбачылася тое, што ўжо было і можа быць з кожным з нас. Ён прайшоў, абцяжараны гадамі і хваробамі, тымі сцежкамі, што наканаваны ўсім нам. Ён перадумаў за лета тое, пра што непазбежна будзем думаць мы кожны ў свой час, калі пачне гаснуць на небе свая зорка. Ён як бы правёў нас праз кола маральнага ачышчэння і ўнутранага ўваскрэсення. Карацей кажучы, аўтар знайшоў такое мастацкае рашэнне, калі вопытам героя праз яго мінулае зблізіў усіх нас.

Вось гэта, відаць, і ёсць адказы на пытанні, што ўзніклі ў мяне.

У аповесці дзеянне запаволенае, у ім — ніякіх рэзкіх паваротаў. Быццам у ціхай рачулцы дзяцінства, што задумна нясе свае воды. Толькі роздум над мінулым, што паўстае з запісаў у дзённіку, размоў з Лідай, назіранняў і ўспамінаў. Ён то згаджаецца з сабой, маладым, то спрачаецца, марудна пераацэньвае каштоўнасці, якія, здавалася, былі для яго бясспрэчнымі.

Часам з'яўляецца побач усё тая ж былая аднакласніца Ліда, з якой у школьныя гады звязвала першае каханне. Цяпер яна жыве самотна, уся ў клопатах пра сваю гаспадарку. Ліда моцна злучае Яго з мінулым.

Псіхалагічнае поле, створанае рэтраспекцыяй, трымае ў напружанні. Чалавек стары і нямоглы становіцца цікавым. Чаму? Адкрываецца самае запаветнае — яго душа. Праз дзённікавыя запісы, хваробу і шчырую адкрытасць перад Лідай. Свет вакол падаецца нейкім ірацыянальным, але, безумоўна, ён сапраўдны. Рэальнае месца, дзе Ён цяпер жыве, рэальная Ліда ды запісы ў дзённіку.

Тут і праяўляецца здольнасць пісьменніка да псіхааналізу. Дакладней — ён сам па сабе вынікае з мастацкага прыёму рэтраспекцыі. У дэталях побыту ўвасабляецца ўсё важнае, чым жыве чалавек. Дакладна праясняюцца матывы, якія абумоўліваюць перамены ў паводзінах. Тут — дэтэрмінізм, але не той жорсткі, што зацягвае, як пятлёй. Чалавек ацэньвае сам сябе. Гэта тым больш шчымліва-трагічна, што Ён на схіле гадоў, калі ўглядаецца ў свае памылкі і ўдачы, не могучы ўжо нічога паправіць.

Ён сам гартае старонкі свайго жыцця, чым напрошчваецца псіхалагізм. Тым мацней яго ўздзеянне, што герой надзвычай адкрыты. Пацвярджаецца заканамернасць: псіхілагізм у творы — гэта не што іншае, як набліжэнне, бясконцае і недасяжнае, да праўды жыцця. Яна — у думках і ацэнках героя. Многія псіхалагічныя вузельчыкі якраз там, дзе Ён чытае дзённікавыя запісы, зробленыя ў маладыя гады. Ён то хвалюецца за памылкі, дапушчаныя некалі, то спрачаецца з сабой. Ствараецца своеасаблівае прыцягненне, у якое трапляеш міжволі, і хочацца глыбей спасцігнуць варункі жыцця героя.

У аповесці ёсць цікавыя разважанні пра літаратурную творчасць. Сам герой меў да яе прамое дачыненне. Несумненна, Ён выказвае ў многім погляды аўтара. Ацэнкі, бывае, вельмі крытычныя, але трапныя і доказныя.

Мне верыцца, што Ён яшчэ не раз летам прыедзе ў родную вёску, дзе засталіся сляды мінулага, якія будзяць у памяці свежыя росы на ранку, ціхую ў чырвані зару і белую хусцінку аднакласніцы Ліды...

Вось так у тое лета нечакана для сябе ён уступіў у раку мінулага. Яна ўжо не віравала і не пенілася, як у гады маладосці. Яна спакойна плыла ў роўных берагах. Ён ледзь пазнаваў яе, схіляўся над яе водамі, апускаў у іх стомленыя далоні. О, гэта вада была гаючая! Ён зведваў палёгку, быццам скідаў з плячэй хваробу і цяжкі груз пражытых гадоў.

II

Суровыя абставіны склаліся так, што Антон Васкевіч мусіў падацца ў вёску, дзе жыла адзінокая маці. Іншага выхаду ў яго проста не было. Выключаны са сталічнага інстытута за "нацыяналізм", ён павінен быў недзе перачакаць пэўны час, каб лепей асэнсаваць тое, што здарылася, зразумець сябе і вызначыцца: што ж далей?

Завязка ў аповесці энергічная, яна

Сярод кніг

"...КАЛІ ПАКУТУЕ МОЙ РОДНЫ ЛЮД"

Мікола Жыгоцкі — аўтар (і гэта, відаць, не перабольшанне) некалькіх соцень артыкулаў пра жыццёвыя і творчыя перыпетыі ў лёсе Я. Коласа. Акрамя гэтага, даследчык выдаў чатыры кнігі, прысвечаныя вялікаму песняру. Апошняя з кніг — "У цяжкі час вайны суровай" ("Навука і тэхніка", 1995). У падзагалоўку — наступнае ўдакладненне: "Аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа ў эвакуацыі".

Услед за аўтарам прадмовы Уладзімірам Гніламёдавым нельга не пагадзіцца з наступнай высновай: "Неабходна адзначыць, што гэты перыяд недастаткова даследаваны, а між тым тут шмат цікавага і павучальнага, шмат матэрыялу для роздуму. Сабраў яго, сістэматызаваў і напісаў кнігу чалавек, які большую палову жыцця аддаў вывучэнню дзейнасці песняра. Нельга не ўхваліць гэтай збіральніцкай, скрупулёзнай працы Міколы Рыгоравіча, як і той прыкметнай навукова-даследчыцкай работы, што даўно зрабіла яго імя дастаткова вядомым сярод тых, хто сёння цікавіцца спадчынай народнага паэта, хто аддае свае веды і здольнасці высакароднай справе вывучэння і папулярызацыі багатай спадчыны аднаго з карыфеяў беларускай літаратуры".

М. Жыгоцкі, будуючы сваю кнігу, выбраў храналагічны шлях. У выніку і склалася наступная паслядоўнасць раздзелаў: "Боль з народам дзяліў", "Паэзія барацьбы", "Голас праўды", "Чуцен быў голас паэта". А ў межах кожнага раздзела даследчык аддае перавагу аналізу таго ці іншага накірунку творчасці Я. Коласа.

Найбольшую цікавасць выклікае першая частка кнігі — "Боль з народам дзяліў". Аўтар, карыстаючыся многімі крыніцамі, паказвае першыя дні ваеннага ліхалецця ў жыцці Я. Коласа і яго сям'і, імкнецца выбудаваць паслядоўную і цэласную карціну. Дапамагаюць у гэтым успаміны старэйшага сына паэта Данілы Канстанцінавіча, словы якога ўражваюць болей, чым часам іншы пераказ. У настрой, адчуванне вайны ўводзяць многія дэталі. Як і наступны, прыкладам, успамін: "Колас хацеў сустрэцца са старшынёю Саўнаркома Былінскім, які быў тут, але той яго не прыняў. Бацька сустрэўся ў лесе з кіраўніком спраў Саўнаркома Фадзеевым, расказаў пра сваё становішча. Фадзееў запэўніў бацьку, што яго з сям'ёю не пакінуць у лесе, а забяруць з сабою. Такое ж абяцанне даў і намеснік старшыні Саўнаркома Захараў.

Мы ўзялі ў міліцыянера рыдлёўку, выкапалі неглыбокія траншэі, накідалі туды яловых лапак і так пераначавалі там пад елкамі. Раніцаю на досвітку прачнуліся — нікога няма: ні машын, ні людзей. Здалёк толькі бачылі некалькі міліцыянераў з аховы, якія хутка адыходзілі. Члены ўрада з сем'ямі і абслугай зніклі немаведама куды. Пустымі аказаліся абяцанні Захарава і Фадзеева. Нас кінулі, і мы засталіся адны ў лесе. Дайшлі да паўстанка Азярышча, што быў непадалёку".

Шкада адно толькі, што М. Жыгоцкі не працягвае, не пашырае ўспамін Д. Міцкевіча. Не падкрэслівае характар стаўлення ўрадаўцаў да паэта, не акумуліруе ўвагу чытача на іх няшчырасці. Чаму б не даць характарыстыку ўсім гэтым Былінскім, Захаравым, Фадзеевым?

Ва ўспамінах Д. Міцкевіча сустракаюцца цэлыя кропкі, вартыя таго, каб занесці іх на літаратурную карту мясцін, звязаных з жыццём Я. Коласа. Чытаем у Д. Міцкевіча: "Выйшлі на станцыі Калодзішчы. Бацька хацеў разабрацца ў абстаноўцы, звязацца з начальствам, атрымаць інфармацыю.

прадказвае наперадзе вострыя сюжэтныя хады. Аўтар, мне здаецца, паставіў перад сабой задачу, якую не мог ставіць у аповесці "Такое кароткае лета": спалучыць псіхалагізм з сюжэтнымі інтрыгамі. Інакш кажучы, да добрага плюса (псіхалагізм) дадаць не менш важкі (займальнае дзеянне).

Мне ўяўляецца, што аповесць "Вёска" пісалася на адным дыханні, яна як бы выштукавана з аднаго кавалка моцнай пароды дрэва. Вядома, аўтар разумеў: у такім разе, калі дзеянне дынамічнае, падрабязнае апісанне дэталяў побыту немагчымае. Ды яно ў рэшце рэшт неабавязковае. Хаця — гэта моцны бок у творах Андрэя Федарэнкі.

А тут, у аповесці "Вёска", патрэбны ўжо вострыя вузлы, якія б трымалі і сюжэтную лінію, і цікавасць да зместу. Пісьменнік знайшоў іх, дакладней — здолеў завязаць. Найперш за кошт таго, што ўводзіць у тканіну твора вобразы Пульса і Ручкі, гэтых людзей, якія надаюць аповесці сваю акрасу. Каму-нікаму можа падацца, што і Пульс, і Ручка — гэта выдумка аўтара. Я катэгарычна супраць. Тут і праўда жыцця, магчыма — некалькі згушчаная, і творчая ўдача пісьменніка.

Параўнальна невялікі тэрмін выгнаннік прабыў у роднай вёсцы, дзе прайшло маленства. Па-новаму адкрылася яму жыццё. Ва ўсёй складанасці, у святле дабра і зла. Ён па-іншаму ўбачыў людзей, іх кругі жыцця на гэтай зямлі. Святло і цені, бескарыслівасць і зайздрасць, шчырасць і подласць — усе заганы і дабрадзейнасці адкрыліся наяве.

Варункі жыцця ў вёсцы, такога закінутага і занядбанага ўладамі, дзе многае трымаецца на старых людзях, такіх, як маці героя, уцягнулі яго ў свае глыбіні. Хаця ён і не здолеў сябе адчуць тут сваім. Работа ў бібліятэцы, адарваная ад асноўных клопатаў вяскоўцаў, не магла жывіць ідэалы, якіх некалі ў студэнцкія часы прагла душа. І яна пакрысе, але няўмольна пачала вянуць, бы кветка, пазбаўленая сонечнага святла.

Ці разумеў Антон дваістасць свайго становішча ў вёсцы? Вядома, разумеў і разважаў над ім. З аднаго боку — светлыя парывы, за якія выключылі з інстытута, і з другога — рэальнасць вясковага ўкладу, дзе давялося сутыкнуцца з абыякавасцю да маральна-духоўнага і шэрай будзёншчынай. Змяніць што-небудзь было цяжка, ды і Антон да гэтага не імкнуўся. Ён недзе падсвядома ўяўляў, што робіцца зусім не тое, але ў яго не ставала ні сіл, ні жадання перайначваць ні сябе, ні тым больш іншых.

Верагодна, менавіта запас трываласці, што застаўся ад вясковага мінулага, дазваляў герою аповесці неяк трымацца на паверхні. Нават моцныя выпіўкі з Пульсам у мінуты душэўнага надлому, нейкі ненатуральны "раман" з Наташай (хаця і тут ёсць свая логіка), і зусім выпадковыя дачыненні з Ірэн — усё гэта, аднак, не апускала яго ніжэй той рысы, за якой пачынаецца працэс разбурэння асобы.

Адчуваецца, што ў аўтара дастаткова цікавых назіранняў і паваротаў, каб снаваць псіхалагічную плынь аповесці. Але іншы раз падаецца, што ён спяшаецца, каб выказацца найхутчэй. Таму і ствараецца ўражанне канспектыўнасці асобных эпізодаў. У такім выпадку робіцца нестандартны сюжэтны ход, часцей звязаны з Пульсам, і паўната жыцця вяртаецца на старонкі аповесці.

Вёска, якую Антон бачыў знутры, была зусім не тая, што ў яго школьныя гады. Хаця, можа быць, ён зрабіўся іншым. Яму трэба было цяпер прымаць рашэнні і адказваць. Гэта была вёска Пульса і Ручкі, з іх няпростымі лёсамі. Гэта была вёска Наташы, летуценнай дзяўчынкі-школьніцы, якая ўжо многае ведала з дарослага жыцця. У пэўнай меры і вёска Ірэн, якая несла сюды гарадскія ачышчаныя ад маральнай адказнасці адносіны. Гэта — і найперш — была вёска яго маці, простай жанчыны-гаротніцы....

І ўсё-такі гэтая вёска, кранутая павевамі сучаснасці, праўда, не заўсёды самымі лепшымі, не страціла сваіх моцных сялянскіх асноў. Таму і не дае Антону зламацца. Ён тут у навальніцу, што прашумела над яго галавой, адагравае сваю душу.

Сельскі хлопец, Антон часта вяртаўся ў сваё мінулае, неаддзельнае ад вёскі, дзе яго маці. Там — маральная чысціня, якая падняла да разумення свайго месца ў жыцці. Таму і прыязджае ў вёску ў цяжкія мінуты. Яна ж зноў вярнула на той круг, якім наканавана ісці ў заўтра.

У моманты прасветленасці, калі асабліва востра адчуваецца незваротнасць часу, Антон задумваецца над вечнымі праблемамі. Найбольш глыбока — у заключных старонках аповесці, калі трэба ад'язджаць у горад у інстытут, дзе яго аднаўляюць. Што дала вёска? Які сэнс жыцця тутэйшых людзей? Ці ёсць яго віна перад імі?

У цяжкім роздуме Антон развітваецца з вёскай, з маці, з Пульсам, са сцежкамі свайго дзяцінства...

●

Так уладкавана, што праз сёння цячэ рака мінулага ў заўтрашні дзень. І ён, і Антон уступілі ў яе ў крытычныя моманты. Вёска, цудоўная мясціна, дзе цякуць тыя чароўныя рэчкі, падняла героя, не дала згубіць веру ў сябе. З ёю абодва ступаюць на новыя кругі свайго жыцця.

А рэчка мінулага працягвае свой бег. Праз сёння ў заўтра.

Наталля КУЗЬМІЧ

Віншуем!

"ЁСЦЬ ПАТРЭБА БАЧЫЦЬ РОДНЫ ДОМ..."

Віктару Гардзею — 50

Калі жадаеш акінуць позіркам шлях, пройдзены тым ці іншым творцам, адчуць сутнасць напісанага ім, канечне ж лепей напачатку звярнуцца да яго першай кнігі, бо менавіта ў ёй, магчыма, у нечым яшчэ і недасканалай, вытокі таго, што ў наступных творах, кнігах атрымае далейшае развіццё і асэнсаванне. Віктар Гардзей у гэтым сэнсе — не выключэнне. Акурат з першага паэтычнага зборніка "Касавіца" (1975) і пачалося для яго стварэнне свайго паэтычнага свету, у якім заўсёды ёсць месца спаконвечным матывам дабра, справядлівасці, лучнасці з бацькоўскай зямлёй, любасці да блізкіх людзей.

Ды і як жа інакш, калі прытрымліваешся паэзіі традыцыйнай, а яна ж — ад самой зямлі ідзе, а яна ўбірае ў сябе жыватворныя вытокі крыніц і яна ж напаўняецца жыццядайнымі промнямі сонца. Цяжка ў такім разе часам сказаць нешта сваё, новае. Але ж на тое і дадзены талент, каб, прабіўшыся скрозь звыклае, выявіць нерушавасць, непаўторнасць. І пры гэтым спрацоўвае зусім не сама тэма, а тое, як пададзена яна і як раскрыта. Таму і пададзенае неаднойчы, калі яно прапушчана праз светаўспрыманне па-сапраўднаму самабытнага мастака, пазбаўляецца другаснасці. На паверхню выходзіць толькі сваё...

Прыклад таму — хоць бы гэты верш В. Гардзея — "Начное неба":

Вылежвалася днём,
няйначай,
Яно, нібы папар, і ўжо
Маладзічок
у хмарках скача,
Як па няўдобіцы плужок,

Па ім прыціхлы вечар сее
Мільёны год мільёны зор.
Начное неба, — як засевак,
Дзе ні абмежкаў, ні разор.

Маладзічок лязо
не сплюшчыць,
Арэ ўсё неба, як папар,
Затым яшчэ
і поўня лушчыць
Пасля яго палянкі хмар.

Не магу дакладна сказаць — з гэтага твора ці з нейкага іншага пачалося па-сапраўднаму захапленне паэзіяй В. Гардзея — усё ж чытаеш шмат і з цягам часу пэўныя дэталі забываюцца. Як і не магу пэўна засведчыць, што яго першую кніжку прачытаў якраз па выхадзе яе. Магчыма, адбылося гэта і значна пазней. Тады ўжо, калі прачытаў наступныя — "Вероснае палясоўе" (1978), "Засевак Радзімы" (1983)...

Дый не так важна гэта, істотней іншае... Чым бліжэй знаёміўся з паэзіяй В. Гардзея (а ў 1983 годзе, калі паэт пачаў працаваць у рэдакцыі часопіса "Беларусь", адбылося і наша асабістае знаёмства з ім), тым больш станавілася на душы не толькі радасна, але і неяк прыкра. Правільней сорамна з-за сваіх калег-крытыкаў, якія, надта ж налаўчыўшыся складаць розныя "абоймы", чамусьці "забыліся" знайсці ў іх месца і В. Гардзею. І зусім не таму, каб некага не прапусціць, кагосьці не пакрыўдзіць, трэба было б гэта зрабіць. Зусім не... Ён жа таго па праву заслугоўвае... Хоць, калі разабрацца, і крытыкаў у нечым можна зразумець. Яны ж людзі жывыя і ў сваім часе кожны жыў, а лепей жылося, калі называліся тыя, каго, па неафіцыйнай завядзёнцы, і трэба было называць...

Ды хопіць пра гэта! Ці не лепей, выкарыстоўваючы перадюбілейную магчымасць, нарэшце выказаць радасць, што ў нас ёсць такі цудоўны паэт — Віктар Гардзей. І, акрамя названых кніжак, згадаць яшчэ колькі, што таксама напісаны ім таленавіта, адметна — "Незабудкі азёр" (1985), "Узрушэнне" (1988), "Дзікая пчала" (1994).

А ў апошнім з іх не толькі новыя творы, а і напісаныя раней, ды па розных прычынах у папярэднія кніжкі яны не змаглі патрапіць. Прытым напісаныя ў самым юным, найбольш, можа паэтычным узросце, калі за плячыма ўсяго нейкіх дваццаць гадоў. І ўвесь белы свет становіцца табе надзвычай вабным, але гэта ні ў якім разе не перашкаджае знайсці ў ім таго адзінага чалавека, якому хочацца і песні спяваць і творы прысвячаць.

Колькі свежасці, светласці ў гэтых ранніх вершах В. Гардзея?! Той свежасці і светласці, што і з цягам часу не губляецца, не растрачваецца, бо ўсё гэта не проста прамоўленае аднойчы, а выказанае па неабходнасці. У рэшце рэшт, такая і ўся паэзія В. Гардзея....

Мо таму апошнім часам і піша ён вершаў меней, чым дагэтуль, што душу апаноўвае тое незразумелае, што не дазваляе прамаўляць вершамі? Мо і забывае пра рыфмы, што куды больш прыцягваюць увагу суровыя будні. І сённяшнія — такія невытлумачальна-складаныя і да канца незразумелыя; і колішнія, якія засталіся быццам за смугой часу, але якія моцна трымае ў сабе ўчэпістая дзіцячая памяць і цяпер, на адлегласці гадоў, яны бачацца і ўспрымаюцца ў многім інакш, чым калісь, таму і з'яўляецца жаданне пра ўсё расказаць.

Таму В. Гардзей і піша апавяданні, аповесці, а нядаўна з-пад яго пяра з'явіўся і раман "Бедна басота". Раман створаны на блізкім аўтару матэрыяле — узнаўляецца жыццё заходнебеларускай вёскі пасляваеннага часу, а менавіта тады ў гэтых мясцінах праходзіла калектывізацыя. Пра тое, як ламаўся звыклы ўклад жыцця і ламаліся людскія лёсы, і расказаў ён псіхалагічна праўдзіва, заглыблена. І разам з тым расказаў з нязменным для яго гума-рам. Гэткім дасціпным, калі знаходзіцца і месца пэўнай іроніі, сям-там і сатыра дае аб сабе знаць, але на першы план нязменна выступае любасць да людзей ад зямлі, да вяскоўцаў, да мілых сэрцу палешукоў.

А яны ж, героі рамана, як і героі іншых празаічных твораў пісьменніка, як правіла, яго землякі. Што ні характар то ўзяты з самога жыцця. Найчасцей з роднай В. Гардзею вёскі Малыя Круговічы, што на Ганцаўшчыне, дзе ён нарадзіўся і дзе прайшло яго маленства. На добра знаёмым аўтару матэрыяле напісана і аповесць "Жыта ганьбу не заслоніць", што ўвайшла ў яго другую кнігу прозы "Карані вечнага дрэва" (1988). Перад гэтым быў цікавы зборнік "Дом з блакітнымі камяніцамі" (1984), але, як мне здаецца, менавіта другой сваёй кнігай В. Гардзей заявіў аб сабе як

аб празаіку, які добра ведае жыццё, умее са шматлікіх фактаў і выпадкаў выбіраць у ім тое, што і заслугоўвае пільнай пісьменніцкай увагі. А яшчэ ў лірычных адступленнях ён умее заставацца паэтам, тым лірыкам у прозе, талент якога нязменна дорыць радасць.

Што да самой аповесці, дык у ёй значны па сваёй напоўненасці вобраз самога Жыта. Жыта — гэта і ўсё прыгожае, светлае, узвышанае, што заўсёды было, ёсць і будзе ў жыцці. Паэтызуючы народны побыт, В. Гардзей не хавае свайго захаплення народнымі традыцыямі і звычаямі. І ў той жа час ён не праміне сказаць, як цяжка даецца селяніну яго спрадвечны хлеб, і як шмат знаходзіцца наўкола ахвотнікаў вучыць земляроба. Тым самым у аповесці прысутнічае і ўнутраная публіцыстычнасць. Тым самым відочны клопат аўтара аб зберажэнні ўсяго трывала-зямнога, на чым і мацуецца жыццё.

Адзін з апошніх твораў В. Гардзея-празаіка — аповесць "Ці то грэбля, ці то гаць". Таксама ў нечым напісана на аўтабіяграфічным матэрыяле. І гэтаксама, як і ў ранейшых творах, у ёй шмат досціпу, іроніі. І, канечне ж, знаходзіцца месца паэзіі. У паэтызацыі будняў вясковага, сялянскага, няхай і цяжкага жыцця. У паэтызацыі маленства, як самай светлай пары ў жыцці чалавека, якія б нягоды і якія б нястачы не падсцерагалі яго.

Дарэчы, В. Гардзей з тых, хто ў сваёй творчасці не забывае пра самых маленькіх. Пацвярджэнне таму яго паэтычныя зборнікі "Чырвоны грабеньчык" (1976), "На арэхавай палянцы" (1982), "Коцікі на вярбе" (1988), "Мой тата — трактарыст" (1988), "Зай, які лічыў варон" (1992)...

У адным з вершаў, змешчаных у зборніку "Касавіца", тады яшчэ малады паэт прызнаваўся:

І заўсёды
ў выраі не блізкім
Ёсць патрэба
бачыць родны дом:
Да зямлі сваёй
хілюся нізка
Ластаўкай перад дажджом.

Гэты выраз "Ёсць патрэба бачыць родны дом" у дачыненні да В. Гардзея набывае сёння больш шырокі сэнс. У яго жыцці і творчасці нязменна прысутнічае патрэба бачыць родную Беларусь. Беларусь, як той дом, у якім жыць усім нам разам. І які будаваць супольна. У меру таленту кожнага.

Што і робіць паэт, празаік, дзіцячы пісьменнік, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа Віктар Гардзей.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Яшчэ ўлетку 1924 года мы праводзілі летні адпачынак у Лагуноўскіх — сялян вёскі паблізу Калодзішчаў. Накіраваліся спачатку туды..." Чаму б не спыніцца падрабязна на гэтай акалічнасці? Вось яны — Калодзішчы, побач з Мінскам. У "Анамастычным слоўніку твораў Якуба Коласа" чытаем: "Калодзішчы... В. у Мінскім р-не, дзе летам 1924 года жыла сям'я К. І там у п.да М. Д. Міцкевіч, М. Лынькова.., І. Ю. Міцкевіча..." І яшчэ: "Лагуноўскія... Сяляне з в. Калодзішчы, у якіх сям'я К. жыла летам 1924. І там у п. да М. Міцкевіч..."

Пройдзе яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў і коласаўцы будуць шукаць хоць нейкі факт-зачэпачку, каб у падрабязнасцях расказаць пра сям'ю Лагуноўскіх, у дэталях узнавіць знаходжанне Я. Коласа ў Калодзішчах. Сёння ж пра гэта можна мімаходзь. Маўляў, час дазваляе. Каб жа заўтра не было позна. І тут заўвага не гэтулькі да М. Жыгоцкага, колькі да многіх аўтараў, якія з артыкула ў артыкул паўтараюць у агуле вядомую інфармацыю. Драбнічкі ж — дзе? Чаму няма дэталяў? Заўважу наступнае: у гэтым плане больш, калі так можна сказаць, пашчасціла Я. Купалу і нават М. Багдановічу. Варта ўспомніць кнігі У. Содаля, Г. Каханоўскага. Яны выхадзілі, сабралі многія сведчанні-памяткі. Вось бы гэтак і ў дачыненні да Я. Коласа.

Напрыканцы першага раздзела М. Жыгоцкі звяртаецца да няскончанай аповесці Я. Коласа "Зямля заве", падае ўрывак, які ў свой час друкаваўся ў "Літаратуры і мастацтве". Але ізноў — "чаму" аўтар не расказвае падрабязна! — пра характар, змест задумы? Увогуле ўжо першы раздзел кнігі М. Жыгоцкага запэўнівае ў правільнасці наступнай высновы: дасведчаны коласазнаўца знаходзіцца як быццам на раздарожжы. З аднаго боку, пераказваючы творы песняра, даючы некаторыя характарыстыкі, ацэнкі вершам, публіцыстыцы, М. Жыгоцкі як быццам прэтэндуе на пэўны літаратуразнаўчы аналіз. З другога боку, аўтар даследавання імкнецца насыціць кожны з раздзелаў кнігі разнастайнай інфармацыяй, многімі фактамі, але не зважае на адну істотную акалічнасць: агулам, без дэталяў, інфармацыйна, суха выкладзеныя факты "не працуюць", не ўражваюць.

Найбольш удалым раздзелам можна лічыць "Чуцен голас паэта". Перыпетыі жыцця Я. Коласа ў Ташкенце выкладзены даволі падрабязна. Праўда, і тут можна было б пайсці далей. Адна гісторыя супрацоўніцтва Я. Коласа з "Фрунзевцем" — газетай Туркестанскай ваеннай акругі чаго варта! М. Жыгоцкі ж згадвае не адрас, але зусім не даследуе маршрут Я. Коласа з дома на Пушкінскай да вуліцы Сапёрная, дзе размяшчалася рэдакцыя. А сяброўства паэта з перакладчыцай Святланай Сомавай? Чаму пра гэта не піша М. Жыгоцкі? Увогуле кнізе не стае займальнасці, эмацыянальнага бачання, суперажывання.

І ўсё ж зроблена варта ўвагі. Кніга "У цяжкі час вайны суровай" дапаможа вызначыць абсягі пошукаў, падкажа план далейшых дзеянняў.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

СУСТРЭЧА З... "СУСТРЭЧАМІ"

"Сустрэчы"... Так, як вядома, называлася кніга М. Лынькова, што выйшла ў 1940 годзе і была напісана аўтарам падчас вызваленчага паходу Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь. І вось свайго роду рэабілітацыя гэтага зборніка. "Сустрэчы" называецца і кніга Міхася Ціханавіча, што пабачыла нядаўна свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура". Укладальнік яе і аўтар прадмовы М. Кенька сабраў пад адной вокладкай творы, што карыстаюцца асаблівай папулярнасцю ў юных чытачоў, а гэта шырокавядомая аповесць "Міколка-паравоз" і апавяданні, якія даўно сталі хрэстаматыйнымі.

ГУКІ "ПЕРШАЙ СТРУНЫ"

Уладзімір Цішуроў не такі ўжо і маладзён — нарадзіўся ў 1956 годзе. Ды і зведаў нямала жыццёвых сцяжын-дарог: служыў у арміі, вучыўся ў Магілёўскім педагагічным інстытуце імя А. Куляшова, настаўнічаў, працаваў аўтаслесарам, лесарубам. Цяпер жыве і працуе ў Круглянскім раёне. І вось нарэшце дачакаўся сваёй першай кнігі прозы, што папоўніла "Бібліятэку часопіса "Маладосць". У зборнік "Першая струна", акрамя аднайменнага твора, увайшлі і іншыя апавяданні і навелы — "Залацістае бервяно", "Электрычка", "Якаў", "Воўчая шапка", "Юрка", "Цялуха", "На могілках", "Камень на шыі", "Бярэзнік", "Праклён"...

"Героі апавяданняў Уладзіміра Цішурова, — як сказана ў выдавецкай анатацыі, — жывуць звычайным чалавечым жыццём... Кожны выбірае сваю адметную пуцявіну. Малады празаік добра разумее характар сваіх персанажаў, умее раскрыць іх лепшыя якасці, паказаць багацце або нікчэмнасць душы, дабрыню чалавека ці, наадварот, яго адмоўныя бакі". Характэрна і тое, што У. Цішураў не імкнецца вельмі ж падкрэсліць прыналежнасць сваіх персанажаў да пэўнага часу, да таго ж, яны знаходзяцца і "па-за палітыкай". Але ў гэтым таксама ёсць свая адметнасць.

ЛІПЕНЬСКАЯ "ПРАЛЕСКА"

"Вечная слава вадзе" — традыцыйны ліст да чытачоў галоўнага рэдактара "Пралескі" А. Сачанкі адкрывае сёння нумар часопіса. Закон аб правах дзіцяці ацэньваюць старшыня Беларускага дзіцячага фонду У. Ліпскі і З. Лысенка. Некалькі матэрыялаў расказваюць аб справах калектыву дзіцячых ясляў-сада N 23 г. Мазыра. Адзначаецца 120-годдзе з дня нараджэння Цёткі. Да 175-годдзя з дня нараджэння М. Някрасава прымеркаваны артыкул Він. Каваленкі "Светлае адценне веры" і публікацыя знакамітага "Дзядулі Мазая і зайцоў" як у арыгінале так і ў перакладзе на беларускую мову. У "Вясёлым вуллі" — гумарэскі У. Якубовіча. "Чытанка "Пралескі" прапануе творы А. Дзеружынскага. Ёсць і чарговая падборка "Нотнага аркуша".

САМА НЕРУШАВАСЦЬ ФАЛЬКЛОРУ

Беларускія народныя песні, калыханкі, лічылкі, заклічкі, забаўлянкі, загадкі склалі змест кнігі "А ты, коцік, не хадзі", якой парадавала самых маленькіх выдавецтва "Юнацтва". Творы падаюцца не толькі ў арыгінале, а і ў перакладзе М. Журавіны на рускую мову. Гэта, безумоўна, дапаможа і тым, хто пакуль не размаўляе па-беларуску, далучыцца да нерушавасці нацыянальнага фальклору.

"МАСТАЦТВА", N 7

На пачатку нумара — артыкул М. Крукоўскага "Матэрыяльная культура" — што гэта за матэрыя". З народнай артысткай Беларусі Л. Бржазоўскай гутарыць Т. Мушынская — "Пасля балетнай сцэны ўсё здаецца лёгкім..." Прапануецца маналог галоўнага дырыжора тэатра оперы і балета А. Анісімава "Пра гэта мы можам толькі марыць..."

Сярод іншых матэрыялаў — артыкулы І. В'югінавай "Дыяпазон шырокі — і творчасць, і педагогіка", М. Віннікавай "Ручнікі з чарнобыльскай зоны", Т. Кухаронак "Купалле", В. Якімовіч "Пахаванне стралы" яшчэ. Пахаванне культуры — працягваецца", А. Савіцкай "Ці ўваскрэснем мы душою...", Т. Катовіч "У чорным кубе сцэнічнай прасторы...", С. Саўчык "Баланс шчасця паводле Маргарэтэ фон Трота", Н. Усавай "Сяброўскія шаржы Адама Панятоўскага", І. Цішчанкі "Акрылены Палессем"...

Паэзія

Мікола МЯТЛІЦКІ

ПОСТАЦІ З БАБЧЫНА

ПАЎЛІК ГОЛУБ

Хлапчук на ўлонні мёртвага сяла,
Скажы, якая сцежка прывяла
Цябе, малога, ранiцай сюды?
І ты стаіш — пагляд сіней нябёс.
А за табой — прачорны крыж бяды.
Няўжо на ім распятым будзе лёс?!

Камп'ютэры гудуць, як сотні вос,
Цябе твой бацька зноў сюды прывёз...
І ты — адзіны скарбнік — ходзіш тут:
Штодня астачу рэчаў варушы...
Табе занятак даў бязлюдны кут:
Лічыць каструлі, міскі, гладышы.

Жыцця жывога леглі чарапкі.
Ты азіраеш... Вочы-светлячкі.
Камбайн — во мара! Рыжы ў бур'яне.
Прабраўся і да вечара круці.
Паветра сохне ў горле у мяне.
Бяда, не цеш малога — адпусці!

Жахнутыя японцы на цябе,
Нібы на здань у чорнай варажбе,
Глядзяць: адкуль такі і хто ён тут?
А я суровай фізіцы крычу:
За што малому вынесла прысуд?!
Я іншай долі хлопчыку хачу.

Не дадзена таго мне зразумець,
Што ў фізіка падобна зашчымець
Не здатна сэрца. Ён — навукі раб,
Прыкуты да камп'ютэраў табло,
У шэрагах заступнікаў аслаб
Той голас, што сумленне падало.

Пустэча тут... Палонніκі бяды,
У яблыках спакусныя сады.
І хлапчуку ніхто не заміне,
Якую хочаш яблыню трусі.
Глядзіцца сад маленства на мяне,
Бы з казкі даўняй шэпчучы: прасі!

Прашу, мой сад, на чорным бальшаку
Адно: пакінь усмешку хлапчуку,
Ад жартаў смерці-згубніцы пазбаў,
Яго суровай карай не крані...
Ён сцежкамі жыцця майго блукаў
Над памяццю крынічнай глыбіні.

Як крохкі лёд, малы пераступіў
Усё, што я спаўна ў жыцці хапіў.
Яшчэ няўцямна гойсанкам яго,
Што згубна тут за намі сочыць смерць,
І голас болю скутага майго
Яму, калісь падросшы, зразумець.

ВЯРТАННЕ ПАЛІНЫ КАЗЛОВАЙ

Шапталася з ветрам каліна
Над ярам, на ўскрай дубровы...
Шапталася з полем Паліна,
Як зернейкі, падалі словы:

"Здзічэла, радзімае поле!
Пасеяла пошасць атрута.
Ляжыш, як гаротніца доля.
Да неба мальба — не пачута.

Ступаю от... Збілася з тропу.
У нетру дзічэўя ступаю.
Палёгшаму тут ізатопу
Ў слязе растапіцца жадаю.

І меркне душа да знямення,
Якенныя сцёблы куколю!
Такога яшчэ угнаення,
Як цэзій, не ведала поле!

Згінь, хмара! Свой ядзерны пожар
Не сей на галовы і лёсы.
Спыні кару гнеўную, Божа.
Як цяжка глядзецца ў нябёсы.

Як важка ступаць па зямліцы,
Дзе выліта поту без меры,
І бачыць: пагаслі крыніцы,
Як іскры астатняе веры.

Сяджу от пад небам чужыны
Які ўжо выгнальны гадочак,
Лью слёзы, Чарнобыль, на сына
Жахотна-заранні грудочак.

Усё помню: і вочы, і голас...
Гарчэй не бывае уявы.
Упаў ён, як страчаны колас,
У пору злавечай патравы.

Цяжэрны мой лёс — вол рабочы,
Не выцерты пот агранома.
Заплюшчу збалелыя вочы —
І зноўку у Бабчыне, дома.

Бадзяцца мне тут да знямогі,
Да ўдыху апошняга, скону.
Не слухаюць хворыя ногі,
А сэрца — кіруецца ў зону.

Яго не прымусіш спыніцца,
Не ўмела падаўна лайдачыць.
Вандруе стамлёнай начніцай,
З табой не расстанецца, Бабчын".

Шаптала над ярам каліна,
Як горкія ягады, словы.
Вярталася з поля Паліна,
І дзень дагараў вечаровы.

СТРОЙНАЯ І ЗАЛАТАЯ

Вецер лісцё шматае
Каля пустых хацін.
Стройная, Залатая —
Звала сяло жанчын.

Весняй часінай мройнай,
Траўнай парой святой
Хтось любаваўся Стройнай,
Хтось называў Залатой.

Дзве прыгажуні-ружы,
Зоркі былой вясны,
Рана ў жыццёвых сцюжах
Ўдовамі сталі яны.

Памяць шугою ройнай
Гасла ў начы пустой
Па-над слязою Стройнай,
Па-над тугой Залатой.

Шчасця дзянёк кароткі
Падараваў ім лёс:
Болей па людзях плёткі
Ён аб удовах нёс.

Жыткі няма спакойнай,
Бачыў і той і той:
Ходзіць Якуб да Стройнай,
Ходзіць Міхал к Залатой.

Горка расу каўтае
Дзікае поле бяды.
Стройная, Залатая,
Вы падаліся куды?

Памяццю незагойнай,
Вечнаю глухатой
Крыж на кладах над Стройнай,
Крыж і над Залатой.

●

Хіба магло прысніцца,
Бабчын, даўней такое:
Мазураўка. Ляснiцтва
Радзінска-Бабчынское.

Дзве на пасёлку хаты
Вымыты леснікамі.
Ў Радзін далекаваты
Еду я з землякамі.

Лета дзядзькам у кару,
Кажуць: хапае шмону.
Суткамі ад пажару
Аберагаюць зону.

Чорны асфальт віецца
Між апусцелых хатаў.
Хмура ляснік злуецца:
— Набрыдзі тут багата!

Ходзяць сабе па сёлах
Без абавязкаў пэўных,
П'юць ды жуюць вясёла...
Бойся — падкінуць пеўня.

Думкам у лад ягоным
Бліскаюць шыбы хаты.
Вось з аднае ў Пагонным
Выйшаў мужык касматы.

Скмеціў машыну — к лесу.
Гнеўна ляснік вяшчуе:
"Бач... Не баіцца трэсу!
Бач жа, ізноў начуе!

Моргае з п'яні сонна,
Зайцам ляціць між голля...
Слова якое — зона!
А для падобных — воля!"

МАНЬКА

Поўня агніста-барвяная
Пад Варатцом усплыла.
Здалося, Манька прыйшла
З Міколы
Вясёлая, п'яная —
Гулёна майго сяла.

Кабета ў самоце не чахла —
Радзіны або труна, —
Дзе чаркаю з раніцы пахла,
Там заўсёды яна.

"Жыццё — каліна-маліна,
Таечкі вы мае!" —
Чулі не раз на мярлінах,
Старая, было, запяе.

"Доля — пустая шанька!" —
"Розум, бач, прапіла!"
Не крыўдавала Манька
На маралістак сяла.

Солена сыпне прыпеўкі,
Уздумае шчэ й сказаць:
"Ой, не мяшайце, дзеўкі,
Чарыцу падпераэаць!"

Вечар...
Барвяная поўня
Ўсселася на страсе.
Чарыцу, гора поўную,
Манька з мярлін нясе.

ЦЫГАН

Бутэлька на стале,
Ў застоллі — пілігрымы.
У хаце на сяле
Цыган прасіўся ў прымы.

Вусатыя сваты
Шчырэлі на падпітку:
— Заззяеш, дзеўка, ты,
Дамо каня і світку!

Была як не свая
Дзяўчына ў кофце зрэбнай:
З кім чула салаўя —
Таму больш непатрэбна.

Адмовіцца, аднак,
Жадання не знайшлося.
Усмешка — згоды знак:
Цыганава Антося!

А табар ў далеч-сінь
Павёз свае пажыткі,
Ды крыўды ў сэрцы стынь:
Ані каня, ні світкі.

Зубчаты небакрай
Абсек дарогу борам.
Сказаў цыган "бывай"
Сваім цыганскім зорам.

Задумна хмурыў лоб
У клопатах заняты.
Пасыпалі, як боб,
У хаце цыганяты.

Пісаўся ў калгас —
Вятры з душой гамоняць.
Не краў ужо, а пас
Ў начным брыгадных коней.

Аседлай долі воз!
З усіх упрогся жылаў:
Араў, касіў і вёз —
Турбот на век хапіла.

Павырасілі сыны —
Цыганскія атлёты!
Клапот далі яны
Старожкам юнай цноты.

Ссівелы, як груган,
Сямі вясковым хатам
Захмелены цыган
Раднёй зрабіўся —
Сватам.

КРЫВАВЫЯ ЗОРКІ

"Паставілі на ўскрай сілосных ям
І пяцярых — чаргою з аўтамата..."
На іхні кліч
Ступаю вінавата
Пуцінай стратных чалавечых драм.

Яшчэ здалёк прыкмечу: ўпяцярох
Стаяць наш пашчай яміны —
Ні кроку...
Дзям'ян... Праскоўя...
Дзеці, як гарох...
І крывянее жарка поле зроку...

І ўжо душа заходзіцца наўзрыд
Ад немачы, што іх не ўберагу.
Грудзьмі перанімаючы чаргу,
Я разбіваю немы той прывід.

І ўпяцярох, жывыя, зноў яны
Вяртаюцца ад ям у раз каторы:
І адрываюць на франтоне зоры,
І атрасаюць жвір тае вайны...

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

ЧОРНЫ ГРАД

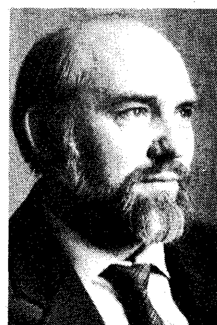

АПАВЯДАННЕ

“Паважаная Марыя Антонаўна! Шкада, што ў Вас няма тэлефона. Таму пішу ліст. Разумею, Вы чакаеце адказу...”

Сяргей Аляксеевіч акуратна вывеў чорнай шарыкавай ручкай, якую прывёз з-за мяжы сын Віктар, першыя радкі. Раптам рука здрыганулася, слова “адказу” атрымалася невыразным: літара “к” растапырылася, нібы “н”, а літара “з” прыхінулася занадта блізка да буквы “у” — непрыгожа і невыразна.

А ён, Сяргей Юркевіч, батальённы пісар, меў надзіва прыгожы почырк. Не сапсавалі яго і дзесяцігоддзі працы настаўнікам матэматыкі. Калегі зайздросцілі яму, нават жонка Еўдакія Ігнатаўна, якая выкладала беларускую мову і літаратуру, часам гаварыла: “Мне б твой почырк...”

І вось няма Еўдакіі Ігнатаўны, першай, адзінай і апошняй яго любові. Усё ў гэтай кватэры нагадвала пра яе, усё нажывалі разам...

Успаміны агарнулі Юркевіча. Адклаў убок ручку, зняў акуляры, дастаў скамечаную хусцінку, выцер няпрошаную слязу. Сумна ўталопіўся за акно. А за акном па кальцавой шашы грукаталі машыны. Улетку высозныя таполі, купчастыя ліпы густой лістотай захіналі шэрую асфальтоўку, прыцішалі грукат, паглыналі смурод. Цяпер голыя дрэвы стылі на сакавіцкім ветры, снег толькі растаў, але сям-там яшчэ чарнеўся брудна-шызымі лапікамі. За дарогаю курганілася голае шэрае поле.

І Сяргею, і Еўдакіі падабаўся раён, у якім яны атрымалі кватэру. З акна кухні адкрывалася панарама вялікага горада, а з акна, што ў пакоі, — шаша, мост, які нагадваў спіну велізарнага асьмінога: на яго ўзбягалі і збягалі ў розныя бакі шчупальцы-дарогі. А яшчэ здавалася, што мост каранямі-асфальтоўкамі ўрастае ў зямлю. За полем цямнеўся лес. “Мы жывём адначасова і ў горадзе, і ў вёсцы”, — гаварыла Еўдакія.

Ніколі не думаў Юркевіч, што дажываць свае дні давядзецца аднаму, між чужых людзей, у вялікім горадзе, што мусіць пакінуць прыгожую, як лялька, хату-пяцісценку, якую збудаваў уласнымі рукамі, абшаляваў вагонкаю — у гэтай рабоце пасаблялі сыны Андрэй і Віктар. Сыны выдатна вучыліся, абодва скончылі школу з медалём, былі рослыя, русявыя, статныя, вельмі падобныя на бацьку.

І хата Юркевічаў, і сям’я былі ці не самымі лепшымі ў вялікай вёсцы Вішнёўка. Сяргей Аляксеевіч і Еўдакія Ігнатаўна працавалі настаўнікамі. Дзеці паканчалі інстытуты, малодшы Віктар абараніў кандыдацкую дысертацыю, старэйшы свабодна валодаў англійскай, нямецкай і французскай мовамі, калясіў па свеце ў складзе дыпламатычных місій.

— Юркевічавы сыны — галавастыя хлопцы, — з пашанаю, з прыхаванаю зайздрасцю казалі суседзі.

Праўда, іншы раз пасміхаліся, што настаўнік Юркевіч сам доіць карову, а жонка ў гэты час глядзіць тэлевізар, а то прыкінецца хвораю і ляжыць на канапе з газеткаю. Суседзі не верылі ў яе хваробу, бо з твару была яна гладкая, у меру поўная, а вялікія цёмна-шэрыя вочы пазіралі на свет і людзей без асаблівага суму. Якая тут можа быць хвароба! Лянота, і ўсё.

Спачатку гэтак думаў і Юркевіч, калі жонка жалілася, што баліць галава, цісне сэрца. Але аднойчы яны мыліся ў лазні. Сяргей адхвастаў сябе бярозавым венікам, ён заўсёды парыўся сам, нават сынам не давяраўся, хоць іх сцёбаў са смакам. Жонка па першым часе дужа баялася духу, потым прывыкла, ахвотна лезла на палок. Ды і парыў яе муж ашчадна, ласкава махаў венікам, быццам закаханы кавалер над прыгажуняй-княжной веерам.

— Сяргейка, дос... Ліні халоднай вады. Хутчэй пырсні, — здушана прастагнала Еўдакія.

Апусціў венік у сцюдзёнку, пырснуў на жонку, а тая і галаву адкінула. Перапалоханы Сяргей зняў жонку з палка, паклаў на падлогу, падсунуў венік пад галаву, пачаў рабіць масаж сэрца набіраў у рот халоднай вады і пырскаў. Аблітае потам жончына цела, такое роднае, знаёмае, зрабілася раптам чужым і халодным. Нарэшце Еўдакія расплюшчыла вочы.

— Не пырскайся... А дзе гэта я? Ой, гэта ж мы ў лазні. Нешта галава закружылася. Вобмарак павёў... Не палохайся, Сяргейка, ужо добра. Усё прайшло...

Пасля таго яна і сказала:

— Сяргейка, трэба табе навучыцца карову даіць. Ці мала што якое. Навошта, каб жывёла пакутавала. Чалавек можа пацярпець. А карову як не падоіш раз-другі, то і прапала...

— Трэба табе лячыцца, Дуся. На курорт з’ездзіць. Давай будзем адкладваць грошы. Ты чырвонец, я чырвонец. І назбіраем.

Назбіралі. І аддала Еўдакія грошы Віцьку. Кандыдат навук, а касцюма людскага не мае. Няхай купіць сабе якую апранаху. Каб студэнты з яго не смяяліся.

— А ты забыла, як пасля вайны ў школу хадзіла ў салдацкім бушлаціку? Маладая настаўніца... А я ў шчыняльку...

— Другі час. Усе былі голыя, галодныя.

А потым пайшлі ўнукі. Зноў адкладвалі грошы, куплялі падарункі, гасцінцы. Курорты, санаторыі ўсё аддаляліся, быццам белы цеплаход у бурлівым моры. І ўсё ж да раённых медыкаў Сяргей жонку завёз. Там абгледзелі, паслухалі, зрабілі аналізы і вынеслі прысуд: застарэлая стэнакардыя, расшырэнне левага жалудачка сэрца.

— Хваробы сэрца лечыць жыццё. Ад вас, Сяргей Аляксеевіч, залежыць, як доўга вы будзеце жыць разам. Вашай жонцы патрэбен спакой, свежае паветра. Добры настрой. Грудная жаба — хвароба капрызная. Але і з ёй людзі жывуць. І нават да глыбокай старасці, — суцяшаў доктар, стары, лысы, з круглай, як більярдны шар, галавой. — Паболей есці яблыкаў. Прагульвацца каля рэчкі...

— Во-во, з мужа і так смяюцца, што карову доіць пры жывой гаспадыні, — уздыхнула Еўдакія Іганатаўна.

— На чужы раток не накінеш платок. Калі хочаш яшчэ пажыць, трэба берагчыся. Гэта не значыць, што вы павінны сядзець, склаўшы рукі, глядзець тэлевізар. Ні ў якім разе! Тэлевізар — ваш крэўны вораг. Трэба болей хадзіць. Але рухацца ўлегцы. І галоўнае — з добрым настроем. З лёгкім сэрцам, — настаўляў доктар.

— Возьмемся пад ручку і пойдзем да Бесядзі, — сумна ўсміхалася Еўдакія Ігнатаўна. — Суседзі пальцам будуць паказваць...

— Ну і няхай паказваюць! А мы возьмем вуды — і на Бесядзь. Мы сваё адрабілі, — падтрымаў дактара Юркевіч.

— А хто будзе сена касіць? Агарод палоць? Лебядой усё зарасце, — не здавалася Еўдакія.

●

Яшчэ болей гаспадарчых клопатаў узваліў на свае плечы Юркевіч. Касіў сена, калоў дровы, палоў грады, увосень капаў бульбу. Еўдакія таксама капала. Ён пільна сачыў за ёй, баяўся пакінуць адну на полі. “Перабірай гатовую. А я буду вазіць”, — браў мех бульбы, уладкоўваў на веласіпед, і айда. Сам ідзе, а мех едзе. Бо ў саўгасе то каня няма, то запрэгчы не было ў што.

Еўдакія шкадавала мужа, з усіх сіл імкнулася памагчы. Неяк вярнуўся Сяргей з лесу — нарыхтоўваў дровы, адвёў ляснік дзялянку: прарэджвай бярэзнік, што высечаш, тое тваё. Трапляліся і ладныя бярозкі. Голле абсякаў, скідваў у лаўжы, а дровы — у штабялі. Намахаўся за дзень сякераю — ні рук, ні ног. Глядзіць — на двары калёсы стаяць.

— Адкуль гэта? Чые калёсы? — пытаецца ў жонкі.

— Цяпер нашы. У Ахрэма купіла. За семсот рублёў.

— Такія грошы ўпёрла, — уздыхнуў Сяргей. — За семсот рублёў хату можна купіць.

— Хата ў нас ёсць. Хай і калёсы будуць. І вупраж знойдзецца.

Шкада было грошай, але ў глыбіні душы варухнулася радаснае пачуццё: свае калёсы, не трэба кланяцца брыгадзіру. А коней хапае. Заўсёды можна ўзяць.

На вялікі жаль, калёсамі карысталіся нядоўга. Выбухнуў чарнобыльскі рэактар, і чорнае воблака накрыла сваім жахлівым смяртэльным крылом зялёную ўтульную Вішнёўку.

Пра аварыю даведаўся Юркевіч з экрана тэлевізара: праграму “Час” яны з Ігнатаўнай глядзелі. Настаўнікаў заўсёды, асабліва ў вёсцы, называюць па імені і па бацьку, яны так прывыкаюць да гэтага, што часам і ў сям’і называюць сябе, як і ў школе. Калі Юркевіч гутарыў з суседзямі, то язык не паварочваўся сказаць: мая жонка. Ён гаварыў: мая Еўдакія Ігнатаўна, або — мая Ігнатаўна. Яна таксама звала яго Сяргеем Аляксеевічам. Дык вось, дыктар, сімпатычная, прывабная жанчына, неяк таропка прачытала з паперкі, што ў ноч на 26 красавіка адбылася аварыя на атамнай электрастанцыі, персанал станцыі і пажарнікі патушылі пажар, радыяцыйнай небяспекі няма.

— Дзе гэты Цярнопаль? — спытала жонка.

Сяргей Аляксеевіч таксама выразна не пачуў назву атамнай станцыі і таму прыняў жончыну версію.

— Цярнопаль? Далёка. За Кіевам. Бліжэй да Заходняй Украіны.

Яны не прыдалі ніякага значэння гэтаму паведамленню. Цалюткі дзень корпаліся ў агародзе, намарыліся — пасеялі моркву, пасадзілі часнок, балазе стаяла вельмі цёплае надвор’е. А яшчэ быў прыемны клопат: чыкалі старэйшага сына Андрэя, які два гады адпрацаваў у Эфіопіі. Сын прыехаў назаўтра, адпачыў з дарогі, пахадзіў па вёсцы, а яна ўбіралася ў зеляніну, весела шпокалі шпакі, свісталі ў бліжнім лесе дразды, заліваліся трэлямі берасцянкі, ценькамі сініцы.

Сын, хударлявы, загарэлы да чарнаты, усё не мог нацешыцца роднымі мясцінамі. А бацькі не маглі наглядзецца на свайго сына.

— Учарнеў ты, сынок. Сам негрытосам станеш, — з любасцю пазірала на Андрэя маці.

— Мяне там амаль што за свайго прымаюць, — бліскаў белымі роўнымі зубамі Андрэй. Не бачыў ён у дзяцінстве цукерак, затое шчаўя, цыбулі і яблыкаў еў ад пуза, таму і зубы меў без карыесу.

— Бацька, а можа, сходзім на рыбалку? Вуды ёсць. Спінінг такі хвацкі прывёз.

Бацька разумеў сына, ды і сам любіў пасядзець з вудаю. Вырашылі ісці далей, аж пад Лысую гару, там пераначаваць.

— Ночы яшчэ золкія, ядраныя. Адубееце ля ракі, — пачала адгаворваць Еўдакія.

Ды дзе там! Бацька і сын пад вечар пашыбавалі да Бесядзі.

Тую ноч Юркевіч помніць як сёння. Рыба бралася добра. Неўзабаве нацягалі на юшку. Расклалі цяпельца, зварылі духмяную юшку — настаўнік быў адмысловым майстрам гатаваць рыбацкую страву.

Амаль да раніцы праседзелі каля вогнішча. Сын расказаў пра жыццё ў Афрыцы. І ўсю ноч над прыбяседскім лесам гулі самалёты.

— Чаго яны разлёталіся? Вучэнні, ці што? — дзівіўся сын.

— Відаць, начныя палёты. Тут жа пад Крычавам ваенны аэрадром, — спакойна тлумачыў бацька. — Я доўга не мог прывыкнуць да самалётаў. Як пачую іхні гул у небе, так мяне пачынае трэсці...

Бацька расказаў, як у сорак першым іхні пантонны батальён прабіваўся з акружэння. Пад Слонімам навялі за ноч пераправу цераз Шчару для адступаючых войскаў. Уранні наляцела зграя нямецкіх самалётаў. Пачалі бамбіць. Юркевіч паспеў выскачыць з машыны, у якую патрапіла бомба. Яго адкінула ўбок, засыпала зямлёй. Ачнуўся — над ім стаяў немец, ботам тоўхаў пад бок, потым наставіў аўтамат, загадаў уставаць. Паранены, кантужаны, Юркевіч трапіў у палон.

— А што далей, бацька? — дапытваўся сын.

— А далей канцлагер пад Беластокам. Колькі там загінула людзей! І я б сканаў, калі б не зямляк Васіль Андруховіч. Загінуў, бедалага, у Маньчжурыі. Дык вось, ён пазнаў мяне. “Давай, братка, трымацца разам. Мой знаёмы поварам працуе. Цімохам яго завуць”. Здаравенны хлопец. Немцы ставілі поварамі здаровых мужыкоў. Ну і мы, бывала, ноччу ці пад раніцу прыходзілі на кухню. Чарпак баланды ліне, хлеба лусту суне... Потым пагналі нас на станцыю. Каманда — грузіцца ў эшалон. Цімох на развітанне даў нам па бохану хлеба. Каб не той бохан, да Нямеччыны б я не даехаў.... На кожнай станцыі выгружалі мерцвякоў... А ў Нямеччыне загналі ў шахту. Вугаль здабываць. І там людзі мёрлі як мухі. І я б, можа, загнуўся. Выручыў немец-майстар. Я цікавіўся нямецкай мовай, пытаўся ў яго, як што завецца па-іхняму. Хутка запамінаў. Памяць была ўчэпістая. Яму гэта падабалася. “Гут, юнге, гут”, — падхвальваў мяне. Аднойчы кажа: ягонаму суседу, баўэру, патрэбен рабочы, ці ўмею я касіць, з канём абыходзіцца... Так я трапіў да баўэра. Трохі ад’еўся, прыадзеўся. Майстар папярэдзіў: у баўэра ёсць дачка-нявеста, калі яе зачэпіш, адразу павесяць... А яна пачала на мяне пазіраць як кот на сала. А я баяўся яе як чорт ладана. Абыходзіў, каб не сустрэцца. Стары быў задаволены мной. Так і дачакаўся канца вайны. Вызвалілі амерыканцы. Праз увесь Саюз павезлі на Далёкі Усход. Дабіваць Японію. Ды страляць ужо не давялося. Японія заявіла аб капітуляцыі. Адтуль — у Караганду. На шахты. Толькі цяпер пад зямлёй працавалі палонныя немцы. А я быў за перакладчыка і за пісара. Накатаў ліст у Мінск, у Міністэрства асветы. І як настаўніка, адпусцілі дамоў...

Раней Юркевіч вельмі неахвотна апавядаў пра вайну, асабліва пра палон. Ды і дзеці былі малыя. Вядома, сёе-тое яны ведалі, нейкі час Юркевіч нават выкладаў нямецкую мову, бо лепшых “знатакоў” не было. Ён і прыахвоціў старэйшага сына да вывучэння замежных моў.

— Вось, бачыш, сынок, на якія ўспаміны навялі самалёты... А на левае вуха я да гэтага часу недачуваю. Кантузія... Кладзіся, Андрэй, паспі трохі. А я пайду вуды гляну...

Тым часам ужо развіднела. З невялікай хмары пасыпаў дождж, ды з градам. На мокрым белавата-шэрым пяску ўбачыў Юркевіч некалькі градзінак. Яны былі чорныя. Падняў, прыгледзеўся: дробныя халодныя льдзінкі свяціліся знутры бліскучай чарнатой. “Ніколі не бачыў, каб град быў чорны”, — падзівіўся настаўнік. Потым сказаў пра гэта сыну — паказаць іх не мог, град хутка растаў.

— Чаму дзівавацца? У Еўропе вунь ідуць кіслотныя дажджы. Можа, і да нас якую хмару прынесла, — прамовіў сын.

Тады пра чорны град Юркевіч хутка забыўся, нават жонцы нічога не сказаў пра свае назіранні. Неўзабаве ўсё настойлівей пачалі гаварыць пра высокую радыяцыю, пра тое, што на Гомельшчыне адселена шмат вёсак. У канцы лета прыехалі ў Вішнёўку салдаты, пачалі здымаць вакол школы верхні слой зямлі. Юркевіч разгаварыўся з афіцэрам — маладым каржакаватым капітанам. Ад яго пачуў, што ў Вішнёўцы трыццаць два кюры, яблыкі есці нельга, грыбы і ягады — таксама, і малако піць нельга. Асабліва малым дзецям.

Гэтыя словы вайскоўца, нібы камяні, білі ў сэрца. І падалося Юркевічу, што ён зноў трапіў у палон. Толькі цяпер разам з жонкай, з усімі вішнёўцамі.

Пра ягады і грыбы, што іх нельга збіраць, ён сказаў Ігнатаўне, а пра малако і яблыкі — язык не павярнуўся, ды, можа, памыляецца вайсковец. Калі б сапраўды так было, то чаму б ім не сказалі мясцовыя ўлады? А тым часам у краме раптам зніклі кансервы. Умомант размялі вяскоўцы: і рыбныя, і “сняданне турыста”, і розныя салянкі. Пачалі прыводзіць мінеральную ваду, чырвонае віно і гарэлку.

Нарэшце падалі голас улады: загадалі здаваць кароў, бо малако ўжываць нельга. У каго малыя дзеці — загад абавязковы, а пенсіянерам — па іхнім жаданні.

— А сена куды? Нарыхтавалі тры тоны. А буракі, бульбу? — нібы пытаўся ў таго начальства, разважаў Юркевіч.

— Не будзем здаваць Красулю. Якое жыццё ў вёсцы без каровы? Вунь у раёнцы напісана, што і з “бруднага” малака выходзіць чыстае масла. Значыць, і смятана чыстая. Мусіць, гэтыя нукліды асядаюць на дне. Яны ж цяжкія. Во зараза нейкая прычапілася. За якія грахі такая бяда на нашу галаву? — уздыхала Еўдакія.

(Працяг на стар. 14-15)

АД "ПЛЯЧА АТЛАНТА" ДА "ТЭАТРАЛЬНЫХ СКРЫЖАЛЯЎ"

Напрыканцы тэатральнага сезону берасцейскія лялькаводы не толькі парадавалі гледача прэм'ерным спектаклем "Бусляня ды Пудзіла" паводле Крчулавай і Лапейскай (пастаноўка Зм. Нуянзіна, мастак В. Трафімаў, музыка А. Вівальдзі), але яшчэ паруліліся і завяршэнне сезона абставіць, так бы мовіць, нетрадыцыйна. Так нарадзіліся на свет адмысловыя намінацыі-ўзнагароды, якія пазнаходзілі адпаведных наменантаў. Прыкладам, за заўсёдную стабільнасць і надзейнасць "Плячом Атланта" быў узнагароджаны артыст Іван Герасевіч, за сцэнічную абаяльнасць ды вобразнасць "Любата і мілота" прысуджана артысты Тамары Тэвасян, намінацыя "Залатыя рукі" за бездакорнае і хуткае выкананне тэатральнага начыння знайшла адразу дзвюх прэтэндэнтак — швачку Лідзію Гарбашку і бутафора Тацццяну Сцяпанаву. За заслугі перад тэатрам у "Тэатральныя скрыжалі" было занесена імя загадчыка мастацка-пастановачнай часткі Пятра Гарбашкі. Ушанаваліся перамоўцы і такіх намінацыяў, як "Павадыр да аншлагу", "Беражлівец дукатаў", "Годным шляхам" ды іншых. А лагічным і завяршальным клічнікам у свяце закрыцця сезона былі стрэл і пырскі шампанскага, добрыя словы тэатралаў-паплечнікаў, кветкі ды грашовыя прэміі...

І. Х.

ФОНД СОРАСА — РАМАНТЫКАМ

Шостая вандроўка па Усходняй Беласточчыне тэатра чытальнікаў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта "Жывое слова" (кіраўнікі — Ю. і А. Чарэнкі) працягнецца з 22 па 30 жніўня — разам, трэба заўважыць, з беластоцкім тэатральным гуртам "Балаган", якім кіруе Янка Мордань. Што і хто чакае артыстаў-аматараў? Перадусім гледачы. А разам з гледачамі — пешыя пераходы ўдзень, выступленні — увечары. Выступленні вызначыць падрыхтаваная канцэртная праграма — мініяцюры, спевы, вершы. Потым — вячэра і... натуральны працяг выступлення, пакуль гледачоў ды выступоўцаў не здужае сон... Другі год запар гэтую рамантыку фундуе ды заахвочвае Беларускі Фонд Сораса.

Ж. Л.

ЭКСПАЗІЦЫЯ "ВІЦЕБСКАЙ АКВАРЭЛІ"

Суполка віцебскіх акварэлістаў абвясціла пра сваё існаванне ўсяго год таму. Але з'ява віцебскай акварэлі, як стылістычнага накірунку, як імкліваа ў развіцці і неабмежаванага ў творчых падыходах напрамку, даўно прыжылася ў горадзе Пэна і Шагала. Мастакі суполкі далёка не абмяжоўваюцца толькі звыклымі "акварэльнымі жанрамі". Яны распрацоўваюць сімвалы і алегорыі, асацыяцыі і прытчы, шукаюць выяўленчую мову і формапластыку.

Але, відаць, галоўнае ў "Віцебскай акварэлі" — і шматпланавасць пошукаў, і сувязь з традыцыямі старых віцебскіх мастакоў, і адкрытасць для творчага, мастацтвазнаўчага, крытычнага дыялога. Тым больш, што суполка не супрацьпастаўляе сябе большасці беларускіх акварэлістаў, а вылучае сваю еднасць і свае прынцыпы, намагаючыся стаць апірышчам развіцця жанру акварэлі на Беларусі. І думаецца — гэта не завышаная прэтэнзія, гэта рэальнасць працягнуць развіццё акварэльнага майстэрства.

Выстава суполкі "Віцебская акварэль" працуе ў Нацыянальнай мастацкай галерэі.

Н. Ш.

КУЛЬТУРА ВЫШЭЙ ЗА ПАЛІТЫКУ

У гэтым пераканаяы старшыня Беларускага Саюза кампазітараў І. Лучанок, з якім у сёмым нумары часопіса "Беларуская думка" гутарыць В. Ліс. У. Сауліч ("Там, дзе гаспадар ходзіць...") расказвае пра справы працаўнікоў Шаркоўшчынскага раёна. В. Шырко ўзнаўляе воблік Я. Чачота — "Песня звонкая, галасістая". У. Глушакоў ("Страта, або Страсці па кінутай на раздарожжы вёсцы Чурылёва") зазірае ў беларускую глыбінку. Змешчаны заканчэнне аповесці І. Шамякіна "Выкармак", артыкулы Г. Лыча "Цяжкае ўзыходжанне", Л. Беляковай "Ці можа быць камітэт па друку "камітэтам па праўдзе"?", верш Б. Спрынчана "Боснія...", шэраг іншых матэрыялаў, што тычацца розных бакоў сённяшняга жыцця нашай дзяржавы.

"СЛАВЯНСКІ БАЗАР" У РАЗРЭЗЕ ПЯЦІГОДКІ

ВЕРТАЛЁТНА-ВЕРТЫКАЛЬНЫ АГЛЯД ПАРТЫТУРЫ

Базар — ён і ёсць базар. Ва ўсіх сэнсах. Колькі б ні грыміравайся пад Міжнародны фестываль мастацтваў, а тут табе і гандаль, і гоман, і "разбазарванне" грошай, і іх прыбыткі. Адным словам, лоўкасць ручак з залатымі пер'ямі — і ніякага махлярства.

Але ж я па натуры — ідэалістка: мне б усё лунаць ды лётаць! Без прызямлення. Таму і вырашыла абраць верталёт. Ён можа завіснуць над адной кропкай — і ні туды і ні сюды. Пакуль энерганосьбіты не падаражэюць. Да таго ж, з верталёта-птушынага палёту кірмаш нагадвае музычную партытуру: такія ж доўгія паралельныя радкі — і не разгледзець без акуляраў, па якіх іграюць нотах, у БАСовым ключы ці ў ВІННІКАЎскім (пазналі прозвішчы "айцоў фэсту"?)

А яшчэ верталётнае квохканне глушыць гукі рэальнасці — і замест "вырубання" фанаграм ды розных выканаўчых хібаў, што здараюцца ўнізе, можна ўявіць ідэальную інтэрпрэтацыю. Але галоўнае, адсюль не бачныя грашовыя разлікі: пры аналізе партытуры нікога не цікавіць, колькі каштавала папера і колькі далі перапісчыку партый — а гэта ўмова была месц, якія (відаць, з-за спачування) аддалі самым непрыгожанькім. Беларусіх удзельніц сярод узнагароджаных не было.

А вось у конкурсе дзіцячых шоу-праграм прызы далі ўсім без выключэння калектывам — а больш дакладна, іх кіраўнікам. Самі ж праграмы амаль не мелі дачынення да ўласна шоу, уяўляючы сабой копіі дарослага рэпертуару шматлікіх фальклорных ансамбляў. Выхад дзяцей-вядучых у "дарослых" гала-канцэртах наогул глядзеўся "піянерскім рапартам з'езду". Нейкае падабенства да шоу было толькі ў заключным гала-канцэрце дзіцячага "базарчыка", дзе прысутнічаў хаця б сюжэт — падарожжа па розных краінах.

Яшчэ адным "шоу" стаўся конкурс прэсы, дзе сама прэса так і не ўбачыла матэрыялы ўзнагароджаных аўтараў... Да таго ж, спачатку адной з умоў была выключна руская мова артыкулаў, што выклікала законнае абурэнне прадстаўнікоў беларускамоўных выданняў. Потым, відаць, у журы з'явіўся перакладчык, бо пачалі ўгаворваць класці ў конкурсную папку дублікаты адпраўленых у газеты артыкулаў. Не хапала "масавасці"?

З ростам фестывалю ўшыр, а не ўглыбіню сам горад пачынае адчуваць цяжкасці: і з размяшчэннем гэтакай колькасці ўдзельнікаў, і з забеспячэннем гледачамі адразу некалькіх фестывальных пляцовак (менавіта апошняй прычынай арганізатары тлумачылі непрыезд на "СБ" праграмы "Кінатаўра", а з таго, што адбылося, цудоўны сольнік В. Кікабідзе, напрыклад, "прайшоў" пры напаўпустой зале).

Колькасць мерапрыемстваў, шмат з якіх адбываецца адначасова, ператварае партытуру фестывалю ў поліпластавае, шматмернае палатно. Але з поўнай адсутнасцю логікі. Фестываль пачынае нагадваць не проста базар, ён становіцца падобным да звычайнага "вулічнага гандлю" — толькі на прэстыжных фестывальных пляцоўках. Складаецца ўражанне, што канцэпцыя фестывалю фарміруецца спантанна, па прынцыпе "сам сабе рэжысёр": кожны сам сябе прэзентуе, прапануе, прапагандуе. З дапамогай прэсы, зразумела!

Прэсу на фестывалі наогул любяць, ёю апякуюцца. У яе гонар праводзяцца святы на плошчы: "СБ"-96 ушаноўваў так радыёстанцыю "Маяк", украінскую газету "Бульвар" і сваіх на сёлетнім "СБ" абавязковай. На першай жа прэс-канферэнцыі так і сказалі: пра грошы не пытацца — камерцыйная тайна. І дзякуй Богу! Бо я, як музыкант постперабудоўчай эпохі, прывыкла лічыць такты, рытмічныя долі, люфт-паўзы — што заўгодна, толькі не грошы, якія дзяржава баіцца даверыць мне нават у дзень зарплаты. На "базары" ж, дзе круцяцца астранамічныя сумы, я наогул адчувала сябе, як той барбосік: разумею, што дзбет з крэдытам не сходзяцца, а растлумачыць, што куды, не магу. Хіба што гаўкнуць? Ды на "гаўк" і адказваюць: "Цыц!" А тут трэба лічбамі, лічбамі... Тры, два, адзін — старт!

Але мой верталёт заляцеў надта далёка — і партытуру давядзецца разглядаць не з верхніх радкоў, а з ніжніх. Музыкантам вядома, што ніжняй акаладай заўсёды аб'ядная

ГРУПА СТРУННЫХ.

Яна традыцыйна лічыцца асновай аркестра — і пабудову гармоніі пры чытанні партытуры пачынаюць менавіта з яе.

Асновай "Славянскага базара", што калісьці вырас з фестывалю польскай песні, увесь час лічыўся конкурс маладых выканаўцаў. Але два гады таму ўжо ўзнімалася пытанне наконт яго ліквідацыі — і скончылася ўсё бурнай рэакцыяй "супраць" з боку прэсы. Тады конкурс ціха сканаў сам. З дапамогай, зразумела. Па-першае, яго перамясцілі на другую палову фестывалю, калі асноўныя падзеі ўжо мінулі. Па-другое, атруцілі. Чымсьці накшталт карупцыі. З палітычным адценнем. Уявіце: выступленні канкурсантаў ацэньваюцца ў 10-бальнай сістэме, дзе ніжэйшым балам з'яўляецца... "4". І пры гэтай максімальна магчымай разбежцы ў 6 балаў члены журы амаль па кожным з удзельнікаў разыходзяцца ў меркаваннях на тры, чатыры і нават пяць балаў! Раптам з'яўляецца нябачны Хатабыч — і апошняя канкурсантка, нічым асаблівым не прыкметная Руслана з Украіны, атрымлівае аднагалосныя "дзесяткі" абсалютна ўсіх арбітраў. Гіпноз?

Шчыра кажучы, бясспрэчнага прэтэндэнта на Гран-пры сёлета не было. Больш за ўсё уразіў Хакан Сулейман Азкайя, які даказаў сваімі спевамі, што Турцыя — гэта недалёка ад Адэсы-мамы і па геаграфіі, і па тэмпераменце. Але ж паводле палітыкі родна Украіна нам бліжэй, што і даказала журы. Цікава, што да каго са "змоўшчыкаў"-арбітраў ні звярталіся пасля інтэрв'юеры, усе адразу, не дачакаўшыся пытанняў, пачыналі нахвальваць пераможцу — нібы мармыталі цвёрда завучаную "легенду".

Конкурс "атруцілі" яшчэ і супярэчнасцю ўмоў: паводле правілаў, распрацаваных самімі арганізатарамі, членаў журы павінна быць не болей за 12, па адным прадстаўніку ад краіны. На справе ж іх было 14, па два ад некаторых краін. Да таго ж, у апошні момант памянялі праграму, прымусіўшы канкурсантаў спяваць спачатку рэтра-шлягер, і гэта не магло не адбіцца на агульнай драматургіі выступленняў.

Конкурс скампраметавалі допускам да ўдзелу ў ім слабых вакалістаў. І, нарэшце, паводле ўсіх законаў рынку, "разбавілі", як піва вадой: уключылі ў праграму фэсту яшчэ два конкурсы. Прыгажунь (што было ўжо летась) і дзіцячых шоу-праграм. Атрымаўся цэлы карагод конкурсаў: дзеці, выканаўцы, прыгажуні.

Конкурс прыгажунь мала чым адрозніваўся ад песеннага канцэрта — хіба што купальнікамі. Бо песень у ім было куды больш, чым прыгажунь, а прыгажунь больш, чым прызавых

Дый наогул, ва ўсіх конкурсах адчувалася нейкая зададзенасць драматургіі, прадвызначанасць вынікаў. Замест конкурснай інтрыгі, сапраўднага спаборніцтва ўзнікала звычайная "гульня без правілаў".

Што ж, калі для "новых беларусаў" больш прэстыжна укладанне сродкаў у запрашэнне "вясельных генералаў", а не ў развіццё будучыні мастацтва, дык і сам конкурс трактуецца ўсяго як дзялёж даляраў, і нават пры раздачы прызоў па-купецку дэманструюцца купюры (у мінулыя гады, здаралася, грашовыя прэміі "СБ" так і не даходзілі да лаўрэатаў, адсюль такая "далікатнасць" арганізатараў).

Такім чынам, конкурсы так і не зрабіліся асновай фестывалю. Можа, у адпаведнасці з сучаснай аркестроўкай, калі струнныя сыходзяць з лідзіруючага месца? Асаблівай жа ўвагай і павагай пры канцы XX стагоддзя карыстаюцца

УДАРНЫЯ ІНСТРУМЕНТЫ.

Колькасць іх значна ўзрасла, магчымасці таксама. Менавіта яны надаюць аркестроўцы тую ці іншую ступень пікантнасці, вось толькі ўжываць іх трэба з густам. Бо ўдарныя — гэта як касметыка на твары: два-тры штрыхі — і можна балаціравацца альбо ў каралевы, альбо ў "Маскі-шоу".

Асаблівы шарм заўсёды надавалі "Славянскаму базару" ваколканцэртныя "ўдарныя" мерапрыемствы: прэзентацыі, вернісажы, прэс-канферэнцыі. Асаблівую папулярнасць набыў джаз-клуб з няменнай піцерскай групай "Дайджэст", якая штогод абнаўляе праграму. Галасам чароўнага вібрафона здаюцца мастацкія выставы (сёлета я б вызначыла эпатаж вакол стылёвых гульняў Нікаса Сафронава і габеленавыя, бацікавыя, ювелірныя фантазіі Таццяны і Юрыя Рудзенкаў, выстава якіх праходзіла непасрэдна ў мастацкай майстэрні).

Нарэшце, у фестываль уключылася кіно — і цяпер відавочна, што залішняя стракатасць надакучвае гэтак жа хутка, як і манатоннасць.

Пераможца сёлетняга конкурсу — Руслана (Украіна).

Магіляўчанка Іскуі АБАДЯН (злева): інтэрв'ю пасля выступлення.

цёзкаў — газеты "Славянский базар" і "Советскую Белоруссию". Але гэта яшчэ не ўсё! "Кока-кола", канцэрт "Паулігʼ", "Віцьбічы" бясплатна частуюць сваёй прадукцыяй, кампанія "Філіп Морыс" раздае пёры, папкі і іншыя дарункі, "Байэрдынамік" і "Гроў М'юзік" знаёмяць з радыётаварамі. На "рандэву з зоркамі" аргкамітэт "прастаўляе" заморскія віны. А на канцэрты ў Амфітэатры выстаўляе лаўкі з надпісам "прэса".

Калі даўжынню апошніх падзяліць на коль-

касць журналістаў, дык на кожны акрэдытаваны азадак прыпадзе менш за 4 см. Таму галоўныя "творчыя спрэчкі" разгараюцца менавіта тут. Нешчасліўчыкам застаецца ісці альбо на "балкон", адкуль не бачна, што спяваюць "пад фанэру", альбо з гора — у арт-бар, альбо наогул у прэс-цэнтр — у чаканні чарговага нумара фестывальнай газеты "Славянскі базар", адкуль можна пазычыць уласныя ўражанні, ці ў чаканні чарговай порцыі прэзентаў, якія могуць "выкінуць" чарговыя фірмы.

Каб не "выкінулі" чаго-небудзь самі журналісты, сярод іх і праводзяць конкурс-бліц, які я згадвала. Галоўным становіцца фіксацыя "тысячы і семнаццаці" імгненняў фестывалю, цэніцца работа аператыўная, а не "аперацыйная", з пошукам дыягназу базарных хворасцяў.

У выніку складаецца ідэальнае асяроддзе для існавання на фестывалі кітчу, напаўпрафесіяналізму, безгустоўнасці. Іх праявы, атрымаўшы знак прыналежнасці да "СБ", рэкламуюцца, у тым ліку прэсай, на роўных з сапраўдным мастацтвам. І біццё ў літаўры заглушае голас чароўнага вібрафона. Што рабіць, група ўдарных такая неаднародная! Побач з інструментамі з дакладнай гукавысотнасцю ёсць прадстаўнікі "недакладныя", якія толькі і ведаюць, што "дзінькнуць" ці "прафанфарыць". І калі ў французскага авангардыста П'ера Булеза ёсць твор з назвай "Малаток без майстра", дык нашым базарным "малаткам" (і малодкам) Майстар проста неабходны. Калі не булгакаўскі, дык усё роўна з вялікай літары. Бо пакуль што найгалоўнымі на "СБ" адчуваюць сябе менавіта

МЕДНЫЯ ДУХАВЫЯ.

Так, спадарства: тры трамбоны, як цяжкая артылерыя, з лёгкасцю перакрываюць увесь аркестр — колькі б ні пужалі інтэлігенткі-скрыпкі, што з гора перапілуюць сябе па таліі. Як кажуць, супраць медзі хто ж паедзе! Асабліва супраць такой тр-р-р-амба-навасці, як Маша Распуціна, якая сваёй даўганогасцю вянчала ўвесь фестываль і дасылала прывітанні з пацалункамі нашаму Прэзідэнту.

Зразумела, расійская "каманда", як і заўсёды, была вельмі прадстаўнічая і па колькасці, і па зорнасці. І па "геаграфічным становішчы", прабачце. Бо шырока выступала ў самых прэстыжных канцэртах, шчодра пакідаючы беларускім артыстам нетрансляцыйныя пляцоўкі на плошчы Свабоды. У Культурна-Дзелавым Цэнтры праходзіў сольнік "Сяброў", які заўважыла БТ і ніхто з замежных журналістаў. Але справа не толькі ў тым, якія дзе інструменты граюць, але і якую партыю яны вядуць: драматызавана-ваенізаваную галоўную — ці пабочную тэму кахання. І калі ўлічыць, што ў фіналах лірычная партыя часта набывае гімнічна-патрыятычную афарбоўку, нібы працягваючы галоўную, дык афіцыйнае заканчэнне фестывалю "іхняй Машай" глядзелася вельмі лагічным. Як, дарэчы, і фінал выступлення І. Кабзона з музычным "жарцікам" — інструментальнай фразай знакамітай песні, якая ў арыгінале ідзе са словамі "У Советской власти сила велика".

Расіяне паўсталі не толькі вялікай "зорнай" сілай, але і магутным стылёвым пластом, прадыктаваўшы ўсяму фестывалю галоўны стылёвы кірунак.

Больш дакладна, такіх кірункаў было два. Першы, наймагутны — рэтра. Ужо сам падбор выканаўчых імёнаў нагадваў святочныя канцэрты эпохі застою. Шматлікія госці з былога "сацлагера" запрашаліся па гэткім жа самым прынцыпе.

Не, я зусім не супраць рэтра! Асабіста я ўспрымаю яго амаль сінонімам неакласіцызму. І добрым знакам таго, што эстрада, нарэшце (як, дарэчы, і мода) пачынае адчуваць сябе не аднадзённым ужытковым жанрам, а мастацтвам, у якім на роўных суіснуюць дзве тэндэнцыі: разбуральная, з яе неадольным імкненнем наперад — і ахоўвальная, з яе мудрым позіркам назад.

Але ж калі прызнаць эстраду мастацтвам, дык трэба пакінуць ёй права на ўласнае жыццё, на ўласную гісторыю. І не блытаць гэтую гісторыю з гісторыяй палітычных плыняў. А наш "СБ", на жаль, грэшыць менавіта гэтым. І, пры ўсёй яго "базарнасці", робіцца ўсё больш палітызаваным. І, прабачце, "мілітарызаваным".

Не, я не пра колькасць аховы, што час ад часу паўстае жывой сцяной паміж сцэнай і гледачамі. Я — пра самі песні, пра найцікавае суладдзе ў многіх з іх вольна-казацкай тэматыкі і музычнай стылістыкі песень грамадзянскай вайны. Гэты творчы сіндыкат я лічу галоўнай стылістычнай заваёвай, да якой "СБ" паступова і ўпэўнена крочыў усю пяцігодку.

"Казачка Надзя" па прозвішчы Бабкіна стала не толькі штогодняй госцяй "СБ", але і нечым накшталт яго сімвалу. Сёлета "казакаў" на "СБ" значна паболела. З'явіліся не толькі кубанскія, але і свае, беларускія — Уладзімір Мулявін з новай праграмай "Вольнасць". З вуснаў легендарнага "песняра" паліліся дэкларацыі (амаль на ўзроўні гістарычных адкрыццяў) пра існаванне ў 18 стагоддзі казакаў на Беларусі. "Казацкі ўхіл", разам з рэтра, стаў яшчэ адным асноўным стылістычным кірункам фестывалю.

Эх, рамантыка! Ізноў няўлоўныя мсціўцы, эскадроны, коні, шашкі... Цыганы і вайскоўцы заўсёды былі сярод самых прыцягальных вобразаў. Цыганы як сімвал вольнасці, вайскоўцы — як сінонім парадку, аховы, справядлівасці. Цяпер вось жа казакаў намагаюцца ўявіць "праваперaемнікамі" тых і другіх, гэтакім сінтэзам вольнасці з парадкам. А яшчэ — той агульнай глебай, на якой і адбудзецца чарговае яднанне "пралетарыяў усіх краін". Але ж пакінем за межамі палітычны аспект з'явы — накіруем наш верталёт крыху ў "трэцяе вымярэнне", праз памяць гадоў і стагоддзяў.

Ну, былі, былі на Беларусі казакі — калі зважаць на ўжыванне гэтага слова ў фальклоры. Вось толькі называлі казакамі каго заўгодна! Невыпадкова ж казацкія песні ва ўсіх фальклорных зборніках існуюць побач з рэкруцкімі і салдацкімі — стылістыка ў іх адна. І зусім не конна-маршавая! Наадварот, гэтыя песні бліжэй да балад, нават да лірычных працяжных. І з'явіліся не раней за пятроўскую эпоху. Хвацкая "конная" песня — тыпова руская заваёва, да таго ж з вялікім уплывам стылістыкі часоў грамадзянскай вайны. Ізноў своеасаблівае "рэтра"?

Зразумела, гэта толькі супадзенне, але яшчэ адным элементам "ваенізацыі" (ці, можа, русіфікацыі?) фестывалю стала замена сімвалу на спецфестывальных грашовых адзінках, выкліканая рэкламай "грашовадрукарскага" прадпрыемства Н. Т. ГРАФ. Але ж калі мы ў "трэцім вымярэнні", прапаную

ФІЛЬМ ЖАХАЎ.

N-ны дзень фестывалю. Ударнік базарнай пяцігодкі атрымлівае доўгачаканыя грошы — на мясцовым жаргоне "васількі". Цісне іх да сэрца, потым цалуе, слёзы ліюцца з вачэй. Нарэшце, падносіць іх бліжэй да акуляраў — і тут заўважае, як абрысы валошкі ператвараюцца... у арла! З дапамогай электроннага мантажу арол злятае з купюры і дзяўбе ўдарніка пяцігодкі ў патыліцу. Той падае. Гучыць Жалобны марш Ф. Шапэна з пераходам у Марш цара Дадона з оперы М. Рымскага-Корсакава "Залаты пеўнік" — у выкананні самадзейнай духавой групы, якая ўвесь час запускае

КІКСЫ.

Так духавікі называюць зрыў гуку — прыкрая з'ява, я вам скажу. І чутная адразу нават непрафесійным вухам. На "СБ" такіх "кіксаў"-праколаў было шмат: і арганізацыйных, і творчых. Тут і недабор удзельнікаў конкурсу (ад Расіі і Украіны было па 3 канкурсанты, ад Беларусі ж — толькі Іскуі Абалян, якой не хапіла ўсяго аднаго бала да лаўрэацтва), тут і барадата-безгустоўнае выступленне нашых "хрыстафораўцаў" у "Начы гумару") лепей бы ў той канцэрт запрасілі У. Радзівілава з яго музычнымі пародыямі!). Але не буду затрымліваць увагу на відавочным — дадам толькі, што галоўным "фіксаваннем", якое штогод узнікае на самай высокай ноце, з'яўляецца амаль поўная адсутнасць на фестывалі беларускай мовы: і ў вядзенні канцэртаў, і ў песнях. На конкурсе беларускамоўную песню мы пачулі ад... удзельніка з Украіны, на канцэрце адкрыцця — ад І. Кабзона. А што ж мы самі? Можа, таму і пачынаюцца ў сяго-таго галюцынацыі, што праходзіць фестываль не ў Беларусі, а на тэрыторыі былога СССР?

Як, у вас таксама галюцынацыі? Тады хутчэй прэч ад медных з іх кіксамі, прэч з трэцяга вымярэння — паляцім да верхняй акалады, якой звычайна аб'яднаны

ДРАЎЛЯНЫЯ ДУХАВЫЯ.

На слэнзе іх скарочана называюць "дрэва". Не толькі з-за "матэрыяльнай асновы" (у кантрабаса ж драўніны паболей, чым у сучаснай флейты) — з-за "духоўнай асновы" таксама. Яшчэ з даўніны павялося, што драўлянымі духавымі малявалі музычную пастараль. Можа, і нам самы час успомніць чорны капялюш віцебскай ночы, стужку віцебскай вясёлкі праз Дзвіну, таямнічы шэпт хваляў: "Куды грошыкі падзелі?" (дарэчы, адказ на пытанне змешчаны ў газеце "Имя").

Бачыце, як хутка скончылася акалада драўляных? Вышэй за яе — некранутая папера. І хаця я дамаўлялася — пра грошы ні слова, размова пра іх (нават пры аглядзе партытуры!) заходзіць кожны раз, калі якасць паперы не адпавядае якасці музычнага твора. Вось і лунае "крамола": навошта выкідаць на "СБ" такія вялізныя грошы, калі ў выніку нараджаецца чарговы "паміжсабойчык" — міленькая тусовачка ўсё адных і тых жа, адных і тых жа "зорак"? Няўжо толькі дзеля таго, каб нас прызналі краінай Еўропы — на ўзроўні Францыі?

Прабачце за адступленне, але ўдзел у конкурсе францужанкі Наталі Кан'ё (з разраду відавочных "кіксаў") — гэта і ёсць сённяшняе ўяўленне французаў пра нашу культуру. Тое, як спявачка інтэрпрэтавала "Тонкую рабіну", уся яе постаць: ад сарафанчыка да статычнага развядзення рукамі — лепшая пародыя на нас саміх. На ўсе нашыя валошкавыя паркалёчкі, якія ўлюбёна фіксуе

ФЕСТЫВАЛЬНАЯ ХРОНІКА.

"Вася-васілёк! Вася-васілёк!" — ліецца песня над прасторам. Ішлі піянеры — салют адважнаму герою. Ехалі казакі — салют нацыянальнай святыні. Ляцелі верталёты — салют газетамі "Советская Белоруссия".

Прабачце яшчэ за адно адступленне, але святы абедзвюх газет з ініцыяламі "СБ" шмат у чым залежалі ад беларускага кампазітара Алега Елісеенкава. У верталётным круізе ён не ўдзельнічаў, затое менавіта на яго плячах нечакана апынулася арганізацыя і правядзенне канцэртаў "для прэсы" на плошчы: ён і артыстаў угаворваў, і ў ролі вядучага выступаў, і ў ролі спевака. А калі дадаць, што на гэтым фэсце ён двойчы "журыў" (на конкурсе дзіцячых шоу-праграм быў "шараговым" арбітрам, а на конкурсе прыгажунь узначальваў альтэрнатыўнае журы), дык будзе зразумела, што гэта не звычайны кампазітар, а цэлы... сінтэзатар ідэй, планаў, задумак...

...Між іншым, месца сінтэзатара ў партытуры — паміж ударнымі і струннымі. Там звычайна знаходзяць сабе прытулак тыя, хто "не ўпісваецца" ў агульны "групавы" расклад. У тым ліку і салісты. А яшчэ паміж ударнымі і струннымі ёсць два радкі, на якіх сяды-тады ўзнікае

АРФА.

Гэта, бадай, самы таямнічы інструмент аркестра. Калі вы пачуеце яе гукі ў П. І. Чайкоўскага — значыць, зараз чароўная лодачка панясе прынца ў царства заваражаных сноў, да спячай прыгажуні.

Але арфа бывае такой толькі ў моманты эйфарыі. У сучаснай музыцы (як і ў грамадстве) падстаў для гэтага ўсё меней — і яна сціпла далучаецца да іншых інструментаў, не губляючы пры гэтым адной ёй уласцівага адцення. Трэба толькі пачуць! Ці нават больш тонка — адчуць...

Для мяне на "СБ" гукамі арфы стаўся беларускі канцэрт у Амфітэатры. Упершыню на такога роду "зборных салянках" я адчула руку таленавітага рэжысёра. Калі раней рэжысурай называлі выстаўленне артыстаў у чаргу, хто за кім, дык М. Пінігін, з уласцівым яму мастацка-філасофскім бачаннем, творчай фантазіяй і ўменнем грацыёзна пераходзіць жанрава-стылёвыя межы, зрабіў з "урачыстай справаздачы ў гонар пяцігодкі" — прыпавесць. У канцэрце знайшлося месца і Паланезу М. Кл. Агінскага, і яўрэйскаму танцу, якія, мабыць, не звязаны з эстрадай, але маюць непасрэднае дачыненне да нашай нацыянальнай гісторыі і культуры. Можа, і не ўсе з магчымых выканаўцаў увайшлі ў канцэрт, затое была ў ім канцэпцыя: гістарычная, мастацкая, філасофская. А якімі цудоўнымі былі "падводкі" да кожнага нумара! Нават зайздрасць брала, наколькі зроблены яны былі прафесійна, з густам і з... гумарам!

А мастацкае афармленне З. Марголіна! Здаецца, нічога асаблівага не зрабіў — вось толькі трактары на сцэне там-сям панакідаў. А ў спалучэнні з астатнімі выразнымі сродкамі эстрадна-тэатральнага дзейства гэтыя рэаліі жыцця пачалі чытацца такім "сюрам"! Цікава, што калегі-масквічы нават герб, што красаваўся над сцэнай, здолелі "прачытаць" як зашыфраваны сімвал. І не верылі, што ён сапраўдны: маўляў, валошкі ў адным снапочку — гэта афіцыйны сімвал "СБ", а нешта ружовае накшталт "клубнічкі" ў другім — неафіцыйны, але ж таксама сімвал "СБ" з яго "распуцінымі".

Вось такой выйшла беларуская "арфа" — уся загадкава-сімвалічная, як нейкая terra harmonia паміж Еўропай і Расіяй, паміж "Ave Maria!" і "Вечерним звоном". Між іншым, Дж. Пучыні і Г. Малер ужывалі арфу ў звонавых гучнасцях — найцікавы прыём. Можа, і нам паспрабаваць пафантазіраваць? Пашукаць і надалей чаго-небудзь арыгінальнага ў эстрадзе? На мяжы жанраў і стыляў? Бо прайшоў фестываль — і застаўся ад яго, акрамя хронікі,

ФЕСТЫВАЛЬНЫ ФАЛЬКЛОР.

— О-о-ой, сфестывалілі майго Валошку, сфестывалілі-і-і...

— Хто? Хто ж такое ўтварыў?

— Ну, гэты... Як яго... "СБ"...

— А-а-а, "Б"...

... Базар — ён і ёсць б-азар. Добра яшчэ, што не х-вестываль. А то б ужо зусім крыж паставілі. А так — усё добра. І пасля афіцыйнага "прэзідэнцкага" закрыцця была на фестывалі "Ноч гумару", якая завяршылася непаўторнымі пародыямі А. Пяскова на тую ж Машу ды іншых. Фестываль нібы смяяўся сам з сябе. А калі смяяўся — можа, і "выйдзе ў людзі"? У наступнай пяцігодцы?..

Надзея БУНЦЭВІЧ

Фота В. РАПЕЦКАГА

НАМ ТРЭБА СВЯТА Ў ВІЦЕБСКУ?

Чалавек, не глухі да слова, адразу заўважыць недакладнасць азначэння эстраднага свята, якое вось ужо каторы год запар адбываецца ў Віцебску, словамі "Славянскі базар". Базар — гэта гандаль, торг; яшчэ — спецыяльна адведзенае для гандлю месца; а яшчэ — зборышча людзей; і, нарэшце — бязладная гаворка, крык, тлум. (Заадно заўважу: слова б а з а р н ы ўспрымаецца як непрыстойны, грубы). Людзі, якія маюць дачыненне да мастацтва, і тыя, хто ладзіць памянёны фэст у Віцебску, мусяць зразумець, што свята мастацтва не выпадае звязваць ні з гандлем, ні са зборышчам людзей, ні з бязладнай гаворкай, крыкам, тлумам... У слове б а з а р няма нават намёку на ўрачыстасць, якая, вядома, прысутнічае ў паняцці **фестываль**, няма адчування **свята**, якое ёсць, напрыклад, у слове ф э с т.

У арганізатараў свята, адчуваецца, ёсць праблемы з густам, інакш бы яны не прышпілілі б да "Славянскага базару" бязладны і безаблічны конкурс "Міс славянка", які звёўся да бяздарнага паказу дзявочых целаў, а не да спаборніцтва сапраўднай прыгажосці.

Камусьці спатрэбілася прышпіліць да яго і "воднае шоу", і многае іншае.

Але такія адступленні ад мастацкай праграмы не маглі зацьміць асноўных падзей фэсту. Яго вяршынямі сталі першы і другі туры конкурсу маладых салістаў. Быў відавочны высокі прафесійны ўзровень выканаўцаў, ён "прадказваў" напружаную барацьбу. Ужо ў першым туры праявілі сябе найбольш адораныя асобы. "Ой, летіли дикі гуси..." — так называецца ўкраінская народная песня, якую праспявала 23-гадовая львавянка Руслана Лыжэчка. Песня цудоўная, багатая і зместам, і мелодыяй, эмацыянальна выразная, мудрая, хвалюючая. Такія песні здольныя перавярнуць чалавечую душу, калі яны ідуць з вуснаў праніклівых выканаўцаў. Дзяўчына скончыла песню — і стала зразумела, што хутчэй за ўсё яна і пераможа. Прынамсі, вельмі хацелася, каб менавіта такі мастацкі ўзровень перамог. Руслана атрымала рэкордную колькасць балаў. Заслужана атрымала. Уся справа ў яе адметнасці, яскравым нацыянальным каларыце і, безумоўна, у прыгожым голасе, у майстэрстве, у творчым падыходзе да народнага скарбу. Боскі спеўны дар дзяўчына злучыла з глыбокім разуменнем народнай душы, бездакорны мастацкі і эстэтычны густ даў ёй пачуццё меры, а перадусім — удалы выбар твораў. Трыумф чакаў таленавітую ўкраінскую спявачку назаўтра, калі яна ў другім конкурсным туры праспявала "Тиху ніч", калядную песню ў сваёй апрацоўцы, — усе члены журы паставілі за гэтае выкананне найвышэйшую адзнаку — 10 балаў. Выключны выпадак! Гран-пры "Залаты певень" (з узнагародай 10 тысяч долараў) — у Русланы Лыжэчкі. Нам, беларусам, застаецца парадавацца, што сястра Украіна мае такую дачку і што міжнароднае журы прызнала яе стваральны талент.

Парадуемся і за бліскучы поспех турэцкага спевака Хакана Сулеймана Азкайя. Ён на сцэне выглядаў арлом. Прыемны, моцны і эластычны голас, высокая вакальная культура, цікавая пластыка і меладычныя песні прывялі яго да выдатнага выніку: у яго — першая прэмія "Залатое яйка" (і шэсць тысяч долараў).

Ну, а як жа выглядала на гэтым фоне беларуская эстрада? Беларусь на "Славянскім базары" прадстаўляла маладая армянка Іскуі Абалян. Мабыць, не было б дзіўна, калі б яшчэ грузін ці негр прадстаўлялі Рэспубліку Беларусь (я прашу цудоўных Тато Майсурадзе, грузіна, і Нільсана, негра, якія выдатна спяваюць па-беларуску, не крыўдзіцца на мяне). Калі дзяржава страчвае сваю аснову — нацыянальную ідэю, нацыянальны дух ва ўсіх сферах пачынае слаба сябе праяўляць. Тады прайграюць на міжнароднай арэне і футбалісты, і хакеісты, і гімнасты... Тады ў нас выразна гучаць адно чужыя песні, чужая мова. Вось і Іскуі Абалян, хоць і абараняла гонар Беларусі, спявала рускія тэксты, што, дарэчы, мала ёй дапамагло. Праўда, яна ўсяго на адзін бал адстала ад уладальніцы трэцяй прэміі Таццяны Анісімавай. І для яе асабіста, гэта, мабыць, поспех. Але для краіны — чарговы правал.

Напрошваецца яшчэ адна заўвага. Чаму, калі квота дазваляла выставіць на конкурс двух ці нават трох выканаўцаў (ад Расіі і Украіны было па тры), ад Беларусі трапіла толькі адна салістка? Што стаіць за гэтым фактам, што тоіцца за ім? Чыесьці амбіцыі без амуніцыі? Перастрахоўка? Ці комплекс непаўнавартасці, самаедства?.. Было б не так крыўдна, калі б мы не мелі маладых перспектыўных спевакоў. Не так мала іх пад апекаю і Анатоля Ярмоленкі, і Міхася Фінберга, і Уладзіміра Мулявіна. Ёсць і незалежныя маладыя таленты. Чаму ж ім закрыта дарога на "Славянскі базар"? А, можа, тут, не дай Бог, шчыруюць нейкія цёмныя сілы, у якіх адно жаданне — прынізіць Беларусь?..

Да сказанага хачу дадаць яшчэ адно ўражанне: на свяце ў Віцебску панавалі рускамоўныя старыя, з доўгай барадой песні. Гэтым грашылі і "Верасы" (з іх ужо надакучлівым "Караванам"), і дуэт Я. Паплаўскай і А. Ціхановіча, і іншыя выканаўцы. Што, у нас праблема з новымі песнямі? Калі так, то чаму не праводзяцца конкурсы на лепшую лірычную, лепшую жартоўную, лепшую маладзёжную, лепшую дзіцячую песні? Няма грошыкаў? А нацыянальная годнасць ёсць?.. А можа нам не свята для душы трэба — досыць і сякога-такога базару?

Васіль ЖУКОВІЧ, паэт

ПЕДАГОГ...

ІВАНУ ШПАКОЎСКАМУ — 60

Іван Шпакоўскі родам з вёскі Мясяцічы цяперашняга Пінскага раёна. У 1954 годзе скончыў сярэднюю школу ў Лунінцы і паступіў на філалагічны факультэт Брэсцкага педагагічнага інстытута. Пасля заканчэння яго з 1959 года працаваў настаўнікам, дырэктарам Грыўкавіцкай сямігодкі Пінскага раёна, літсупрацоўнікам маларыцкай раённай газеты "Сцяг перамогі", настаўнікам Маларыцкай сярэдняй школы, настаўнікам і дырэктарам Маларыцкай вячэрняй школы. Скончыў аспірантуру Кіеўскага універсітэта. З 1966 года — асістэнт кафедры рускай літаратуры, затым працаваў старшым выкладчыкам у Нежынскім педагагічным інстытуце. У 1968—1969 гг. выконваў абавязкі дацэнта кафедры рускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Затым у Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі быў малодшым, потым старшым навуковым супрацоўнікам, дацэнтам Кіеўскага педагагічнага інстытута. З 1989 года працуе ў Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага (цяпер педагагічны універсітэт).

І. Шпакоўскі ў 1967 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю па тэме "Умоўна-асацыятыўная вобразнасць і пытанні майстэрства". Рэгулярна выступае ў друку з літаратурна-крытычнымі артыкуламі, рэцэнзіямі. Аўтар кніг "Структура вершаванага вобраза" (1972), "Узрушанасць" (1978), "Тыпізацыя ў лірыцы" (1980)... Артыкулы І. Шпакоўскага змяшчаліся таксама і ў калектыўных выданнях.

Віншуем Івана Сцяпанавіча з 60-годдзем, зычым яму і надалей заставацца ў актыўным жыццёвым і творчым страі!

СПОЎНІЛАСЯ Б ШЭСЦЬДЗЕСЯТ...

Яўгену Крупеньку ў гэтыя жнівеньскія дні споўнілася б 60 гадоў, але ўжо шэсць гадоў, як яго няма побач з намі... Пасля сябе ж пакінуў немалую творчую спадчыну, а гэта кнігі паэзіі "Салаўі", "Нядзеля", "Бусліны човен", "Стрэчанне", "Гекзаметр баразны", зборнікі гумару і сатыры "Слон пад мікраскопам", "Юбілейныя бліны", а таксама кніжкі, адрасаваныя дзецям — "Малінавы год", "Колеры", "Нашы святы", "Усе работы добрыя", "Хто нам дом пабудаваў"... Да ўсяго Я. Крупенька перакладаў творы рускіх і грузінскіх паэтаў, выступаў з літаратурна-крытычнымі артыкуламі і рэцэнзіямі, дбайна клапаціўся аб літаратурнай змене.

АДНАЎЛЕННЕ СПРАВЯДЛІВАСЦІ

...Гісторык, археолаг, фалькларыст, літаратар, інжынер, перакладчык, краязнавец, бібліяфіл, калекцыянер... Аказваецца, у гісторыі Беларусі ёсць асоба, да якой у поўнай меры адносяцца гэтыя азначэнні: Тэадор Нарбут, аўтар дзесяцітомнай "Старажытнай гісторыі літоўскага народа", праекта пабудовы Бабруйскай крэпасці, удзельнік паўстання 1831 года... Толькі ў літоўскім друку за пасляваенны час з'явілася пра гэтую асобу каля 70 публікацый. На Беларусі ж імя Тэадора Нарбута незаслужана забытае, як і шэраг іншых імёнаў. У энцыклапедычным даведніку "Этнаграфія Беларусі" прозвішча Нарбута нават не згадваецца.

Гэтую несправядлівасць спрабуе выправіць А. Ненадавец, літаратар і гісторык, аўтар кніжкі "Тэадор Нарбут", якая ў гэтым годзе выйшла ў серыі "Нашы славутыя землякі" выдавецтва "Полымя". У прадмове герой кніжкі названы "беларускім Карамзіным". Але аўтар прасочвае рознабаковую дзейнасць Т. Нарбута, так што параўнаць яго можна не толькі з гэтым расійскім гісторыкам. Тым больш, што дзеці Тэадора Нарбута працягнулі справу бацькі — усе яны, чацвёра братоў і сястра, былі людзьмі высокаадукаванымі, таленавітымі, усе бралі ўдзел у паўстанні 1863—64 гадоў.

Тыя, хто цікавіцца гісторыяй роднага краю, лёсам людзей, што стваралі яго славу, з задавальненнем прачытаюць кніжку... Сказаць "з задавальненнем набудуць" — не рызыкну: бянтэжыць цана, выдрукаваная на вокладцы брашуры: дваццаць тысяч трыста рублёў... Сапраўды, няма мяжы нашаму цынізму: кніжка, якая павінна аднавіць гістарычную справядлівасць, якая так патрэбная настаўнікам, студэнтам, школьнікам, менавіта для гэтай малазабяспечанай катэгорыі насельніцтва — недаступная... Да таго ж пры накладзе ў адну тысячу асобнікаў хіба можна гаварыць пра адрасаванне "шырокаму колу чытачоў", згодна анатацыі!

Тым не менш, справа зробленая, можна падзякаваць аўтару і выдаўцам. Як напісаў сам А. Ненадавец у "Заключэнні": "Амаль праз стагоддзе слаўнае імя Т. Нарбута пачало вяртацца да людзей, прадзіраючыся скрозь адмаўленне, пагарду, непаразуменне, увасабляючы сабою Сумленне, Гуманнасць, Працавітасць і Незалежнасць".

Віншуем!

Алесю МАРЦІНОВІЧУ — 50

Рэцэнзія, артыкул, літаратурны партрэт, агляд, нарыс, рэпартаж, інтэрв'ю — асноўныя жанры творчай дзейнасці Алеся Марціновіча. І, відаць, няма ніводнай беларускай кнігі, якая выйшла за апошнія 20—25 гадоў, каб яе не прачытаў Алесь Андрэевіч і хоць бы некалькімі словамі не адгукнуўся на выданне, даўшы яму сваю ацэнку крытыка і літаратуразнаўцы.

Нарадзіўся Алесь Андрэевіч Марціновіч 18 жніўня 1946 года ў вёсцы Казловічы Слуцкага раёна Мінскай вобласці. З 1953 года вучыўся ў Комсіцкай васьмігодцы, потым у Навасёлкаўскай сярэдняй школе. У 1963 годзе паступіў на беларускае аддзяленне філфака БДУ, з 3-га курса перавёўся на факультэт журналістыкі, які скончыў у 1968 годзе. Будучы студэнтам-першакурснікам, упершыню заявіў пра сябе ў рэспубліканскім друку як крытык і літаратуразнаўца. Пачынаючы з 1966 года, А. Марціновіч стаў пастаянным аўтарам літаратурных выданняў. У 1968—69 гадах працаваў загадчыкам аддзела пісем і масавай работы ў Драгічынскай раённай газеце. Пасля службы ў войску (1969—71; камандзір мотастралковага ўзвода, г. Улан-Удэ) працаваў у Капыльскай раённай газеце, а затым у Слуцкай. У 1972 годзе пераехаў у Мінск і з таго часу пастаянна працуе ў тыднёвіку "Літаратура і мастацтва", цяпер — рэдактарам аддзела літаратурнага жыцця.

З-пад пяра А. Марціновіча выйшла ўжо ў свет шэраг кніг. Сярод іх "Мастацкі летапіс сучаснасці", "Сказаць сваё слова", "Далучанасць", "Пад небам вечнасці" і іншыя. Апошнім часам плённа працуе А. Марціновіч як празаік, ствараючы цікавыя казкі для дзяцей. І сёння нельга ўявіць беларускую літаратуру без імя крытыка і літаратуразнаўцы Алеся Марціновіча, які цяпер знаходзіцца ў самым росквіце таленту.

Віншуючы Алеся Андрэевіча з юбілеем, лімаўцы жадаюць свайму калегу здароўя, шчасця, творчага неспакою. Хай і надалей, Алесь Андрэевіч, праца ваша будзе плённай, а пяро — вострым.

ПАДТРЫМАНЫ СЫРАКОМЛЕМ

У жніўні спаўняецца 165 гадоў з дня нараджэння Вінцэся Каратынскага. Дакладная дата яго з'яўлення на свет, на жаль, невядома, таму звычайна называюць сярэдзіну месяца, 15 жніўня. Нарадзіўся ж ён у вёсцы Селішчы колішняга Навагрудскага павета (цяпер гэта Карэліцкі раён). Першапачатковую адукацыю атрымаў без школы: здатнаму да ведаў хлопчыку ўрокі даваў мясцовы арганіст. Відаць, Вінцэсь быў выдатным вучнем, бо ў хуткім часе сам навучыў чытаць і пісаць і сваіх малодшых братоў. Пра педагагічныя здольнасці В. Каратынскага пайшла пагалоска ў ваколіцах і яго пачалі запрашаць вучыць іншых дзяцей. А яшчэ Вінцэсь праявіў цікавасць да паэзіі.

Хто ведае, як бы склаўся надалей яго лёс, калі б не сустрэўся ён з колішнім уніяцкім светарам Давідовічам, асабіста знаёмым з У. Сыракомлем. А ў выніку ў 1850 годзе В. Каратынскі апынуўся ў Сыракомлевым Залучы, стаў памочнікам сакратара "вясковага лірніка". Не развіталіся яны і пасля пераезду У. Сыракомлі ў Вільню — В. Каратынскі, вырашыўшы ў Залучы сякія-такія гаспадарскія справы, падаўся ўслед за гаспадаром.

Упершыню В. Каратынскі выступіў з вершам "Над калыскай" у 1856 годзе ў польскім часопісе "Бібліятэка Варшаўска". У канцы ж гэтага года выйшла і яго першая кніга "Чым хата багата, тым рада", хоць на тытульным лісце і стаіць 1857 год. Паэма "Таміла" пабачыла свет у 1858 годзе. вершаваны памфлет "Выпіў Куба да Якуба" — у 1859-ым.

Канечне ж, свайго роду літаратурным хросным бацькам В. Каратынскага стаў У. Сыракомля, які, прынамсі, так дэкляраваў чытачу яго першую кнігу: "Аўтар абуджае ў нас занадта моцнае спачуванне, каб мы віталі новую з'яву дачаснымі пахваламі. Цярністую дарогу пісьменніка ён выбраў сам — сам сабе няхай будзе абавязаны сваім поспехам..."

Пісаў ён па-польску. Вядомы толькі тры яго беларускамоўныя вершы: "Уставайма, браты!", "Далібог-то, Арцім..." і "Туга па чужой старане". Па-беларуску напісаны "Гутарка старога дзеда" і "Гутарка двух суседзяў", аўтарства якіх прыпісваецца В. Каратынскаму.

Апошнім часам мастакоўская спадчына В. Каратынскага выдавалася двойчы. Асабліва поўна яна прадстаўлена ў аднатомніку "Творы". Гэтую кнігу яшчэ можна набыць у кнігарнях.

І СПАДАРОЖНІКУ — ДЗЯКУЙ!

Па ранейшых звычаях такі саюз у творчай установе лічыўся б праявай сямейнасці або яшчэ больш заганнага "кумаўства" — муж і жонка служаць у адной тэатральнай трупе, абодва да таго ж і правадзейныя члены мастацкага савета. Ну, зразумела, якраз "таму" ёй і даручаюць вядучыя ролі ў рэпертуары, а яго́ныя п'есы "прабіваюцца" на сцэну... Пабочны чалавек падобным меркаваннем верыў, і ці не гэта яшчэ адна прычына, каб ён наогул пра інтэлігентаў легкадумна заўважаў: "Ат, усе яны там — адзін аднаго па-сваяцку валакуць на буксіры ды цягнуць за вушы..."

Не, не было такога. І слынны загадчык літаратурнай часткі і потым дырэктар Другога БДТ (Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа) Іосіф Дорскі ніколі не галасаваў на мастацкім савеце "за", калі рэжысура вылучала яго жонку на ролю Афеліі ў "Гамлеце" ці Марыны ў драме "Вайна вайне" Я.Коласа, Марыі Антонаўны ў "Рэвізоры" або Жаніны ў "Забаўным выпадку" К. Гальдоні. Ён быў сярод тых, хто "ўстрымаўся". І яна, Марыя Бялінская, таксама "ўстрымлівалася" пры вызначэнні лёсу п'ес, сярод аўтараў якіх было пазначана імя "І. Дорскі" — гераічнай драмы "Цэнтральны ход" (1948 г.), камедыі "Алазанская даліна" (1949г.), псіхалагічнай драмы "Шчасце" (1956 г.).

Было ў такіх паводзінах нешта высока этычнае. І натуральнае для іх. На людзях яны кожны паасобку, зусім самастойна сцвярджалі сваё творчае "я" ў мастацтве. Тая школа жыцця, якую яны прайшлі на пачатку сваёй дзейнасці, перакanала іх, Машу Бялінскую і Язэпа Дорскага, што сапраўдная веліч артыста і літаратара грунтуецца на адчуванні і разуменні ўласнай сілы і прызначэння твайго асабістага таленту. Пыха ж і фанфаронства дэманструюць уяўную веліч, калі артыст ці літаратар займае выйгрышную пазіцыю на фоне квёлай здольнасці і абмежаваных магчымасцей у хаўрусе бясталентнай пасрэднасці. Школа тая была напраўду ўплывовай: Марыя Сяргееўна — выхаванка Беларускай драматычнай студыі ў Маскве, яе вядучых педагогаў Валянціна Смышляева і Соф'і Гіяцінтавай, паплечніца пінераў Другога БДТ — Аляксандра Ільінскага, Паўла Малчанава, Міколы Міцкевіча, Любові Мазалеўскай, Цімоха Сяргейчыка, Алены Радзялоўскай... Дорскі рыхтаваўся быць сцэнарыстам у маладым тады беларускім кінематографе і вучыўся на курсах, дзе рэй вялі і задавалі тон Юрый Тарыч, Міхась Чарот, Анатоль Вольны...

Асяроддзе, у якім гартуецца і агранываецца талент, бывае, на ўсё жыццё непарушна вызначае ў чалавеку маральныя прынцыпы, фарміруе духоўнае ўяўленне пра дабро і зло. Калі мы цяпер прыгадваем лепшыя старонкі ў творчай гісторыі коласаўцаў, такія выбітныя спектаклі, як "Разлом", "Гібель эскадры", "Беспасажніца", "Вайна вайне", "У пушчах Палесся", "Мяшчане", "Лес", "Лекар паняволі", "Здані", "Несцерка", "Ягор Булычоў", "Гамлет", дык пасля назвы спектакля адразу ўспамінаем імёны стваральнікаў, рэжысёраў-пастаноўшчыкаў, выканаўцаў галоўных роляў, сцэнографаў.

Якраз сапраўды творчая супольнасць згуртаванасць спрыяла станаўленню і росквіту славутай артыстычнай трупы коласаўцаў. Амаль трыццаць гадоў узначальваў літаратурную частку і дырэктараваў тут Іосіф Львовіч Дорскі. Гэта ён тлумачыў для калег і потым для грамадскасці арганічную мэтазгоднасць тае або іншай п'есы ў рэпертуары на дадзеным этапе творчых пошукаў. Гэта ён арыентаваў адміністрацыю на пэўныя "зоркі" тагачаснай рэжысуры, і на афішы Другога БДТ ззялі імёны, пазначаныя ці не ва ўсіх тэатральных энцыклапедыях свету — Аляксей Дзікі, Канстанцін Зубаў, Валерый і Алена Бебутавы, гэта ён рабіў стаўку на рэжысёраў, якія ў Віцебску стваралі лепшыя спектаклі, — Н. Лойтара, Л. Мазалеўскую, М. Міцкевіча, В. Дарвішава, А. Скібнеўскага...

Самыя шчырыя нашы сімпатыі і павагу абуджае да тэатра ўсё ж не дырэктар — акцёр. І вялікая заслуга М. Бялінскай у яе артыстычных вобразах, лепшыя з якіх засведчылі высокую культуру акцёрскага мастацтва якраз коласаўскай школы, традыцый коласаўцаў. Яна валодала дзівосным умельствам знаходзіць жывыя інтанацыі нават у квяцістай рыторыцы некаторых тэкстаў. Ёй была ўласціва лірычная шчырасць у раскрыцці запаветных жаноцкіх парыванняў і летуценняў. Самыя тонкія псіхалагічныя зрухі ў душы гераіні яна перадавала і пераліўста-сярэбраным голасам, і пластычна зграбным жэстам, і адухоўленай мімікай твару, які, здаралася, набываў іканапісную прыгажосць, а ў абумоўленай сітуацыі мог і змяніцца з дабратлівa дабрадушнага на горкі і з'едлівы, нават на драпежна варожы. Але, у сузор'і сваіх калянжанак — Р. Кашэльнікавай, А. Радзялоўскай, Я. Глебаўскай, А. Лагоўскай — талент М.Бялінскай адметна вылучаўся пэўным жаночым тыпам, маляўнічым характарам жаночай індывідуальнасці. Разам жа яны адпавядалі характару тагачасных ідэйна-эстэтычных норм, калі ад артыста вымагалася спалучаць жывую псіхалогію вобраза з абавязкова выразнай сацыяльнай ацэнкай чалавечай асобы і яе месцам у сацыяльных канфліктах, у класавай барацьбе. Колькі намаганняў аддавалася артыстамі, каб тое спалучэнне выглядала нават гарманічнымі!..

Яны разам пераехалі ў Мінск. Тут І. Дорскі заняў пасаду дырэктара студыі "Беларусьфільм", а Марыя Сяргееўна ўступіла ў артыстычную трупу Купалаўскага тэатра. Да іх пагранічуцца новыя сябры і паплечнікі, у іхным доме збіраліся заўзятыя палемісты-спрачальнікі і творчыя аднадумцы, партнёры па спектаклях і фільмах, маладыя артысты, тэатразнаўцы, пісьменнікі. Рэпутацыю майстра сцэны М. Бялінская пацвярджала, выконваючы ролі ў ансамблі купалаўцаў, — у "Людзях на балоце", "Рудабельскай рэспубліцы", "Без віны вінаватых", "Жаніцьбе Бялугіна", "У мяцеліцу" і іншых спектаклях. А студыя "Беларусьфільм" выпускала на экраны такія кінатворы, як "Трэцяя ракета" паводле В. Быкава, "Першыя выпрабаванні" (другая серыя) паводле Я. Коласа, "Масква — Генуя", "Крыніцы" паводле І. Шамякіна. Яе дырэктар замацоўвае творчыя кадры нядаўна яшчэ "пачаткоўцаў" — А. Забалоцкага, Ю. Марухіна, І. Рамішэўскага, М. Хубава...

Мо невыпадкова цяпер, калі Марыі Бялінскай споўнілася б дзевяноста, а Іосіфу Дорскаму — восемдзесят гадоў, яны паўстаюць у нашай памяці абавязкова акружанымі таленавітымі сучаснікамі. Калегамі, партнёрамі, паслядоўнікамі, вучнямі. Кампанейскі чалавек, Дорскі любіў паўтараць: "Дружба — салодкае віно чалавечага існавання..." Ён ведаў, што высокая мараль і этыка ў мастацтве грунтуецца на дружалюбных, нават на родначасных адносінах у творчым асяроддзі.

Бывае, сёння перачытваеш некалі надта афішныя п'есы або ўспамінаеш вобразы станоўчых герояў на сцэне і душа ад іх адхінае. На ўсё свой час. І наша мастацтва ўдостаць аддавала сіл, каб заслужыць ад начальства пахвалу за партыйнасць у раскрыцці жыццёвых канфліктаў. І ўсё ж мы з удзячнасцю ўспамінаем многае са зробленага ў нашым мастацтве ў тыя часы. Бо артысты і літаратары, музыканты і кінематаграфісты і тады, калі паглыбляліся ў розныя агіткі, у тую ж "Алазанскую даліну" або ў напышліва-веліччныя "Незабыўны 19-ы", сапраўды верылі ў светлыя ідэалы, якія абвяшчала і да якіх нібыта вяла нас адзіная тады і ўсеўладная партыя. Самааддана і шчыра служыла пакаленне М. Бялінскай і І. Дорскага мастацтву, якое і ў ідэалагічным загоне апявала са сцэны і з экрана сапраўдную годнасць чалавека, сумленную працу, братэрскую чуласць людзей, патрыятычную гатоўнасць адстойваць ад чужынцаў родную зямлю, жывую радасць і ахвярнасць жыцця.

Я аднаго разу чуў, як нешта падобнае, толькі іншымі словамі, гаварылі ім, Марыі Сяргееўне і Іосіфу Львовічу, іхнія сябры ў дружалюбным застоллі. Дорскі ўзняўся і з ветлай усмешкай прамовіў у адказ: "Мы з Машай, калі што і робім у мастацтве, дык пераважна як спадарожнікі сапраўды вялікіх талентаў... Як паплечнікі выбітных самародкаў-дыяментаў... І ганарымся, што сябруем з імі..."

І не было ў гэтым тае беспадстаўнай сціпласці. Так яны жылі і так адчувалі сваё прызначэнне, сваё прызванне. Я не магу гаварыць пра іх без пашаны за сумленнае служэнне таму мастацтву, якое наперакор чыноўнаму начальству пашырае свае далягляды і звяртаецца ўсё часцей не адно толькі да арганізаванай публікі, а да народа.

Барыс БУР'ЯН

АКУРАТ год прайшоў па выдрукаванні ў часопісе "Полымя" лістоў Ларысы Геніюш да Максіма Танка. Я ўчытваўся ў іх шматкроць і кожным разам пранікаўся душэўным утрапеннем, адчуваў, як нешта шчымлівае міжволі крадзецца ў сэрца, забірае цябе дарэшты. Ну, не чытаюцца, асабліва зараз, па смерці гэтых вялікіх патрыётаў нашай зямлі, без даўкага камяка ў горле і смугі на вачах радкі накшталт наступных (ліст ад 14. IX. 1967 г.): "Калі Вы будзеце ў больніцы і дазволяць Вас бачыць, я кіну бяліць хату, варыць кампоты і марынаваць грыбы і абавязкова прыеду паглядзець на Вас. Спадзяюся, што Вы будзеце папраўляцца! Вы, калі ласка, зразумейце, што хворае сэрца — гэта не гуз на лобе, а рэч надта паважная!.." І далей: "Проста дрыжу за Вас, бо чую і ведаю, як гэта ўсё паважна! Вас замучылі рознымі справамі, тады, калі для нармальнага чалавека не адужыць было б адной паэзіі Вашага размаху! Як Ваш пульс, харошы сябра М. Танк? Ці заўсягда носіце з сабою "валідол"? Ці кладайцеся ў пару спаць? Ужо год будзя зараз з той пары, калі Вы, як сапраўдны рыцар, гатовыя былі памагчы мне выбіраць моркву..." І яшчэ: "Вецяр калыша маю яблыньку і па-маленьку ўжо страсае лісце, гляджу праз акно на тое месца, дзе Вы стаялі з Алесем Бажко і, здаецца, Вас бачу! Заставайцеся здаровыя, Максім Танк! Вельмі хачу мець пэўнасць, што няма болей небяспекі Вашаму здароўю..." ("Полымя". 1995. N 8).

Варта звярнуць увагу: у гэтых радках далёка не тыя сентыментальна-лёгкаслязлівыя шчырасць і давер, якія выклікаюць звычайную і зразумелую ў такіх выпадках душэўную мілату і толькі.

Ларыса Геніюш і Максім Танк... Каторы час не адпускае пытанне: што яднала гэтых, здавалася б, вельмі розных людзей, якіх напаткаў ледзь не супрацьлеглы лёс, кожны з якіх "прайшоў у жыцці свой складаны шлях"? Насампраўдзе, мяркуйце самі: былы вязень савецкіх папраўча-працоўных лагераў, асоба без грамадзянства, ізаляваная ўладатрымцамі ад актыўнай грамадскай чыннасці апальная паэтэса-"нацыяналістка" і ўганараваны шматлікімі пасадамі, званнямі і прэміямі, член ЦК КПБ, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР і старшыня Вярхоўнага Савета БССР, акадэмік, народны паэт Беларусі...

Ва ўсе часы яны былі душэўна і па-грамадзянску спакроўлены неадцуранствам ад свайго, тых клопатаў, якімі турбоціўся народ, жыла Радзіма. Ідэі патрыятызму, высакароднасці і гуманізму іх бадзёрылі і натхнялі, былі асноватворнымі носьбітамі ўсяго іх зямнога існавання. Як паказваюць дзённікавыя матэрыялы, паэтычныя творы і Л. Геніюш, і М. Танка, толькі ёю, любоўю да Бацькаўшчыны-Беларусі, яны кіраваліся на ўсім шляху ад народзін да таго нялёгкага часу, калі іх скроні дарэшты аснежыла нямоглая старасць і напаткала смерць. Аніколі не мялела ў іх пачуццё высокай духоўнасці, ахвярнага слугавання людскасці, спаконвечным нормам чалавечай маралі і этыкі. Яны абое чым маглі пасаблялі людзям, хоць і ведалі, што на ўсіх наўрад ці спадобіць іх вымогаў, здароўя і моцы.

Л. Геніюш, якой наканавана было пайсці з жыцця на вечаровым прысмерку застойнага часу, не лекатала перад уладатрымцамі і чынавенствам, якога б калібру яны не былі, годна бараніла свае ідэі і перакананні. М. Танк, у адрозненне ад многіх сваіх творчых пабрацімаў, не пудзіўся ўзаемадачыненняў з выдатнай паэткай, таго, што пра іх будуць абазнаныя "палітрукі бальшавіцкай ідэалогіі" (Г. Бураўкін), стасункаваўся з іншымі асобамі, якія выклікалі падазронасць і недавер афіцыйных структур, найперш кампартыйнага "цэнтра мудрасці". Ён хаця і быў непасрэдна падключаны да працэсу кавання кэпээсэсаўска-камуністычнага шчасця, але ў выказванні вернасці ўладам не дужа надрываўся, не гэтулькі паэтызаваў гэты працэс, колькі яго маніфеставаў.

Прапаную ўвазе чытачоў колькі невядомых лістоў Л. Геніюш да М. Танка, у тым ліку і самых апошніх, выяўленых мною ў сямейным архіве народнага паэта.

Мікола МІКУЛІЧ,
кандыдат філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай літаратуры Гродзенскага дзяржуніверсітэта імя Я. Купалы

"ДОБРА, ШТО ВЫ ЁСЦЬ..."

ЛІСТЫ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ ДА МАКСІМА ТАНКА

Зэльва. 20/II.67 г.

Максім Танк!

Вельмі добра, што Вы ёсць на свеце. Я зусім не хвалю Вас, гэта я перабіраю ў думках маё жыццё і жудасна мне ад зла людзкога... Я так баюся, каб Вы не сталіся інакшым! Людзям так трэба ціхай, непрыкметнай і пэўнай, як скала, дабраты. У мяне нейкі голад той дабраты. Смешна, але ў жыцці маім кожны хацеў ад мяне помачы і сілы. Бесканечна. Я крыху змучылася і мне здаецца часам, што Вы — нерэальнасць. Ці Вы мяне разумееце? Муж на дзяжурстве. Позна ўжо і вельмі ціха. "Полымя яшчэ няма ў Зельве. З Вашага ліста дыхнула нейкай палёгкай, што яно выйшла. Мне не верыцца крыху, аж я моўчкі цешуся. Мне хочацца толькі пісаць лепш! Калеснік сказаў некалі, што вершы мае вельмі наіўныя і гэта засела мне ў галаву. Калі вярнуся, дык крыху напішу прозы. Йзноў аб Вас. Я з Вамі гутару як з Міхаськай. Ходзіць тут не аб узроўні гутаркі, але аб яе чысціні, першапачатковай беззаганнасці нейкай. Будзьце заўсягды такі, Максім Танк, я баюся, што прачнуся некалі і Вы станеце такі, як усе людзі... Але не! Мы з Вамі вязьні ў мінулым, якія мелі столькі дзён і начэй, каб пазнаваць, ацэньваць явішчы жыцця і думаць. Я заўсягды сеяла сілу і вытрываласць, барацьбу і змаганне, але вечна жыла ўва мне і гэтая другая душа, не, не слабая, толькі жаночая... Першы раз я на некага апіраюся (акрамя мае веры ў дабро) і вельмі гэта адчуваю. Я толькі не ведаю, ці губляю сваю сілу, ці яе набіраюся. Няхай будзе гэта такі перапынак. Я ж не знаю Вас, Максім Танк, я Вас адчуваю толькі. Лучыць мяне з Вамі супольнасць шляху, на якім Вы вялікая сіла. Я фанатычка крыху і ўсё небеларускае здаецца мне прэсным... Я так рада, што ў нашых хатах век гутарылі па-беларуску і нам з Вамі перадалі свае крыўды, спадзяванні і славу. Цешуся, што Ваш тата ўдома! Ён, напэўна, усьміхаецца! Што будзе, што будзе... Доктар можа наглядаць час ад часу, а нейкая медсястра выконваць яго назначэнні. Час ад часу прыдзецца спускаць вадкасць, даваць глюкозу і інш. Не сумуйце, Максім Танк, я спадзяюся, што Вы яшчэ паспееце ля яго пабыць. Мой муж немагчымы чалавек! Пайшоў на дзяжурства з тэм-пер.! Ён не ляжаў у часе грыпу, гдзе Вы бачылі! А жаўты, а страшны! Непамяркоўны ён чалавек і неразумны... Мне прыкра глядзець на гэта. Ягоная медсястра пайшла ў дэкрэт, ледзве цягне работу. Я гутарыла з жонкаю глаўурача, прасіла, каб даў яму сястру. На кожвен самому нельга! Раблю так усё, каб не ведаў, бо сварыцца надта. Вось для гэтых усіх прычын доўга не змагу пабыць з унукамі. Калі б ведалі, з якім страхам еду! Жаніліся з вялікага кахання, а цяпер хоць ты плач над імі... Сыну таксама патрэбны зразуменне і дабрата, чаго не мае ў сям'і... Маюць усё, што хацелі: мэблі, тэлевізар, халадзільнік, дыплом і г. д., а вось нейкай драбніцы не дагледзелі, а без яе жыць нельга. Калі пішаце пра Пількаўшчыну, дык мне нагадваецца наш хутар: Жлобаўцы. Гэтай назовы няма ўжо... Там былі дрэвы, снягі і вятры. Калі я прыяжджала са школы зімою, то чатыры сабакі з віскатам клалі

мне лапы на плечы і з радасці, не адагнаць было, тата браў на рукі з санак, мама сурова падстаўляла шчаку ў руку для пацалунку, а вочы ей свяціліся шчасцем. Сёстры, брацікі і слугі ўсе віскаталі, а найбольш я сама. Ноччу гудзеў вецер, а ля бацькоў было так бяспечна і цёпла. Яшчэ я замуж не выйшла, то тата браў на рукі з санак і лёгка нёс цераз парог. Я ж была тоненькая і вельмі лісьлівая... Я і сёння люблю аднаселле, куды няма дарогі злым людзям. Мяне лупілі вельмі, але болей любілі, і вось я сплачваю любоў гэту сваёй Беларусі. З суровага жыцця засталося ў памяці цяпло кахання даволі няшчаснай і разрозненай сям'і, відавочна, яно было наймацнейшае... Добра, што кніга пайшла ўжо ў друк! Цікава мне, як зразумее, ці адчуе яе змест мастак? Толькі б не плакатна, не павярхоўна. Мне здаецца часамі, што Вы мой брат і мне так добра гутарыць з Вамі аб усім як з нейкім родным. Дзіўна, але Вас вельмі любіць і мой муж! Ён рэдка каго любіць! Якое будзе тое "Полымя"? Толькі б нешта з тых вершаў засталося хоць у сэрцах людскіх... Так хацелася б... Мы ехалі з Ваўкавыска і здавалася мне, што ад фар аўтобуса:

"Цені вокал ля дрэваў паўзуць,
шротам снег аб камлі цярэбіць,
свішча вецер, як панскі бізун,
па рабрынах пахіленых вербаў..."

Бывайце здаровыя! Перад ад'ездам яшчэ напішу. Заўсягды з пашанаю да Вас

Ларыса ГЕНІЮШ

Зэльва. 24/XII.1981 г.

Шчыра паважаны Максім Танк!

Дзякуй за мілую памяць. Снежанскім марозным днём яна асабліва мяне ўсцешыла. Сардэчна вітаю Вас і ўсю Вашую сямейку з Новым годам і жадаю найлепшага! Радасці жадаю Вам з жыцця, багатага плёну з працы і даўгалецця. Глыбокі вечар. Ля маіх ног маленькі сабака Жук, які вартуе мяне заўсёды. У сэрцы неспакой за сваіх у Польшчы і абсалютны брак вестак ад іх. Ведаю, што непакоіцеся, як жыву і што ем. Дзякуй Вам за гэта, але стол мой заўсёды з хлебам, а дні з людзьмі, хоць часамі балюча адчуваю адзіноту, асабліва духовую. Дзялю з суседзямі, з усімі простымі людзьмі іх буды, інтарэсы...

Як і Вы ўсе, жыву цяпер 90-годдзем М. Багдановіча. Бяда толькі, што капрызныя музы мінаюць цяпер хату маю і маё пяро. Нейкая безперспектыўнасць падзеяў у свеце паралізуе думкі. Моцна Вам зайздрошчу і рада, што Вы ў сям'і, што побач сябры і творчая атмасфера. З радасцю бачу Вас на экране тэлевізара, чытаю Вас ці слухаю пра Вас. Добра, што Вы ёсць. Надта хутка ўцякаюць дні і калі лёс дазволіць мне яшчэ сустрэць Вас на сцежках сваяго жыцця — буду ўдзячная лёсу. Недзе злуецеся на мяне за непаслушнасць, але на ўсё ёсць свае прычыны. Вельмі чакаю на сваю кніжку — "з друкарні пана Марціна Кухты"... Са здароўем сяк-так і каб крыху мацнейшае сэрца, дык было б лягчэй. Але ўсё раблю лёгка сама, і калі б Вы некалі завіталі ў маю хату, дык спяку Вам аладкі.

Ваша заўсёды Ларыса Геніюш

Зэльва. II/VIII. 1982 г.

Шчыра паважаны і дарагі Максім Танк!

Пасылаю Вам сваю маленькую кніжачку і ўсё, што ў ёй. Няхай гэта будзе маею гутаркай з Вамі. Часта думаю пра Вас, але нічога пра Вас не ведаю. Хацелася б пачуць Вашае жывое слова. Не пісала Вам, бо не адказалі Вы на мой ліст і яшчэ таму не пісала, што зноў мне тут да жудасці, да агіды бывае дрэнна. Гэта на месцы, у Зэльве. Толькі што быў сусед лекар, каб баранілася крыху, бо ля маіх кветак ставяць сметнік і ўсё пацячэ ў мой двор, які ляжыць ніжэй. "Развели цветы, а людям жить негде", — такое і падобнае толькі і чую. Не хочацца мне адыходзіць са сваёй хаты. Жыць засталося не шмат. Давялі да адчаю. Цяпер лечаць сэрца. Крыху лепей. Другі год не бачу сына і ўнукаў, а яны сюды аж рвуцца, бо і дапамагчы трэба хворай бабусі і адведаць дзедаву магілку. Усё нейк сумна і Вы мне даруйце, што нічым Вас не пацешыла. Як маецеся Вы? Як Любоў Андрэеўна, дзеці і ўнукі? Тыя цукеркі былі найлепшымі, якія толькі хто мне падараваў! Дзякуй Вам не за іх, але што Вы пра мяне ўспомнілі. Калі гляджу тут навокал, дык хочацца... часам уцякаць, але так нельга нам, салаўям беларускай дубравы. Дзякуй Вам за ўсё, Максім Танк.

Ваша Ларыса Геніюш.

Зэльва. 9/IX. 1982 г.

Шчырапаважаны і дарагі Максім Танк!

Ліст Ваш падняў мяне з ложка. Здавалася мне, што болей не ўстану. Уколы... не дзейнічаюць. Ціск 100 на 60, страшэнна нізкі. Выглядаю як труп. Вельмі прашу Вас маю скромную маёмасць, галоўнае: кніжкі, лісты, фатаграфіі і памяткі аддаць маім дарагім унукам. Чуюся дрэнна як ніколі. Баюся, што гэта не толькі "стэнакардзія", як кажуць лекары. Дзякуй Вам вялікі за добрыя словы ў адрас маёй кніжкі. Яшчэ адна просьба да Вас, за якую даруйце. Скромны і ціхі мясцовы святар жыве абы гдзе. Прапісаны ў мяне. Сям'я нігдзе не прапісана. Побач храма пастроены царкоўны дом. Людзі ўжо звярталіся да пракурора Магільніцкага

(балаціраваўся ў Зэльве). Прызналі, каб аддаць гэты дом (з цэркваю гэта адно цэлае) святару. Ён вялікі. У адной палове жыве нейкая буфетчыца, у другой, мусіць, трэцяя ці чацвёртая ўжо нелегальная жонка памершага летась старога святара... Усякі загад з гары разбіваецца аб зэльвенскае начальства. Між намі кажучы, усё тут моцна закуплена. Калі Вы хоць крыху зможаце пагаварыць з прак. Магільніцкім, дык ласкава зрабеце гэта. Я бачыла, як святар плакаў, так нізка і моцна тут над ім здзекуюцца. Я ў гэтыя справы не мяшаюся, але сёння я прашу Вас дапамагчы. Няхай зэльвенцам, ціхім бабулям з сяла хоць нейкая памятка па мне застанецца. Я не звяртаю ўжо ўвагі на хату, на панадворак з іхнімі стройкамі. Хачу толькі памерці пры ўнуках і не ў Зэльве, гдзе жывуць простыя, харошыя людзі і вось злое "начальства"... Святар цяпер не бывае ў мяне, але аднойчы казаў мне: "Наколькі вас любяць людзі, настолькі вас ненавідзіць начальства"... Жыццё апошніх гадоў было для мяне мукаю. Мне асабіста не памагайце. Жыць мне ўжо цяжка і надаела. Прытым баюся, каб Вы сабе не пашкодзілі мне памагаючы. Жывіце доўга і шчасліва, дарагі Максім Танк. Рада, што мілая Любоў Андрэеўна, Вашыя дзеці і ўнукі пры Вас. Крыху сумую, што Вам ужо 70 г. Выглядаеце, выступаеце, пішаце і працуеце яшчэ як малады. Добра так! Абое мы моцна любім нашую Беларусь, для яе толькі фактычна жывём. Няхай нашая спадчына Ёй застанецца. Я маю ўсё, Максім Танк. Маю што есці і што апрануць, але адчуваю, што з апошніх "удараў" ужо мне не ачуняць... Не пераношу — зла, нізасці, хамства і безчалавечнасці! І Вы гэта ведаеце. Нашае ЦК на вышыні, а вось падобныя "самаўправы" прыносяць толькі ганьбу гэтай дзяржаве, а шкада, бо тут зроблена і многа патрэбнага. Заставайцеся здароў, дарагі Максім Танк (які падымае на ногі цяжка хворых...). Шчыра вітайце ўсю сямейку сваю.

Ваша заўсёды Ларыса Геніюш

Публікацыя Міколы МІКУЛІЧА

ПАДТРЫМАНЫ СЫРАКОМЛЕМ

У жніўні спаўняецца 165 гадоў з дня нараджэння Вінцэся Каратынскага. Дакладная дата яго з'яўлення на свет, на жаль, невядома, таму звычайна называюць сярэдзіну месяца, 15 жніўня. Нарадзіўся ж ён у вёсцы Селішчы колішняга Навагрудскага павета (цяпер гэта Карэліцкі раён). Першапачатковую адукацыю атрымаў без школы: здатнаму да ведаў хлопчыку ўрокі даваў мясцовы арганіст. Відаць, Вінцэсь быў выдатным вучнем, бо ў хуткім часе сам навучыў чытаць і пісаць і сваіх малодшых братоў. Пра педагагічныя здольнасці В. Каратынскага пайшла пагалоска ў ваколіцах і яго пачалі запрашаць вучыць іншых дзяцей. А яшчэ Вінцэсь праявіў цікавасць да паэзіі, спрабаваў сам пісаць вершы.

Хто ведае, як бы склаўся надалей яго лёс, калі б не сустрэўся ён з колішнім уніяцкім святаром Давідовічам, асабіста знаёмым з У. Сыракомлем. А ў выніку ў 1850 годзе В. Каратынскі апынуўся ў Сыракомлевым Залучы, стаў памочнікам сакратара "вясковага лірніка". Не развіталіся яны і пасля пераезду У. Сыракомлі ў Вільню — В. Каратынскі, вырашыўшы ў Залучы сякія-такія гаспадарскія справы, падаўся ўслед за гаспадаром.

Упершыню В. Каратынскі выступіў з вершам "Над калыскай" у 1856 годзе ў польскім часопісе "Бібліятэка Варшаўска". У канцы ж гэтага года выйшла і яго першая кніга "Чым хата багата, тым рада", хоць на тытульным лісце і стаіць 1857 год. Паэма "Таміла" пабачыла свет у 1858 годзе, вершаваны памфлет "Выпіў Куба да Якуба" — у 1859-ым.

Канечне ж, свайго роду літаратурным хросным бацькам В. Каратынскага стаў У. Сыракомля, які, прынамсі, так дэклараваў чытачу яго першую кнігу: "Аўтар абуджае ў нас занадта моцнае спачуванне, каб мы віталі новую з'яву дачасным пахваламі. Цярністую дарогу пісьменніка ён выбраў сам — сам сабе няхай будзе абавязаны сваім поспехам..."

Жывучы ў Варшаве, В. Каратынскі напісаў многія артыкулы пра беларускія гарады ва ўсеагульную польскую энцыклапедыю, а таксама шэраг нарысаў, героямі якіх сталі Саламон Рысінскі, Канстанцін Тышкевіч, Рамуальд Зянькевіч, Яўстах Тышкевіч, Юзаф Ігнат Крашэўскі і іншыя. Быў завершаны ім і краязнаўчы нарыс "Карціны з берагоў Нёмана" — усхваляваная гаворка пра мясціны, блізкія і дарагія з маленства. Паставіў апошнюю кропку В. Каратынскі і ў "Дадатку да біяграфіі Адама Міцкевіча".

Пісаў ён па-польску. Вядомы толькі тры яго беларускамоўныя вершы: "Уставайма, братцы!", "Далібог-то, Арцім..." і "Туга па чужой старане". Па-беларуску напісаны "Гутарка старога дзеда" і "Гутарка двух суседзяў", аўтарства якіх прыпісваецца В. Каратынскаму.

Апошнім часам мастакоўская спадчына В. Каратынскага выдавалася двойчы. Асабліва поўна яна прадстаўлена ў аднатомніку "Творы", што ў 1994 годзе пабачыў свет у серыі "Спадчына", якую выпускае выдавецтва "Мастацкая літаратура". Гэтую кнігу яшчэ можна набыць у кнігарнях.

ПАЯДНАЎ ЛЁС З "ДРУЖБОЙ НАРОДОВ"

Больш за дваццаць гадоў на пасадзе галоўнага рэдактара колішняга ўсесаюзнага часопіса "Дружба народов" працаваў Сяргей Баруздін. Сяргей Аляксеевіч шмат зрабіў, каб на старонках гэтага аўтарытэтнага выдання была прадстаўлена і беларуская літаратура. А любоў да нашай зямлі ў С. Баруздіна была даўняй. З асобнымі сваімі творамі яшчэ да вайны ён выступіў у газеце "Піянер Беларусі". Не абмінуў С. Баруздін у сваіх кнігах і беларускую тэму. Напрыклад, у аповесці "Лістапад" (1982) ён расказвае пра барацьбу беларускіх партызан з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Сяргей Аляксеевіч напісаў шэраг артыкулаў, прысвечаных сучаснай беларускай літаратуры, творчасці Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, І. Мележа, М. Танка, А. Адамовіча, І. Чыгрынава, В. Быкава, І. Шамякіна і іншых пісьменнікаў. Творы С. Баруздіна неаднаразова друкаваліся ў перакладзе на беларускую мову. Выйшлі па-беларуску і дзве яго кнігі — "Месяц і сонца" (1972) у перакладзе Арк. Марціновіча і "Країна, дзе мы жывем" (1977) у перакладзе Е. Лось. Сяргею Алксеевічу было б 75... На жаль, у 1991 годзе ён пайшоў з жыцця...

ГЕНІЙ НА СЛУЖБЕ ЭПОХІ

Дасылаю вам яшчэ адзін артыкул на "жывапісную" тэму — эсэ паводле творчасці Сальвадора Далі. Чаму менавіта Далі? Не толькі таму, што модна, а найперш таму, што блізка асабіста для мяне і паказальна для разгляду тэмы "мастак і камерцыя", "культура ў сучасным грамадстве". Праекцыя заходніх узораў на беларускую рэчаіснасць не вельмі пераканаўчая, але пэўная карысць, думаю, ад такіх калямастацкіх разваг можа быць. Наша мастацтва, пазбаўленае старых ідэалагічных падпор і арыенціраў, а разам з імі і матэрыяльных падмуркаў, завісла ў паветры, не ведаючы, куды ляцець далей. У такой сітуацыі пошук новых канцэпцый і прыярытэтаў — справа жыццёва неабходная, а вопыт Сальвадора Далі ў гэтым сэнсе — адзін з цікавейшых...

Час — грошы! Гэта, бадай, адна з самых ёмкіх формул XX стагоддзя, фатальнасць якой у апошнія гады ўцямілі і на прасторах былой краіны "пазачасовасці" і "безграшоўя". За яе вонкавай прастатой хаваюцца вялікія сэнсавыя глыбіні. Бо грошы ўжо не проста "тавар", а эквівалент поспеху, дасягнутай мэты, прагрэсу асобы і цывілізацыі. Час — не пусты адрэзак марнага існавання, а напоўнены ліхаманкавым дзеяннем, рухам, новымі здабыткамі прамежак між тым, што ўжо ёсць, і тым, чаго пакуль няма. Ён становіцца матэрыяльным, відавочным, загрувашчаным рэчамі ці другімі скарбамі, а таму самадастатковым і нават першасным сяродіншых каштоўнасцяў. Час — грошы! Такая безаглядная вера ў час (які і ў грошы) ёсць не столькі прыкмета эпохі меркантылізму, колькі вынік абагаўлення прагрэсу, той еўрапейскай традыцыі рацыянальнага, быццам бы мэтанакіраванага развіцця. Але мэта ўяўная і мэта дасягнутая — не адно і тое ж, бо між імі ляжыць непрадказальны і невымерны шлях, імя якому — чалавек. Вось адным з такіх шляхоў — яркім, займальным і заканамерным — стаў мастак Сальвадор Далі.

Яго геніяльнасць, на маю думку, найперш у надзвычайнай адпаведнасці свайму часу, заглыбленасці ў сваё супярэчлівае і бурнае стагоддзе. Ён адзін з вялікіх стваральнікаў новай эпохі і яе нястомны, узорны слуга. Прынята лічыць, што Далі служыў толькі сабе, сваёй Музе і кашальку, але якраз эгацэнтрызм, паранаільнае славалюбства і самазаглыбленне сталі адметнай рысай XX стагоддзя. Нельга ўявіць сабе прабацьку сюррэалізму І. Босха, які званочкамі прываблівае ўвагу да сваёй асобы на вуліцах горада, бо мэта яго нага мастацтва (і жыцця) была адваротнай: прыгнуць, прынізіць чалавека долу, даказаць брыдкасць і недасканаласць людзей, немагчымасць вырвацца з кола грэхападзення. І хоць у гэтай справе ён выявіў немалы талент і прыхадзілівасць, а ў стварэнні пачварнага пантэону перайўзышоў нават прыроду (а ўрэшце і Бога, які недаўмееў нарабіць такіх істот), але ўсё ж застаўся сціплым грэшнікам, адным з многіх мастакоў свайго часу. Далі ж стаў прыкладам цынічнага прагматызму і творчага поспеху, камерцыйнага разліку і мастацкай інтуіцыі, класічным узорам эпатажу і самарэкламы, гэтага вынаходніцтва нашага стагоддзя. І ў гэтай парадаксальнай сумесі несумяшчальнага таксама хаваюцца вытокі яго геніяльнасці.

Адной з важнейшых для Далі і для нашага часу была тэма Бога і чалавека. Калі Бога няма, то яго месца займае чалавек. Сацыяльна-палітычныя вынікі такой метамарфозы добра вядомыя, і Далі ў пэўнай ступені праілюстраваў іх сваёй творчасцю. І не толькі праілюстраваў. З дзяцінства апантаны думкай аб уласнай выключнасці, амаль богаабранасці, ён сцвярджаў яе ўсім сваім жыццём. Я — геній, я — творца, я — бог (хай і ў мастацтве), якому падуладна рушыць і будаваць, ствараць свой непаўторны, непрадказальны свет. Развальваюцца антычныя скульптуры, асыпаюцца карціны старых майстроў, бурацца гарады, аплываюць кантыненты, распаўзаецца тканка цывілізацыі і рэчыва зямлі, нараджаецца прывід незнаёмага, пачварнага свету. Другая рэчаіснасць, прырода, перароблена чалавекам у нешта іншае, пакуль не асэнсаванае і не зразумелае. Адсюль фантастычныя гуманоідныя механізмы і антрапагенныя пейзажы, парадаксальныя псіхафізічныя з'явы і рэчывы з незвычайнымі якасцямі. "Апакаліпсіс" і "новае царства" ці, дакладней, ягоны мастацкі фантом. Хрысціянскі рацыяналізм доўга ішоў да мэты, якая ўрэшце знікла, згубілася, растала пры набліжэнні і раптам зноў набыла пэўныя абрысы дзякуючы ірацыянальнаму таленту вялікага каталонца. І таленту не толькі ірацыянальнаму, прарочаму, але і будзённаму, рамесніцкаму.

С. Далі сваёй творчасцю, бадай, першым распрацаваў і сцвярджаў адразу тры ўзроўні культуры нашага стагоддзя — авангард, акадэмізм і кіч. З'ява сама па сабе рэдкая, калі не сказаць фенаменальная. Яго авангард — гэта новыя тэмы і нетрадыцыйнае бачанне старых, актыўнае выкарыстанне ўласнай падсвядомасці і дасягненняў оптыкі, фатаграфіі. Жывапісная тэхніцы і "гладкапісу" Далі, ягонай стылістычнай дасканаласці і жанравай усёеднасці можа пазайздросціць самы вышкталцоны "акадэмік". Калі тое, аб чым ён "піша", можа застацца за сямю пячаткамі і для спецыялістаў, то "мова", якой ён карыстаецца, зразумела любому. За знешняй прастатой яе, праўда,

ЧОРНЫ ГРАД

(Праця г. Пачатак на стар. 9)

А потым прыехаў малодшы сын-дацэнт. Улетку прымаў экзамены ў студэнтаў, потым у абітурыентаў, раней выбраўца да бацькоў не выпадала. Сын Віктар хоць і малодшы, а быў амаль на галаву вышэй старэйшага, і ў плячах шырэйшы. Асілак, да таго ж светлую галаву мае. Пра яго часта пішуць у газетах, па радыё перадаюць — бацькам гэта нібы мёдам па душы. Прывёз сын паўтузіна пляшак чырвонага віна і столькі ж мінералкі. Пілі віно тры разы ў дзень. Нават Еўдакія прыахвоцілася. Пасля шклянкі віна маладзела, вочы весялей глядзелі на свет, з любасцю пазіралі на сына, на мужа. Яна зусім не скардзілася на сваю хваробу, часам гаварыла, што чуецца лепей, чымся раней. Хацелася верыць Юркевічу, што так яно і ёсць, і ў той жа час чарвяк сумнення тачыў яго, бо ведаў жончын характар: цярпець, не жаліцца, асабліва цяпер, калі такая навала звалілася на ўсю Вішнёўку.

А яшчэ сын прывёз дазіметр — невялічкі карабок, трохі большы за слухавы апарат, які насіў у кішэні глухаваты сусед Ахрэм. Хадзілі, мералі. Пакладзе сын карабок на зямлю, на шкале замільгаюць лічбы. Уразіла, што ў заходнім канцы вёсцы аж пад сорак кюры, а праз кіламетр з гакам на ўсход і дваццаці няма. І каля Бесядзі тое самае — нейкімі плямамі, нябачнымі ранамі ўкрыла зямлю радыяцыя. Чаму такая стракатасць? Расказаў Віктар пра чорны град.

— Адзін прафесар на сакрэце сказаў... Брат ягоны — генерал. Яму можна верыць. Дык вось, гаварыў прафесар, што ваенныя лётчыкі асадзілі над Прыбеседдзем радыеактыўную хмару. Распылялі ёдзістае серабро. Паветра ахаладжвалася, вільгаць кандэнсавалася. Тады ідзе дождж з градам. Так зрабілі акно добрага надвор'я, калі ў Маскве былі Алімпійскія гульні, — апавядаў Віктар.

Юркевіч зразумеў, што між начнымі палётамі самалётаў над Бесяддзю і чорным градам, мабыць, ёсць сувязь.

— А тую хмару вецер гнаў на Маскву... На Расію.

— Як і ў вайну з немцамі, Беларусь закрыла сабою ўсходнюю суседку. Мала таго, што ўсе войны каціліся праз Беларусь, дык і чарнобыльская навала перш за ўсё накрыла нас, — са скрухаю прамовіў бацька.

За тое лета Юркевіч неяк адразу пастарэў, пачалі балець ногі. Гэткі лёгкі на хаду, жвавы, поркі, ён пад канец дня ледзьве хадзіў. Упершыню адчуў моцную слабасць ячшэ вясною. Скарадзіў бульбу, поле не дужа вялікае, мо сотак на дваццаць, а так змарыўся, што хоць садзіся на барану і хай конь цягне. Некалькі разоў перадыхаў, ледзь прыплёўся дамоў. У роце было горка і суха, ногі падгіналіся, быццам ватныя. Ігнатаўна перапалохалася, зірнуўшы на мужа.

— Нешта я саўсім падбіўся. Дай чаго выпіць.

— Можа, сыраквашы? Во, халодненькая. Ці малака выпі.

— Не, лепей малака ад шалёнай кароўкі...

Настаўнік Юркевіч не ганяўся за чаркай, ніколі не перапіваў, а тут яму захацелася напіцца, гэтак скруха і стома адолелі яго. Кульнуў некалькі чарак і заваліўся спаць. Уранні схадзіў на Бесядзь, акунуўся, адчуў бадзёрасць. "Не, праклятыя радыенукліды! Буду жыць. Гэтак лёгка я не здамся", — прашаптаў, нібы пакляўся.

Перазімавалі Юркевічы, перазімавала Вішнёўка. Першы страх прайшоў, але цяпер і тэлебачанне, і радыё, і газеты нібы згаварыліся, ці кампенсавалі сваё маўчанне на пачатку бяды — пісалі, крычалі, пужалі радыяцыяй. А вяскоўцы памалу абвыкліся, атрымлівалі па тры чырвонцы "грабавых", мужчыны тут жа неслі іх у краму — пілі гарэлку, ачышчаліся ад радыяцыі.

Вішнёўцы зноў пасеялі агароды, пасадзілі бульбу. Ніхто нават з дзецьмі нікуды не паехаў. Да вёскі праклалі асфальт, вуліцу таксама заасфальтавалі, правялі водаправод, над студнямі парабілі дашчатыя стрэшкі. Вішнёўцаў вазілі на аўтобусах у раён, мералі ў каго колькі "бэраў". А колькі іх сапраўды, нікому не казалі. Ад цікаўных адбіваліся дзяжурнай фразай: "Всё в пределах нормы". А якія тыя "пределы", ніхто не ведаў.

— Здаецца, і слова прыгожае: радыяцыя... Блізкае да радасці, — неяк задумліва прамовіла Ігнатаўна. — А такое слова жахлівае. Гэткі нябачны бязлітасны вораг...

Прамінула і другая зіма, і трэцяя. І тады загаварылі пра адсяленне, пра тое, што для вішнёўцаў будуецца пасёлак недалёка ад райцэнтра. Хто хоча выехаць самастойна, можа атрымаць грошы за свае пабудовы.

Ох, як не хацелася Юркевічу пакідаць родныя мясціны! Цішком плакала Ігнатаўна, угаворвала мужа:

— Паедзем да Віктара ў Мінск. Цеснавата будзе — пацерпім. Ці многа нам з табой трэба? Цяжка тут гаспадарыць. Ты ж летась адзін бульбу капаў. Я ўжо слабая памочніца. У новым пасёлку нам не жыць. Бліжэй да дзяцей трэба...

Андрэй клікаў у Маскву. Вырашылі падавацца ў Мінск. Атрымалі Юркевічы за ўсе пабудовы трынаццаць з паловай тысяч рублёў. Суседзі пазайздросцілі. Стары Ахрэм зазначыў: "Ого, еткая ціжба грошай! "Вольгу" можна адхапіць". А сын Віктар параіў:

— Бацька пакладзі грошы на кніжку. Пакуль пажывяце ў мяне. Потым атрымаеце нейкі катух. Спатрэбіцца капейчына на мэблю.

Так і зрабілі. Праз год атрымаў Сяргей Юркевіч аднапакаёўку паблізу сынавай кватэры. Віктар і Андрэй дамамаглі абжыцца, звіць новае гняздо. Грошы, атрыманыя за хату, засталіся нечапанымі.

Пражылі Юркевічы ў новай кватэры шэсць гадоў. У першыя месяцы гарадскога жыцця любілі хадзіць па магазінах, абышлі ўсе музеі, тэатры. Ездзілі на трамваі, на тралейбусе ва ўсе канцы горада. Асабліва ўпадабалі былыя вішнёўцы мінскае метро. Сяргей Аляксеевіч паблажліва ўсміхаўся, гледзячы, як асцерагаецца ступіць на эскалатар Ігнатаўна. Яны выходзілі на кожнай станцыі, нетаропка аглядалі яе, садзіліся ў электрапоезд, ехалі далей.

— Ах якая любата! Ні табе дождж, ні снег. Кінуў пятачок і паехаў, — дзівавалася жонка. — От гэтаму чалавеку, які прыдумаў метро, варта прысудзіць Нобелеўскую прэмію... Тут, пад зямлёй, хоць пачуеш родную мову. Дажылася сталіца Беларусі...

Ішоў час. Юркевічы ўсё радзей выбіраліся ў горад. Гастраном, Камароўскі рынак, аптэка — звычайны іх маршрут, ды і то на рынак ездзіў муж адзін, Ігнатаўна ўсё часцей кволілася: грудная жаба пачала яе ціснуць зноў. Сумавала Ігнатаўна па роднай вёсцы, то снілася, што доіць карову, то пляце вянок цыбулі. Не магла яна прывыкнуць да чатырох сцен, да канапы і тэлевізара. Каб магла, птушкаю паляцела б у Вішнёўку.

Балюча ўдарыла па сэрцы дэнамінацыя. У адзін дзень схуднелі грошы ў дзесяць разоў.

— Помніш, як Ахрэма завідкі бралі? "Волгу" можна адхапіць. А цяпер бохана хлеба за тыя тысячы не купіш. Берaглі на хаўтуры. І няма іх, — уздыхнула Ігнатаўна.

— А колькі ты поту праліў, махаючы тапаром...

— Ну што тут зробіш? Ці ж толькі нас гэта закранула? Усім так, — супакойваў Сяргей.

Еўдакія Ігнатаўна ўсё часцей гаварыла пра пахаванне, пра смерць. Яна пачала

хаваецца тытанічная праца і сапраўды акадэмічнае майстэрства. Але не толькі гэта.

Сальвадора Далі можна лічыць адным з пачынальнікаў такой культурнай з'явы, як кіч. Навязлівая яркасць і тыражуемасць вобразаў, прастата і даступнасць выяўленчых сродкаў, забаўляльная навізна і прывабная "моднасць", арыентаванасць на шырокае кола малападрыхтаваных спажыўцоў — усе гэтыя якасці знайшлі пэўнае ўвасабленне ў яго творчасці. Нягледзячы на свой суперіндывідуалізм, апалітычнасць і знешнюю незалежнасць, ён быў сацыяльна ангажаваным мастаком, які не толькі жыва рэагаваў на грамадскія катаклізмы эпохі, але і таленавіта выкарыстоўваў кан'юнктуру рынку. Яркі прыклад таму і супрацоўніцтва з віднымі мадэльерамі ды парфумернымі фірмамі. Зрэшты, хоць вялікі каталонец і лічыў свае камерцыйныя схільнасці спадчынай продкаў — фінікійскіх гандляроў, рэалізавацца ў мастацкай сферы яны маглі толькі ў наш час, калі мастацтва стала таварам масавага ўжытку — падставай для добрай камерцыі. Спасціжэнне тэхналогіі кіча і яе разумнае выкарыстанне ў сваіх мэтах даволі прывабная, але не галоўная грань творчасці Далі.

Ягоны стыль і метад можна вызначыць і больш "літаратурна" — як постмадэрнізм. Пры жаданні ў яго творчасці можна знайсці ледзь не ўсе постмадэрновыя рысы: цытатнасць, сумесь жанраў, дэідэаланізацыю, фантазію, алагічнасць, незаконча насць і г. д. Бадай, толькі залішні сур'ёз і адсутнасць іроніі ды фанатычная апантанасць паранайяльнай сімволікай не адпавядае канонам постмадэрну. І ўвогуле мастацтва Далі мае асноўны напрамак, свой стрыжань — плынь фантастычных падсвядомых вобразаў. Стрыжань той, праўда, не вельмі надзейны, бо любая сімвалізацыя вельмі лёгка можа ператварыцца ў штучны набор мёртвых вобразаў. Аднак мастацкі густ, інтуіцыя і майстэрства Далі ствараюць жывое дзеянне, спакуслівы тэатр дзівосаў, дзе рэальныя і фантастычныя героі зачароўваюць гледача, прымушаючы ўключыцца ў разглядванне і разгадванне аўтарскіх тайн. Рэчы і людзі, фантомы і пейзажы ўспрымаюцца нязмушана і натуральна, нягледзячы на сваю ірэальнасць, бо злучаны ўнутранай сувяззю, адшуканай і выпакутаванай аўтарам у лабірынтах уласнай душы.

У рэшце рэшт, ад мастацтва Далі застаецца ўражанне нейкай няяснай ідэі, якую сам аўтар так і не здолеў выразна акрэсліць, нягледзячы на рэкламныя маніфестацыі і літаратурныя опусы. Прычым ідэя гэтая палягае, на маю думку, за межамі асобы мастака ды інтымных перажыванняў, сягаючы ў гістарычныя і метафізічныя глыбіні бытавання. Далі не проста "ілюстратар" псіхааналізу ці экзістэнцыялізму, але іхні (і не толькі іхні) "сааўтар" і "прататып". Яго можна прыкладаць да розных інтэлектуальных духоўных ці сацыяльных з'яў XX ст., і амаль усюды ён будзе "да месца". Універсальнасць — адна з галоўных патрэб сучаснасці, а уніфікабельнасць Далі — небеспаспяховая спроба ўвасобіць яе мастацкімі сродкамі. Такім чынам, яго творчасць з'яўляецца яскравым прыкладам нацыянальнага і глабальнага, эгаістычнага і грамадскага, станоўчага і адмоўнага служэння.

Няўдзячная справа — параўноўваць таленты і эпохі, аднак нельга ўтрымацца, каб зноў не згадаць Іераніма Босха. Паралелі тут відавочныя: канец сярэднявечча і панаванне схаластыкі і канец эпохі індустрыялізацыі і рацыяналізму. Кожны з двух вялікіх мастакоў па-свойму падвёў ім рахунак і паспрабаваў зазірнуць у будучыню. Заўважым, што каталонец зрабіў гэта больш свядома і мэтанакіравана, спарадзіўшы тым самым цэлую плынь апафеозна-"эпахальнага" мастацтва, якое скацілася ўрэшце да партрэтнага калажа і кан'юнктурна-палітычных карцінак. Прагнозы Босха былі, бадай, больш песімістычнымі, хаця і Далі не прадбачыць райскага жыцця. Аднак нідэрландзец шчыра верыў у нябеснае выратаванне і як сапраўдны вернік праз усе жахі і бруд сцвярджаў рэлігійны аптымізм. Далі ж як хрысціянін, "сапсаваны" навейшым часам і ўплывам іншых цывілізацый, не мае ні рэлігійнага, ні якога іншага аптымізму, акрамя ўпэўненасці ў сабе, амаль містычнай веры ў сваё прызначэнне. Гэтая індывідуальная "вера" не абяцае выратавання і вечных пакут, але дае кволую надзею тым, хто верыць у сябе, на творчую працу і плённае жыццё, на свой шлях да сваёй зоркі, імя якой — "мая недасяжная мэта".

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

Сустрэчы

БАГАТАЯ НА ТАЛЕНТЫ...

За Глускам, у глухіх барах,
Яшчэ блукае рэха...

Гэта радкі з верша Сяргея Грахоўскага, якія змешчаны ў зборніку "З надзеяй, верай і любоўю", дзе прадстаўлена паэтычная Глушчына. Душу чалавека заўсёды жывіць памяць пра "малую радзіму", пра мясціны, у якіх прайшло дзяцінства, юнацтва... Таму нярэдкая з'ява — аб'яднанні творцаў-землякоў, выданні, дзе прадстаўлены людзі, якімі славіцца тая ці іншая мясцовасць... І, можа быць, гэта ёсць гарантыя захавання нацыянальнай культуры — у мястэчках і вёсках, так званай правінцыі, заўсёды знойдуцца энтузіясты-краязнаўцы, што зацікавяцца гісторыяй сваёй зямлі, будуць ганарыцца славутымі землякамі, прапагандаваць іх творчасць...

"Багатая на таленты N-ская зямля" — з такой формулы можна пачаць аповед пра любую мясціну Беларусі. Глуская зямля, Глушчына — не выключэнне. 2 жніўня Глуск прымаў гасцей. Для свята было некалькі нагодаў, а галоўнае — прэзентацыя ўжо згаданага зборніка "З надзеяй, верай і любоўю" і кніжкі пра славутых людзей Глушчыны "Людзі, час, жыццё". Аўтар апошняй — рэдактар Глускай раённай газеты Навум Сандамірскі, які нарадзіўся, дарэчы, у Алтайскім краі, але Беларусь, Глушчына зрабілася яго сапраўднай радзімай.

Сярод аўтараў, прадстаўленых у паэтычным зборніку "З надзеяй, верай і любоўю" — Альгерд Абуховіч, адзін з пачынальнікаў беларускай літаратуры, Янка Бобрык, Сяргей Грахоўскі, Аркадзь Марціновіч, Навум Сандамірскі, Люба Ляпко, Надзея Прыгара, зусім маладыя паэты Анюта Дубовік, Вольга Круглова. Што тычыцца кніжкі "Людзі, час, жыццё", напісана яна вельмі шчыра, чалавекам зацікаўленым, неабыякавым, і расказвае пра такіх асоб, як графік XVII—XVIII стст. Аляксандр Тарасевіч, граф Абуховіч-Бандынэлі і многіх іншых — асоб ужо гістарычных і нашых сучаснікаў. Абедзве кніжкі выдадзены аддзела культуры Глускага райвыканкама.

На сустрэчу-прэзентацыю на сваю "малую радзіму" з'ехаліся паэт Сяргей Грахоўскі, мастак, прафесар Варшаўскай акадэміі мастацтваў Вячаслаў Захарынскі, загадчык кафедры хірургіі медінстытута, вядучы хірург 5-й клінічнай бальніцы Мінска Леанід Арцішэўскі, "беларускі Архімед", славуты вынаходнік Мікалай Пігулеўскі, загадчык аддзялення кардыялагічнага цэнтра 4-й клінічнай бальніцы Барыс Туміловіч, кампазітар Валерый Іваноў... Дарэчы, высвятліліся і яшчэ дзве нагоды для ўрачыстасцяў — мастаку Івану Пятровічу Булгакаву была ўручана Ганаровая грамата Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, а Сяргею Іванавічу Грахоўскаму — пасведчанне ганаровага грамадзяніна горада Глуска. У свяце ўдзельнічалі і тыя, хто яго зладзіў — мясцовыя ўлады на чале са старшынёй райвыканкама Магілёўскай вобласці Віктарам Уладзіміравічам Шчэцькам. Заўсёды прыемна, калі ўлады цікавяцца мясцовым культурным жыццём, знаходзяць час і сродкі на такія бясспрэчна неабходныя, запамінальныя ўрачыстасці. Думаецца, у свядомасці новага пакалення глушчан, што цяпер толькі падрастае, будзе і гонар роднай зямлёй, і імкненне ствараць яе славу. Раней гэта называлася "патрыятычнае выхаванне". Хаця і цяпер, напэўна, сэнс і значэнне гэтых слоў не змяніліся. І кожны народжаны на нашай зямлі зможа паўтарыць услед за паэтам:

...А ўсё ж лячу к свайму гнязду,
К свайму адзінаму пачатку.

Н. К.

рэзка худзець. Віктар адвёз яе на сваёй машыне ў Бараўляны. Да ўсіх іншых хвароб далучыўся кляшнясты вусач — рак. Рабіць аперацыю ўжо было позна. "Чалавек адзін раз нараджаецца. І адзін раз памірае", — ціхім, але цвёрдым голасам прамовіла Ігнатаўна, калі вярнуліся дамоў.

Хварэла яна нядоўга, нібы свечка згасла на руках мужа. Вось тады, быццам мядзведзь, навалілася на Юркевіча адзінота. І ўдзень адзін, і ноччу адзін. Сын званіў амаль штодня, унукі прыходзілі. Суседкі, а сярод іх меліся адзінокія кабеты, пасля хаўтур заглядвалі часта. Яны памаглі нагатаваць стравы і накрыць жалобны стол. Памянулі Ігнатаўну на дзевяты дзень, потым на саракавы. Выпіць любілі суседкі, асабліва на дурніцу, ці, як гаварылі самі, — на халяву. Але запасы пенсіянера-ўдаўца не бяздонныя. Перастаў ён частаваць іх віном, і суседкі пачалі заходзіць радзей. Некаторыя гатовы былі і жыць з ім, але Юркевіч не паддаўся спакусе. Адна з суседак пазнаёміла са сваёй сяброўкай Марыяй. "Жанчына хоць куды. Сімпатычная, акуратная. Працуе ў аптэцы. Мае пенсію. Вам, Аляксеевіч, якраз такая трэба. І дагледзіць, і палечыць. І прылашчыць, калі захочаце".

Марыя сапраўды спадабалася Юркевічу. Гадзіны дзве прагаварылі яны. Суседка пазнаёміла, кульнула чарку і знікла. А яны гаварылі і не маглі нагаварыцца. За чаркаю Марыя не ганялася — напакутавалася ад мужа-алкаголіка. Цяпер жыве з дачкой і зяцем. Зразумеў з яе слоў, што адносіны з дачкою і асабліва зяцем — няпростыя. Таму ёй вельмі хацелася спадабацца жаніху-ўдаўцу, яшчэ крэпкаму, акуратнаму, тактоўнаму — гэтак уважліва яе слухаў.

А ў Юркевіча, нібы стрэмка, засела думка і вярэдзіла душу: "Занадта маладая. Ёй пяцьдзесят пяць, а мне семдзесят з гакам. Каб гадоў на дзесяць старэйшая..." Марыя, нібы адчула трывогу старога, тактоўна сказала, што яна гатова жыць без "сексуальных адносін", што ёй ужо гэта непатрэбна. У яе адзінае жаданне — дажыць свае дні з прыемным чалавекам, памагчы яму, што разам ім будзе добра.

Шмат дзён і начэй разважаў стары Юркевіч, як паступіць у гэтай сітуацыі. Адзінота палохала яго моцна, але трывожыла і сумеснае жыццё з Марыяй. Раіўся з сынамі. Яны не адгаворвалі, абодва, быццам змовіўшыся, казалі: "Рашай сам, бацька. Табе з ёй жыць..." Здаецца, усё правільна. І ў той жа час падымалася крыўда, чаму ніводзін сын не сказаў: "Жаніся, бацька. Што ты будзеш адзін мыкацца..." Няўжо ім патрэбна бацькава пенсія? Не, а вось на кватэру гарыць зуб у нявесткі, Віктаравай жонкі. Яна неяк заікнулася: "Можа, прапісаць да вас Анжэлку? Ці мала што якое..." Чуў размову і Віктар, але не запярэчыў, маўляў, што ты ўжо бацьку хаваеш. "Як сабе хочаце. Можаце прапісаць", — адказаў Юркевіч і адчуў даўкі камяк у горле.

●

"Шмат я думаў, Марыя Антонаўна... Скажу прама: вы падабаецеся мне, але занадта я стары... Вы яшчэ даволі маладая, сімпатычная жанчына, навошта Вам гэткі стары хрыч, як я..."

Закончыў ліст пажаданнем дабра, шчасця. Апошнія словы вывеў прыгожым почыркам. Акуратныя літары, напісаныя цвёрдаю рукою, быццам крычалі: няпраўда, не такі я стары і нямоглы. І як мужчына яшчэ не зломак. Гэта сыны думаюць, што мне нічога не трэба. А мне хочацца жыць...

У шуфлядцы стала не знайшлося ніводнага канверта. Вырашыў пайсці на пошту, адправіць ліст, потым купіць газету: пачуў па радыё, што там ёсць артыкул пра ягоны родны раён, зайсці ў гастраном — купіць кефіру і хлеба.

Вясновы дзень за акном пацямнеў, неба нахмурылася. Ён апрануў даўгаваты цёмна-сіні плашч, які прывёз яшчэ з Вішнёўкі, узяў парасон — новы, японскі, націснеш на кнопку, ён пстрык — і раскрыўся. Парасон падарыла Еўдакія ў дзень нараджэння. Апошні яе падарунак. Юркевіч выйшаў з пад'езда, са старым карычнева-чырвоным партфелем, у якім некалі насіў школьныя сшыткі і падручнікі, а цяпер прадукты з магазіна. Ён абмінуў машыны, што цесна стаялі ў двары паўз тратуар. Вецер ледзь не сарваў з галавы капялюш, сыпануў за каўнер халодным дажджом. Юркевіч раскрыў парасон і патупаў на пошту.

Чаргі там не было, таму ён доўга не забавіўся і пакіраваў да газетнага кіёска, які туліўся між камерцыйных крамак, паблізу трамвайнага прыпынку. Дождж перастаў, ці, як любіла гаварыць Еўдакія, — ушчук. Юркевіч памкнуўся пакласці парасон у партфель, але ж ён быў мокры, таму вырашыў трымаць яго ў руках, згарнуўшы. Ля кіёска купляла талоны маладая жанчына. Юркевіч стаў услед за ёй, партфель паставіў на сіні металічны казырок перад акенцам, збоку паклаў парасон. Ён купіў газету, сунуў яе ў кішэню плашча, схаваў рэшту грошай у кашалёк, узяў партфель і пайшоў у гастраном. Каб трапіць туды, трэба перайсці вуліцу. Ён стаяў на скрыжаванні, чакаў зялёнага святла. Некаторыя гараджане подбегам перасякалі вуліцу на чырвонае святло. Шэсць гадоў таму, калі пераехаў у Мінск з Вішнёўкі, яго дзівіла, як паслухмяна застываў людскі натоўп перад чырвоным святлом. "Машын няма на дарозе. А яны стаяць, чакаюць. Дысцыплінку маюць", — з прыемнасцю думаў настаўнік. Ён любіў дысцыплінаваных вучняў. А з тых вучняў выраслі сур'ёзныя дарослыя.

Цяпер Юркевіч пачаў прыкмячаць: людзі ўсё часцей парушалі правілы, то выпівохі, то маладыя шылахвосткі ў кароценькіх спаднічках пёрлі на чырвонае святло. Ён цярпліва дачакаўся, калі засвеціцца зялёны чалавечак, перайшоў вуліцу, павярнуў да гастранома. Зноў зацерусіў дождж. Насустрач ішлі два мужчыны ў джынсах, расшпіленых пінжаках і пад вялізнымі чорнымі парасонамі. Уразіла, што абодва былі брухатыя, укормленыя. Юркевіч нават паглядзеў ім услед — здавалася, джынсы гатовы лопнуць на шырокіх азадках.

"А дзе ж мой парасон?" — раптам апякла яго трывожная думка. У адной руцэ трымаў партфель, другая была вольная. А можа, у партфелі? Дрыжачай рукой расшпіліў халодную мокрую зашчапку — партфель быў пусты, на дне святлеў цэлафанавы пакет, у кішэньцы збоку тырчаў новы канверт. Значыць, забыў ля кіёска. Ён рэзка павярнуў і, ссутулены мацней звычайнага, хутка пайшоў назад. Перагнаў таўстазадых мужчын пад парасонамі, на скрыжаванні перад ім пагрозліва ўспыхнуў чырвоны "чалавек". Ён спыніўся, як задыханы конь, зірнуў у адзін бок вуліцы, у другі, мацней сціснуў мокрую ручку партфеля і пабег цераз дарогу.

— Куды, стары хрыч? Жыць надакучыла? — рагатнуў адзін з таўстуноў.

Заскрыгаталі тармазы — ён, Юркевіч, прымусіў рэзка затармазіць белую фарсістую іншамарку, якая нібы вынырнула з-пад зямлі і падляцела да скрыжавання. Але Юркевіч не азірнуўся, ён быў ужо на выратавальным тратуары, подбегам імчаў да кіёска. Здаля ўбачыў голы сіні казырок — знаёмага цёмнага парасона там не было. Ды яшчэ жыла надзея — можа, яго перадалі кіяскёрцы.

— Я толькі што купіў у вас газету... — хрыплым голасам пачаў Юркевіч.

— Якую вам газету? — звыклым рухам працягнула руку па грошы маладая вастраносая жанчына.

З ранейшай кіяскёркай Юркевіч вітаўся, хоць і не ведаў, як яе завуць, а гэтую бачыў упершыню.

— Ды не, газету я купіў, І забыў... тут во парасон. Вам не перадавалі?

— Ніхто нічога не перадаваў. Мужчына, не затрымлівайце, людзі спяшаюцца, — павысіла голас кіяскёрка.

Юркевіч разгублена агледзеў пусты казырок перад акенцам, нават зірнуў уніз на асфальт, адступіўся ад кіёска, яшчэ болей ссутуліўся і пабрыў па вуліцы. Дождж памацнеў, халодныя кроплі сцякалі з капелюша, каціліся па цёмным плашчы. Ён адчуў, што гатовы заплакаць, павярнуў да расчыненых дзвярэй, якія паблісквалі свежым лакам, пераступіў парог. Справа былі лёгкія шкляныя дзверы, за імі сядзеў з газетай мардасты хлопец у бардовым пінжаку.

— Што табе, дзядуля? — прычыніў хлопец дзверы.

— Нічога, во дождж загнаў.

— Ну, пастой, пастой... — буркнуў хлопец і ўтупіўся ў газету.

Юркевіч добра помніў, што тут была кнігарня, няўжо ён памыліўся? Выйшаў на тратуар, прачытаў вялізную шыльду, напісаную замежнымі літарамі, — "Філіпс". Адчуў, што кружыцца галава, непрыемна цісне за грудзінаю. Не зважаючы на дождж, па тратуары бясконцай чарадою ішлі людзі. Хто пад парасонам, а хто і так. Хістаючыся, пратэпаў няголены вузкаплечы мужычок — без шапкі, у расхлістанай замусоленай куртачцы. Юркевіч глядзеў на гараджан і не бачыў ніводнага сімпатычнага твару, ніводнай усмешкі.

— Зладзеі. Алкаголікі. Латругі... — мармытаў ён. — Паеду адсюль. Душыцеся вы тут у сваіх ванючых клетках...

Міжволі падумаў: хто той чалавек, які ўзяў ягоны парасон? Жанчына? Ці мужчына? Мусіць, радуецца: новенькі парасон, як з неба зваліўся. Ці варухнулася ў яго думка: можа, аддаць кіяскёрцы, нехта ж вернецца. А мо і перадалі ёй, а яна схавала... Бедныя людзі, бедны той чалавек, што пакваліўся на парасон... І сам горад, які Юркевіч ведаў з першых пасляваенных гадоў, падаўся яму чужым, непрыветным. Ён адчуў сябе тут іншаземцам. На кожным кроку сляпілі лезлі ў вочы шыльды "Абмен валюты". Быццам, гараджане толькі і робяць, што мяняюць валюту.

Па рэйках застукаў трамвай, на скрыжаванні сыпанулі з-пад дугі іскры, і нібы маланкай, высвеціўся ўспамін: Еўдакія Ігнатаўна чытае газету і дзівіцца: у Мінску ў трамвайным трэсце ёсць музей забытых рэчаў — чамаданы, саквояжы, парасоны, якія пакінулі пасажыры ў вагонах...

Дождж лінуў яшчэ мацней. Вецер сыпануў кроплямі па асфальце. Кроплі дажджу здаліся чорнымі, як градзінкі на мокрым пяску.

"Паеду ў Вішнёўку. Назло ўсім... От каб угаварыць Марыю... Такі дурацкі ліст напісаў, — згадаў, што ў партфелі ёсць яшчэ канверт, і ціха ўзрадаваўся: — Напішу новы ліст. Зусім іншы. Яна зразумее. Ёй таксама тут блага... Паедзем. І будзем жыць. Хай яны тут душацца. Зладзеі, алкаголікі, валютчыкі..."

І ён пайшоў па дажджы ў халодную пустую аднапакаёўку.

Анатоль КІРВЕЛЬ

ЛІПЕНЬСКАЯ ПАЛІТРА

МЕНСК-96

"Трэба дома бываць не госцем"
Р. БАРАДУЛІН

КРУГІ СВАЕ

Ці патрэбна цывілізацыя дзікуну?

Патрэбна: сутыкнуўшыся з ёю, ён з цягам часу пачынае адчуваць сябе чалавекам.

Ці патрэбна цывілізацыя недзікуну?

Мабыць, не: страціўшы яе выгоды і набыткі, ён хутчэй дапне да сваіх каранёў і спасцігне ўрэшце згубленыя ім некалі сэнс. Сэнс свайго існавання.

Зрэшты, усё вяртаецца на кругі свае...

ГІСТОРЫЯ ХВАРОБЫ

Як няма чым жыць, дык жывеш не сваім жыццём — чужым: кніжным, тэлевізійным, суседавым.

І цікавасць пэўную маеш, і кошкі на душы не шкрабуць, што дарэмна неба копціш...

А як зашкрабуць — то й жыць ужо няма калі: серыялу — капцы!

Адзінае ўжо: здай куды тэлевізар — капейчына нейкая будзе, — ці аднясі букіністу зачытаныя да дзірак старонкі — гісторыю тваёй хваробы — раптам некага яна ўратуе...

●

Дзіўны народ — жанчыны. Спачатку падкрэсляць — аж страх бярэ ад іхняй смеласці! — усё лепшае, што маюць, а потым, нібыта розум займеўшы, — на папятную: хаваюць ад мужчынскіх вачэй тое, чым хацелі здзівіць ці прывабіць.

Дальбог, дзівачкі: сказаўшы "а", не асмельваюцца вымавіць наступную літару алфавіта — логіка не дазваляе. Жаночая.

Ды што тая логіка ў параўнанні з жаданнем — бурбалкі пасля дажджу!

Але, як лужыны ў бурбалках — чакай цяпла!

Не спіце ў шапку, мужчынкі: прыкметы не маняць!

●

Слова — не той верабей, якога вясной са шпакоўні вытурваюць.

Слова — той верабей, якога ў тую шпакоўню і не загоніш — цесна!

●

Дзяўчуха жвава тупала па Францішкавым праспекце і задзірліва трэсла бубачкамі цыцак.

Не падымала вачэй — саромелася трохі, — але радавалася, калі на яе хто глядзеў: а як жа — амаль дарослая ўжо! Амаль... жанчына!

Ды зрэдчас хмурнеў тварык — страх аваладваў: цыцачкі маленькія, а яна імі — божа! — трасе... Што падумаюць людзі?!

Падумаюць, што малая шчэ, а таксама туды — да жаночага роду-племені...

А куды ж ёй болей — гэткай малой, задзірлівай, невучонай...

●

Лысаваты дзядзька ў моднай паласатай кашулі — пад маладзёна! — скамянела, нібыта зрабіў нечаканае адкрыццё, унурыўся за столікам перасоўнага летняга кафэ і, без усялякай надзеі на поспех, цаляў — відочна, халастымі позіркамі па кароценькіх — далей ужо немагчыма! — спадніčках ды па-пляжнаму разняволеных і сакавітых дэкальтэ. І нерухома трымаў у руках газету з вялікім, амаль на ўсю старонку, загалоўкам: "ІМПАТЭНТЫ".

Жывы помнік часу напрыканцы дваццатага стагоддзя.

ПРЫГАРАД. ВЯСКОВАЯ ВУЛІЦА.

— Мамачка! А ён да мяне лез...

— Хто?

— Ды хто?! Жэнік!

— Зноў за косы тузаў?

— Ды не-е...

— А што?

— Ну-у... туды лез...

— Во дурная! Ты б яму выспятка!

— Не, мамачка! Ведаеш, я лыткамі яго як сціснула, дык ён ажно запішчэў! А потым уцёк! Ён што — спалохаўся, мама?

●

Твар — адбітак няспраўджаных надзей.

Няспраўджаныя надзеі — парасткі лёсу.

Твар — Кніга Жыцця?

●

Беларус — рэч у сабе.

Як выспее — што ж гэта будзе за расліна?

●

Форма фармуе змест.

Але форма яго не ратуе.

І тое, і другое — спрадвек у пачуцці.

Як спелы колас у зернейку.

ПА ЦЭЛЬСІЮ ЦІ ПА ФАРЭНГЕЙТУ?

30 ліпеня Зянон Пазняк звярнуўся ў Дзяржэпартамент ЗША з просьбай аб палітычным прытулку.

У той самы дзень Белгідрамет нечакана паведаміў: "Сярэдняя тэмпература па рэспубліцы — 25 градусаў... не па Фарэнгейту".

Слушна! Папера яшчэ не смыліць: Дзяржэпартамент адказу пакуль не дае.

НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ

Незалежнасць — гэта калі адно не залежыць ад другога. Нонсенс!

Сузор'і пэўным чынам залежаць ад Галактык, Зямля — ад Сузор'яў, Травінка на зямлі — ад Сонейка ці Дажджу, а Твой настрой — ад таго, што скажа сёння Прэзідэнт.

ЗАПРАШЭННЕ

Ай, якія сукеначкі!

Што сонейка чырвонае ранічкай! Як не заўважыць!

Ай, якія ножкі!

Дзіва не ўпільнуеш сваё цікаўнае вока — само на іх зірне! — ды хіба грэх?!

І дзе іх гэтулькі набралі — адна ў адну - і тварам, і паставаю...

Цяжка ім, пэўна, хадзіць сярод столікаў ды ўсміхацца кожнаму — і калматаму, і брытагаловаму, і ў падранай кашулі, і ў піскліва-модным гарнітуры: хто ні завітае — то бельмы найперш на ножкі! А даўжэйшую сукенку нельга: уніформа чырвоная ды статут фірмовы не дазваляюць.

Хай бы на тварык хто зірнуў, а не на ўсё астатняе!

Зірнуў!

Божа!

Гадочкаў васемнаццаць! І штосьці ў вачах гэткае, што спытаць прымусіла:

— Як жа вас завуць, прыгажуня? — але "прыгажуня" не ўголас, а толькі ў думках: хіба патрапіш адразу што ім у крыўду будзе?!

— Кацярынаю!

— Вялікі ж вам дзякуй за клопат (прынесла кубачак кавы).

— Прыходзьце яшчэ, калі вам гэтак спадабалася.

— Ці будзеце калі?! Ад'язджаю заўтра...

— Куды?

— Ды ў Піцер!

— Ой, вы з Ленінграда? Праўда? Гэта ж мая мара!

— Дык бярыце адпачынак і едзьце!

— А як? Працу хіба кінеш?! А ўвосень — заняткі.

— Дзе?

— Я ж вучуся. У фінансава-эканамічным. А цяперака — летам — падрабляем трохі. Стыпендыя, самі ведаеце...

— Усё роўна прыязджайце. Хай і праз год. Буду чакаць!

— Няўжо?

— Кавай вас пачастую. Піцерскай!

БЯСХМАР'Е

Яна — вальяжная, але стройная, — лёгенька паднялася з-за століка і лёгенька пахіснулася, нібыта яны сапраўды выпілі віна, а ён — трошачкі вышэйшы за яе — таксама спрабаваў быць вальяжным і па-спартыўнаму рухавым, але хіба дасягнеш гэтага з ягонай камплекцыяй — штангіста на заслужаным адпачынку, ды з жыватом, як у кормнага вепрука?! — і таксама пахістваўся, бо надта ж хацеў улагодзіць ёй, ды ў перапынку між словамі прыгадваў той шчаслівы час, калі і сам быў гэткі ж малады і стройны...

І плячо яго пяшчотна тулілася да яе пляча, а яна, пахістваючыся, ці то адштурхвала, ці то прымала ягонае прытульванне — не зразумець! — і пасміхвалася, што так робіць: як жа не хапае Косціку, ейнаму мужыку, гэткай во далікатнасці, гэткай увагі ды клопату... Хоць і маладзейшы... хоць і свой, але...

І зноў пахісталася ды ўсміхалася: сонца такое цёплае, і хмарак над галавой пакуль аніякіх...

РУЖЫ ДЛЯ КАСАНДРЫ

Яна напрарочыла мне каханне. І не спагнала за гэта ні грошыка.

Я доўга хадзіў уздоўж самаробных складных столікаў, засланых цыратовымі абрусамі, а на тых століках — колькі хапала вока — белыя і чорныя гладышыкі, у якіх — кветкі. Пераважна ружы. Безліч ружаў: белых, чырвоных, жоўтых... То шчэ з маленькімі бутончыкамі-падлеткамі, ахінутымі зграбнымі зялёнымі плашчыкамі — чатырма лісточкамі, якія потым адгорнуцца ўніз, схаваюцца пад пялёсткі, іх амаль не будзе відаць; то пышныя — як жанчыны, якім жывецца лёгка і бясклапотна...

І тыя, і гэтыя заварожвалі сваім колерам, формаю і таемнасцю, заўсёды ўласцівай сапраўднай прыгажосці, — ажно вочы разбягаліся! — ды не знайсці мне было кветку для маёй Касандры: у кожнай жанчыны — як і ў кожнай кветкі — свая адметнасць, свая непаўторнасць.

Спыніўся быў ля аксамітна-барвовых, прывезеных аднекуль здалёк — бадай, з Грэцыі, адкуль і сама Касандра... Яны распусціліся толькі напалову і вусцішна-скнарліва хавалі ў хітраспляценні сваіх пялёсткаў усё тое, чым можа прывабіць і адштурхнуць жанчына: загадкавасцю позірку, жудліва-вабнай глыбінёй неспазнаных нават ёю самой таямніц душы, ці непрадказальнасцю паводзін — без адзінага слова возьме цябе ў палон, задушыць, высмакча... і адпіхне, як непатрэбную ўжо рэч, будзе шукаць наступнага прастачка... Колькі нязведанага ў гэтых пялёстках... Стой і дзівіся!

Шыкоўныя ружы — шыкоўны кошт!

Пэўна, маючы гэта на ўвазе, яны ўзвышаліся над астатнімі кветкамі гэтаксама, як узвышаецца каралева над простым людам... Арыстакратычна-прыгожыя — на тоўстых нягнуткіх сцяблінах — яны адчужана-ганарліва пазіралі ўніз на стлумлены гарачыней і морам кветак натоўп, чакалі свайго караля ці прынца, абавязкова з тоўстым кашальком... а што ў яго будзе напісана на твары — не так істотна.

Істотней тое, што іх — такіх неймаверна прыгожых, па-каралеўску панясуць на руках (пакаралеўску праз тое, што шыпы — не дробныя калючкі, а сапраўдная зброя — доўгія і вострыя — паспрабуй забыцца на іх!). Але ўсядно пакладуць на рукі і панясуць — такі звычай! — а яны будуць вабіць і адначасова адштурхваць...

Сапраўды — ружы для Касандры — даўняй Прарочыцы-Жанчыны, якая за ўсё жыццё так і не спазнала нектару ўзаемнасці...

Я сказаў "Не!" гэтым кветкам.

Тая Касандра, якая напрарочыла мне каханне, была не такою.

Я ведаў, што ў маёй Касандры — добрае сэрца і шчырая, светлая душа, хаця шмат перад кім жадае здавацца іншай — гэтак яна бароніць сваю чысціню і шчырасць.

Ды — баронячыся не той зброяй — можна неўпрыкмет страціць тое, што бароніш... — не ўсочыш!

І я, пахадзіўшы з паўгадзіны, адшукаў нарэшце ў бязмежным царстве кветак падземнага пераходу на станцыі Маскоўскай адзіную ружу, якая мяне задаволіла, — колеру чыстага ранішняга сонца, калі яно толькі што развіталася з небасхілам — ані плямачкі на ім, ані хмурынкі!

Пазіраеш на яго — і жывеш!

Касандра! Чыё каханне ты мне напрарочыла!

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Не паверу, не паверу, не паверу, што патрэбен нам яшчэ адзін Машэраў. І што на партрэтах для красы, у яго цяпер ужо вусы.

●

Як вёска кінула смаліць? Пачала болей піць. Хочацца курыць — прымаюць, прачнуцца — зноў прымаюць, пра курава і не ўспамінаюць. Наркотык выбіваецца наркотыкам — урачы гэта добра знаюць. Праз два тыдні дыеты ніхто не гаворыць пра сігарэты. Попыт на тытунь змяншаецца, а астатняе вёскай вырабляецца.

●

Усё можа быць наадварот, і няцяжка ўявіць пазіцыю, калі нехта з тварам фотаробата расшуквае міліцыю. А міліцыя не знаходзіцца, міліцыі не да злодзеяў, і людзі пішуць петыцыі: "Расшукваецца міліцыя".

●

Паводле Георгія Іванова. Звілістая рэчка абцякае мне цёплае мястэчка на халодным дне. Цёплае мястэчка, сакавіты глей, толькі закапайся як мага глыбей.

●

Высновам сацыёлагаў які давер, ці можна сацыёлагам верыць? Калі рост насельніцтва залежыць ад памераў кватэр, дык чаму столькі сабак у нашых цесных кватэрах?

●

У камуністаў нягоды і бядоты — моладзь штурмуе апошні рэдут, і Ленін — галкіперам у варотах — паказвае рукою: прыкрыйце кут!

●

Гутарка бацькі з сынам.

— Бацька, вы таксама не паддаваліся ўціску дзяржавы. Пачыналі са школьнай лавы...

— Так, сынку, хоць умовы былі розныя. Мы ўцякалі ў джаз, і нават гэта разглядалася як пагроза. А з чаго пачынаеце вы?

— З вяртання ў родную мову.

— Зважай, сынку, гэта і ёсць аснова!

●

Падвяло прозвішча фантаста Гамолку падчас чарговай камандзіроўкі. Тэлеграму далі на Бюро прапаганды, а яна трапіла ў аддзел прапаганды. І развінулася інтрыга, не горшая за фантастычную кнігу: на вакзале сустракалі Уладзіслава Гамулку. Мо Мікола і прыхлусіў трохі ды такая ўжо была эпоха. Не ўчора гэта было, не пазаўчора, але і не ў часы "Рэвізора".

ЛіМ
ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,* **Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП** — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4400
Нумар падпісаны 15.8.1996 г.
Заказ 4535/Г
П 123456789101112
М 123456789101112